PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

KNJIGA CXXVIII.

PRIPOVIJESTI IZ HRVATSKE POVJESTI.

NAPISAO

DR. RUDOLF HORVAT.

ZAGREB
TISAK ANTUNA SCHOLZA
1902.

PRIPOVIJESTI

IZ

HRVATSKE POVJESTI.

ČETVRTI DIO.

NAPISAO

DR. RUDOLF HORVAT.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1902.

PREDGOVOR.

Odmah iza osnutka svoga odlučilo je »Društvo sv. Jeronima«, da će izdati pučkim jezikom pisanu povjest hrvatsku. I izdalo je doista kratku povjest, što ju je sastavio pokojni Šime Balenović. Prije 17 godina latio se toga posla vrstan hrv. historičar g. prof. Vj. Klaić. »Društvo sv. Jeronima« izdade g. 1886. prvi svezak »Pripovijesti iz hrvatske povjesti«. Narod je hrvatski objeručke prigrlio to djelo, te je »Društvo sv. Jeronima« god. 1887. izdalo drugi, a god. 1891. i treći svezak »Pripovijesti«.

U ova tri sveska došao je g. prof. Klaić do smrti bana Ivana Karlovića (god. 1531.). Djela nije mogao dovršiti, jer ga zaokupiše drugi poslovi, osobito naporan rad oko velike »Povjesti Hrvata«. Zato je »Društvo sv. Jeronima« prošle godine meni povjerilo časnu zadaću, da nastavim započeto djelo nekadanjeg učitelja svoga. Radio sam s ljubavlju za prošlost hrvatsku, kako i dolikuje svakomu povjesničaru hrvatskom.

Ovdje eto predajem narodu hrvatskomu plod samostalnog istraživanja svoga. Tužne su to pripovijesti: neprestana i krvava borba Hrvata s Turcima! Nastojao sam, da ipak istaknem i neke svijetle točke. To su junaštva i vrline hrvatskih sokolova: Nikole Jurišića, Petra Kružića, Marka Stančića, Matije Bakića, Nikole Zrinjskoga, Ivana Lenkovića i drugih. Neka ovi junaci budu narodu hrvatskom učiteljima, kako valja raditi i mrijeti za slatku domovinu svoju!

U ZEMUNU, dne 12. ožujka 1902.

Dr. Rudolf Horvat.

Čitao 15. XII. 1960

39. Španjolci u Zagrebu.

Iza poraza na Muhačkom polju pogibe 29. kolovoza 1526. mladi kralj Ljudevit II., vladar Hrvatske, Ugarske i Češke. Pošto nije ostavio potomka, imao bi ga po ugovoru od godine 1515. na prijestolju naslijediti njegov svak i šurjak Ferdinand iz porodice hapsburške. Ferdinand je do onda vladao kao nadvojvoda u Austriji, Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj, Tirolskoj, Istri, Gorici i u Trstu.

Česi odmah priznadu Ferdinanda kraljem svojim. U Ugarskoj pak nadje Ferdinand pogibeljna takmaca: Ivana Zapolju, vojvodu erdeljskoga. Zapolja sazove plemstvo ugarsko na sabor u Stolni Biograd. Ovdje su Ugri velikim oduševljenjem Zapolju 10. studenoga 1526. izabrali, a sutradan i okrunili za kralja svoga. Mnogo manje velikaša ugarskih sastade se 15. prosinca 1526. na saboru u Požunu, gdje je Ferdinand bio izabran kraljem ugarskim.

I Hrvati se podijeliše u dvije stranke. Oni velikaši hrvatski, koji stanovahu izmedju Kupe i Jadranskoga mora, izabraše 1. siječnja 1527. na saboru u Cetinu svojim kraljem Ferdinanda Hapsburškoga. No u tadanjoj Slavoniji, — t. j. u hrvatskim krajevima rijeci Kupi i Savi na sjeveru, a Dravi i Dunavu na jugu, — pretegne stranka Zapoljina. U Dubravi, gradu biskupa zagrebačkoga, izabran bje Zapolja 6. siječnja 1527. kraljem hrvatskim.

Ovdje eto predajem narodu hrvatskomu plod samostalnog istraživanja svoga. Tužne su to pripovijesti: neprestana i krvava borba Hrvata s Turcima! Nastojao sam, da ipak istaknem i neke svijetle točke. To su junaštva i vrline hrvatskih sokolova: Nikole Jurišića, Petra Kružića, Marka Stančića, Matije Bakića, Nikole Zrinjskoga, Ivana Lenkovića i drugih. Neka ovi junaci budu narodu hrvatskom učiteljima, kako valja raditi i mrijeti za slatku domovinu svoju!

U ZEMUNU, dne 12. ožujka 1902.

Dr. Rudolf Horvat.

Čitao 15. XII 1960

39. Španjolci u Zagrebu.

Iza poraza na Muhačkom polju pogibe 29. kolovoza 1526. mladi kralj Ljudevit II., vladar Hrvatske, Ugarske i Češke. Pošto nije ostavio potomka, imao bi ga po ugovoru od godine 1515. na prijestolju naslijediti njegov svak i šurjak Ferdinand iz porodice hapsburške. Ferdinand je do onda vladao kao nadvojvoda u Austriji, Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj, Tirolskoj, Istri, Gorici i u Trstu.

Česi odmah priznadu Ferdinanda kraljem svojim. U Ugarskoj pak nadje Ferdinand pogibeljna takmaca: Ivana Zapolju, vojvodu erdeljskoga. Zapolja sazove plemstvo ugarsko na sabor u Stolni Biograd. Ovdje su Ugri velikim oduševljenjem Zapolju 10. studenoga 1526. izabrali, a sutradan i okrunili za kralja svoga. Mnogo manje velikaša ugarskih sastade se 15. prosinca 1526. na saboru u Požunu, gdje je Ferdinand bio izabran kraljem ugarskim.

I Hrvati se podijeliše u dvije stranke. Oni velikaši hrvatski, koji stanovahu izmedju Kupe i Jadranskoga mora, izabraše 1. siječnja 1527. na saboru u Cetinu svojim kraljem Ferdinanda Hapsburškoga. No u tadanjoj Slavoniji, — t. j. u hrvatskim krajevima rijeci Kupi i Savi na sjeveru, a Dravi i Dunavu na jugu, — pretegne stranka Zapoljina. U Dubravi, gradu biskupa zagrebačkoga, izabran bje Zapolja 6. siječnja 1527. kraljem hrvatskim.

Zbog toga, što su eto bila izabrana dva kralja, dodje još godine 1527. do gradjanskoga rata u Hrvatskoj i Ugarskoj. Zapoljevci su nesretno ratovali. Krsto Frankopan, vodja Zapoljine stranke u Hrvatskoj, pogibe 27. rujna 1527. pred Varaždinom. Istodobno je vojska Zapoljina bila potučena kod Tokaja u Ugarskoj. Zapolja uteče najprije u Erdelj, a onda u Poljsku, gdje ga je pod okrilje svoje uzeo knez Ivan Tarnow. Ferdinanda pak okruniše Ugri i Hrvati 3. studenoga 1527. za kralja svoga u Stolnom Biogradu.

Ipak se Zapolja ne htjede odreći prijestolja u Ugarskoj i u Hrvatskoj, već zamoli god. 1528. pomoć od sultana turskog. Sulejman II. mu obeća, da će godine 1529. povesti vojnu proti Ferdinandu. Nato se Zapolja vrati iz Poljske u Ugarsku, da oko sebe sabere pristaše svoje. Dolaskom se pak njegovim obnovio gradjanski rat u Ugarskoj i u Hrvatskoj.

Vodstvo Zapoljine stranke u Hrvatskoj preuze Šimun Erdedi, biskup zagrebački. Uz njega se kao gorljivi Zapoljevci jošte spominju: vranski prior Ivan Tahi, požeški župan Petar Marković, te virovitički vlastelin Ivan Banović. Njih je osokolila vijest o skorom dolasku Turaka, te su počeli proganjati Ferdinandove pristaše u Hrvatskoj.

Tada se Zagreb dijelio na Grič (gornji grad) i na Kaptol. Stanovnici grada Grič a priznavahu Ferdinanda I. kraljem svojim. Na Griču se dapače nalazila i posada Ferdinandova. Ovu je posadu činilo 700 Španjolaca, koji su Ferdinandu služili za plaću. Španjolcima je na čelu bio Nikola grof Thurn, jedan od generala Ferdinandovih.

Kanonici se na Kaptolu razdijeliše u dvije stranke. Jedni priznavahu kraljem hrvatskim Ferdinanda, a drugi Zapolju. Ipak se uzimalo, da Kaptol stoji uz Zapolju,

pošto je na njegovoj strani bio takodjer biskup Šimun Erdedi. Zato se izmedju Griča i Kaptola ponovilo staro neprijateljstvo.

Početkom godine 1529. predobiše Zapoljevci gotovo sve gradove u tadanjoj Slavoniji. Na proljeće stanu sakupljati veliku vojsku, s kojom će podsjedati Grič. Do mjeseca svibnja sabraše Zapoljevci u Zagrebu mnogo ljudi, ponajviše kmetova, te onda počnu podsjedati gornji grad.

Španjolci su veoma hrabro branili utvrde Griča. Sudjelujući u ratu, što ga je njemački car Karlo V. vodio u Italiji sa francuskim kraljem Franjom I., stekoše ovi Španjolci puno ratnog iskustva. Ovo im je dobro poslužilo kod obrane Griča. Španjolci bi dapače više puta provaljivali iz Griča, da Zapoljevcima nanesu više štete. Uopće se činilo, kao da Španjolci preziru neprijatelje svoje.

Ipak je Griču zaprijetila pogibao, da će se morati predati. Već iza opsade od mjesec dana pokaza se u gornjem gradu nestašica hrane. Gladu se naskoro pridružila i žedja, jer je uzmanjkalo pitke vode. Pošto su pak Zapoljevci opkolili Grič sa svih strana, nije braniteljima bilo moguće, da sebi kakogod pomognu u nevolji svojoj. Zbog toga bijaše grof Thurn prisiljen, da pomoći potraži od Ferdinandovih pristaša po Hrvatskoj i po susjednim zemljama hapsburškim. Za tamne noći pusti Thurn iz Griča glasnike svoje, koji su sretno ponijeli sa sobom pisma njegova.

Naskoro se odasvuda spremala pomoć gradu Griču i Španjolcima. Diže se ljubljanski biskup Krsto Rauber i njemački general Leonardo Puller. Iz Kranjske i Štajerske putovahu prema Zagrebu konjaničke čete cestom, dočim su se pješaci vozili po Savi na čamcima i splavima, samo da što prije dodju na odre-

djeno mjesto. Nijemci su sa sobom vodili takodjer hranu za toliku vojsku. Kod Zagreba im se pridružiše oni velikaši hrvatski, koji pristajahu uz Ferdinanda. Veli se, da je Griču dolazilo u pomoć do 7000 samih pješaka. Očevidac pak tvrdi, da se kod Zagreba sakupilo 10.000 Ferdinandovaca — što pješaka što konjanika.

Od straha pred tolikom silom neprijatelja napustiše Zapoljevci opsadu Griča. Bojahu se naime, da ne bi dalnjim podsjedanjem dospjeli medju dvije vatre. Biskup Erdedi nije ni čekao dolazak Ferdinandovaca. Vojsku pristaša svojih odvede on u slavonsku Podravinu, kuda će naskoro sultan Sulejman s Turcima prolaziti u Ugarsku. Zapadno od Osijeka nalazio se na Dravi grad Jelisavec. Gospodar toga grada — Ladislav More — bijaše bogat velikaš hrvatski; posjedovao je velika imanja izmedju Drave i slavonskih gora. U to vrijeme nije Ladislav More pripadao nijednoj stranci, već je zulumom svojim smetao i Zapoljevcima i Ferdinandovcima. Biskup Erdedi stane podsjedati Jelisavec. Učinio je pak to iz dva razloga. Želio je naime, da nečim zabavi vojsku svoju, dok dodju Turci. S druge se opet strane nadao, da bi opsadom Jelisavca prisilio gospodara njegova, da prijedje na stranu Zapoljevaca.

Za odsutnosti biskupa Erdeda promijeniše se prilike u Zagrebu. Stanovnici grada Griča bijahu oslobodjeni neugodne opsade. Nijesu se ipak zadovoljili time. Sad će oni tražiti, neka se Kaptolu vrati šilo za ognjilo! Španjolci, Nijemci, Slovenci i Hrvati stanu podsjedati Kaptol.

Sam Kaptol sa podredjenim ulicama brzo pade u ruke Ferdinandovaca. No kad su ovi htjeli da osvoje utvrdjeni grad biskupa zagrebačkoga, naidjoše na velik otpor. U gradu se naime nalazio hrvatski junak Ivan

Vragović sa hrabrom četom branitelja. Premda je već dobom poodmaknuo, ne ostavi Vragovića želja za bojem. U prijašnjim se ratovima odlikovao već više puta, a i sada se veselio, što mu je biskup Erdedi prepustio obranu grada svoga.

Na Margaretinje (13. srpnja) počeše Ferdinandovci podsjedati grad biskupa zagrebačkoga. Da se osiguraju od neprijateljskoga strjeliva, podigoše Nijemci i Španjolci nasipe i zaštitne krovove naokolo zida gradskoga. Smetalo im je, što nijesu imali velikih topova, kojima se razbijaju utvrde. Zato naperiše sa nasipa prema gradu male topove, iz kojih su pucali na zidove gradske i na branitelje, kad bi se usudili ondje pojaviti. Ipak je na taj način slabo napredovalo podsjedanje. To je Španjolce i Nijemce sklonulo, te su počeli kopati lagume ili prokope. U zemlji ispod zida gradskoga iskopali bi prokop, te ga natrpali barutom i paljivim stvarima. Kad bi se koji takav podzemni prokop zapalio, razorio bi redovito zid nad sobom.

Vragović je imao pune ruke posla, da grad biskupski obrani od razjarenih Španjolaca i Nijemaca. Videći štetu, koju mu neprijatelji čine prokopima svojim, dade Vragović kopati protuprokope. Kad je tako više puta osujetio namjeru Ferdinandovaca, napustiše ovi dosadanji način razaranja zidova gradskih. Da bi pak Nijemce i Španjolce protjerao sa podignutih nasipa, stade Vragović sa posadom svojom provaljivati iz grada. Često mu podje za rukom, te je za takove nenadane provale poubijao i zarobio mnogo neprijatelja.

Ipak su Nijemci i Španjolci nastavili opsadu grada biskupskoga. Pucajući iz topova svojih, razvališe oni lijepa dva tornja stolne crkve sv. Stjepana, koji su se takodjer nalazili unutar zidova gradskih. Time su ovi

tudjinci oštetili prekrasan spomenik sredovječnoga Zagreba.

Uslijed dugotrajne opsade poče u gradu biskupa zagrebačkog nestajati hrane. Opazilo se takodjer pomanjkanje puščanoga praha, zbog čega nijesu branitelji mogli dovoljno uzvraćati vatru iz pušaka i topova svojih. Osim toga je Vragović osjećao i to, da nema dosta ljudi za dalnju obranu grada. Mnogo mu je ljudi poginulo za dosadašnje opsade i za mnogobrojnih provala iz grada. Drugi branitelji dopadoše rana ili bijahu ljuto izmučeni teškom borbom i neprestanim stražarenjem po zidovima.

Ove su neprilike nadjačale ratobornost Vragovićevu. On se uvjerio, da bez pomoći ne će moći održati grad biskupov. Zato je biskupa Erdeda zamolio, neka mu što prije dodje u pomoć. Pismo je kradomice iz grada odnio neki svećenik, koji sretno dopre do Erdeda. Biskup se medjutim i sam pobojao za grad svoj. Na molbu Vragovićevu odvrati mu po istom svećeniku, da će naskoro poći prema Zagrebu s vojskom svojom.

Kad se spomenuti svećenik vratio u grad biskupa zagrebačkog, zavlada medju braniteljima veliko veselje. Vragović dade sa preostalim barutom napuniti lumbarde i puške, te se pucalo u zrak, da i neprijatelji doznadu za radost branitelja. Bubnjevima, trubljama i rogovima podigoše branitelji veliku viku. Uopće su nastojali, da svima sredstvima izraze veselje svoje, ne bi li time smutili Nijemce i Španjolce.

Nastojanju Vragovićevu znatno pomože uhoda, koga su Nijemci nekoliko dana prije toga poslali u Podravinu. Uhoda naime donese vijest, da je svojim očima vidio, kako prema Zagrebu dolazi velika vojska, i to turska. Ferdinandovci dovedoše ovu vijest u savez

s velikim veseljem u gradu. Mišljahu naime, da se branitelji vesele zato, što im Turci dolaze u pomoć.

Očevidac nam pripovijeda, kako su Nijemci i Španjolci otišli iz Zagreba. Na vrhuncu stolne crkve nalazio se od davnine neki stari barjak. Pucajući iz topova na krov crkveni, probušiše ga neprijatelji, te se onda ponešto vidio i taj barjak. Pošto je stari taj barjak bio takodjer prostrijeljan tanetima iz pušaka njemačkih i španjolskih, izgledao je nešto čudno. To bijaše povodom, te su neki izmedju vojnika njemačkih i španjolskih stali tvrditi, da to mora biti turski barjak. Ferdinandovci zaključivahu, da su branitelji onaj barjak istaknuli u znak, da priznavaju vrhovnu vlast Turaka, koji idu gradu u pomoć. Od straha dakle pred Turcima napustiše Nijemci i Španjolci 8. rujna 1529. opsadu grada biskupa zagrebačkog, te se vratiše u susjedne zemlje austrijske.

Možda se tako doista i tumačilo, što su Nijemci i Španjolci iznenada bez vidljiva razloga otišli iz Zagreba. Ipak se odlazak njihov može rastumačiti još i drukčije. Sultan Sulejman kretao je s velikom vojskom prema Beču. To je znao kralj Ferdinand, te se zato početkom rujna pobrinuo, da u Beč smjesti što više četa svojih. Tako je bez dvojbe takodjer Nijemcima i Španjolcima u Zagrebu upravio zapovijed, neka idu u pomoć Beču.

40. Zapolja se klanja sultanu.

Da protivniku svome otme Ugarsku, upotrebio je Ferdinand vojničku silu. Sa 21.000 vojnika krene Ferdinand godine 1527. iz Beča proti Budimu. Putem je osvojio gradove: Gjur, Komoran, Tatu, Ostrogon i

tudjinci oštetili prekrasan spomenik sredovječnoga Zagreba.

Uslijed dugotrajne opsade poče u gradu biskupa zagrebačkog nestajati hrane. Opazilo se takodjer pomanjkanje puščanoga praha, zbog čega nijesu branitelji mogli dovoljno uzvraćati vatru iz pušaka i topova svojih. Osim toga je Vragović osjećao i to, da nema dosta ljudi za dalnju obranu grada. Mnogo mu je ljudi poginulo za dosadašnje opsade i za mnogobrojnih provala iz grada. Drugi branitelji dopadoše rana ili bijahu ljuto izmučeni teškom borbom i neprestanim stražarenjem po zidovima.

Ove su neprilike nadjačale ratobornost Vragovićevu. On se uvjerio, da bez pomoći ne će moći održati grad biskupov. Zato je biskupa Erdeda zamolio, neka mu što prije dodje u pomoć. Pismo je kradomice iz grada odnio neki svećenik, koji sretno dopre do Erdeda. Biskup se medjutim i sam pobojao za grad svoj. Na molbu Vragovićevu odvrati mu po istom svećeniku, da će naskoro poći prema Zagrebu s vojskom svojom.

Kad se spomenuti svećenik vratio u grad biskupa zagrebačkog, zavlada medju braniteljima veliko veselje. Vragović dade sa preostalim barutom napuniti lumbarde i puške, te se pucalo u zrak, da i neprijatelji doznadu za radost branitelja. Bubnjevima, trubljama i rogovima podigoše branitelji veliku viku. Uopće su nastojali, da svima sredstvima izraze veselje svoje, ne bi li time smutili Nijemce i Španjolce.

Nastojanju Vragovićevu znatno pomože uhoda, koga su Nijemci nekoliko dana prije toga poslali u Podravinu. Uhoda naime donese vijest, da je svojim očima vidio, kako prema Zagrebu dolazi velika vojska, i to turska. Ferdinandovci dovedoše ovu vijest u savez

s velikim veseljem u gradu. Mišljahu naime, da se branitelji vesele zato, što im Turci dolaze u pomoć.

Očevidac nam pripovijeda, kako su Nijemci i Španjolci otišli iz Zagreba. Na vrhuncu stolne crkve nalazio se od davnine neki stari barjak. Pucajući iz topova na krov crkveni, probušiše ga neprijatelji, te se onda ponešto vidio i taj barjak. Pošto je stari taj barjak bio takodjer prostrijeljan tanetima iz pušaka njemačkih i španjolskih, izgledao je nešto čudno. To bijaše povodom, te su neki izmedju vojnika njemačkih i španjolskih stali tvrditi, da to mora biti turski barjak. Ferdinandovci zaključivahu, da su branitelji onaj barjak istaknuli u znak, da priznavaju vrhovnu vlast Turaka, koji idu gradu u pomoć. Od straha dakle pred Turcima napustiše Nijemci i Španjolci 8. rujna 1529. opsadu grada biskupa zagrebačkog, te se vratiše u susjedne zemlje austrijske.

Možda se tako doista i tumačilo, što su Nijemci i Španjolci iznenada bez vidljiva razloga otišli iz Zagreba. Ipak se odlazak njihov može rastumačiti još i drukčije. Sultan Sulejman kretao je s velikom vojskom prema Beču. To je znao kralj Ferdinand, te se zato početkom rujna pobrinuo, da u Beč smjesti što više četa svojih. Tako je bez dvojbe takodjer Nijemcima i Španjolcima u Zagrebu upravio zapovijed, neka idu u pomoć Beču.

40. Zapolja se klanja sultanu.

Da protivniku svome otme Ugarsku, upotrebio je Ferdinand vojničku silu. Sa 21.000 vojnika krene Ferdinand godine 1527. iz Beča proti Budimu. Putem je osvojio gradove: Gjur, Komoran, Tatu, Ostrogon i

Višegrad. Prestrašen Zapolja pobježe nato iz Budima prema rijeci Tisi, a gradjani budimski otvore vrata vojsci Ferdinandovoj. Njemački vojnici zapališe jedan dio prijestolnice ugarske, a Ferdinand se nastanio u kraljevskom dvoru, koji je nekada sagradio kralj Sigismund.

Ferdinand je i sam osjećao, da mu malo vrijedi izbor u Požunu. Zato je raspisao novi izborni državni sabor, koji će se 29. rujna sastati u Budimu. Na taj sabor dodje mnogo velikaša, osobito iz zapadne Ugarske. Ferdinand bude ponovno izabran kraljem Ugarske. Podjedno bijaše odredjeno, da će se kralj Ferdinand svečanim načinom okruniti 3. studenoga u Stolnom Biogradu.

Sada nastadoše velike priprave za ovu krunidbu U Budim se na ladjama dovezu dvije kraljice: Ana supruga Ferdinandova, te Marija, sestra Ferdinandova, a udovica Ljudevita II., poginuloga kralja ugarskoga, hrvatskog i češkog. Koncem listopada 1527. stanu u Stolni Biograd dolaziti odličnici ugarski i hrvatski: biskupi, grofovi, baruni, plemići i dr. Ferdinand dodje u društvu obiju kraljica, a praćen od 3000 izabranih konjanika hrvatskih, ugarskih i njemačkih. Nadbiskup iz Ostrogona dodje 1. studenoga s velikom pratnjom, a 2. studenoga donese Petar Perényi krunu sv. Stjepana, koju je kod gradskih vratiju dočekao palatin sa biskupima i velikašima.

U rano jutro 3. studenoga započe krunidbena svečanost. Najprvo je Ferdinand pošao u crkvu sv. Mirka, sina prvoga kralja ugarskoga (sv. Stjepana). Odavle je sjajna procesija krenula u crkvu Majke Božje. Dostojanstvenici su nosili krunidbene znakove: žezlo, mač, krunu i zlatnu jabuku. Pred glavnim oltarom u crkvi položi Ferdinand prisegu, da će savjesno vladati u

Ugarskoj i u Hrvatskoj. Iza toga uze biskup Podmanicki krunu sv. Stjepana, te ju je neko vrijeme držao nad glavom Ferdinandovom. U tom je palatin triput zapitao sabrani narod u crkvi, hoće li Ferdinanda za kralja. Triput zaori u crkvi jesni odgovor, našto je biskup stavio krunu na glavu novoga kralja Ferdinanda. Poslije krunisanja slijedila je molitva zahvalnica i svečana služba božja, kod koje se Ferdinand pričestio. Iz ove crkve podje kralj jošte u crkvu sv. Petra, a kasnije i u crkvu sv. Martina izvan zidina gradskih, gdje je ponovio prisegu. Po starom običaju izjašio je nato kralj na neki brežuljak, gdje je mačem zamahnuo prema istoku, zapadu, sjeveru i jugu. Kod sjajne gozbe sudjelovala su 33 biskupa i velikaša. Drugi dan — 4. studenoga — obavi se krunisanje kraljice Ane, iza čega su slijedile viteške igre. To bijaše posljednje krunisanje kralja ugarskoga i hrvatskoga u Stolnom Biogradu.

Zapolja nije imao toliko moći, da Ferdinandu osujeti tako lijepo krunisanje. On je dapače i stradao u ratu za prijestolje. Sabravši naime priličnu vojsku iz Erdelja i susjednih županija ugarskih, čekao je na Ferdinanda kod rijeke Tise. Mjesto Ferdinanda vodio je njemačku vojsku Nikola Salm. Tomu podje za rukom, te je Zapoljevce raspršio u dvije noćne bitke: prvi put kod Tise, a drugi put kod Tokaja. Od Sikulaca, Tatara i Hajduka sabere nato novu vojsku junački Bodo, vojvoda Zapoljin, te brzom navalom zauze grad Jegru. Protiv njega podje naš Pavao Bakić, koji potuče i zarobi Boda.

Mnogi se nadahu, da će sada Zapolja priznati Ferdinanda kraljem ugarskim, te mu se pod časnim uvjetima pokloniti. To bi i bilo sasvim u redu. Ferdinand je na krunu ugarsku i hrvatsku imao pravo

po ugovorima o baštinstvu, po rodbinskim svezama (kao suprug Ane, sestre kralja Ljudevita II.), po izboru, po krunidbi i po ratnim uspjesima. Mjesto toga stade Zapolja snovati o tomu, kako bi sebi prijestolje osigurao pomoću vanjskih vlasti.

Isprvice uzmakne Zapolja u Erdelj, a onda u Poljsku. Uzalud je nastojao, da za sebe predobije poljskoga kralja Sigismunda I. Saveznika sebi nadje Zapolja u francuskom kralju Franji I., koji je upravo u to doba ratovao s njemačkim carem Karlom V., bratom Ferdinandovim. Po nagovoru poslanika francuskoga počne Zapolja misliti o tomu, kako bi pomoći dobio od silnoga sultana turskog, s kojim je i kralj Franjo I. stajao u savezu protiv Hapsburgovaca.

Zapolja je učinio neoprostivu pogrješku, kad je od sultana Sulejmana I. zatražio otvorenu pomoć protiv kršćanskoga vladara. Od želje, da Ferdinanda istjera iz Ugarske, stavio je Zapolja na kocku sudbinu vlastite domovine svoje. U Carigrad pošalje lukavoga diplomatu, koji bijaše rodjen Francuz, a zvao se Jerolim Laski. Čim je Zapoljin poslanik došao (22. prosinca 1527.) u Carigrad, odmah stade novcima mititi velikoga vezira Ibrahima. Ovaj mu otvori put do palače sultanove, gdje ga lijepo primi Sulejman. Prorokom Muhamedom i mačem svojim zakleo se sultan, da će biti vjeran saveznik Zapolji, koga ne će ostaviti ni u najvećoj nevolji. »Rado primam u odanost kralja Tvoga«, reče sultan poslaniku Zapoljinom, te ga lijepo nadari i onda (29. veljače 1528.) posla natrag u Ugarsku.

Kad bijaše siguran, da će mu sam sultan Sulejman doći u pomoć, vratio se Zapolja na jesen god. 1528. iz Poljske u Erdelj. Pismo sultanovo dade pomnožati i pribiti na crkvena vrata po Ugarskoj i Hrvatskoj. Kasnije pak (24. veljače god. 1529.) izdade Zapolja proglas, kojim poziva narod u Ugarskoj, neka ide pod njegovu zastavu, ako hoće da se spase od Turaka, pošto će njegov prijatelj Sulejman satrti Ferdinanda i pristaše njegove.

Sulejman je za rat proti Ferdinandu sabrao silnu vojsku od 300.000 Turaka i 300 topova. On uvede običaj, da pred glavnom vojskom kreće manja vojska turska, koja će neprijatelja slabiti. Tako je već 9. travnja 1529. poslao iz Carigrada 30.000 Turaka, a s ostatkom krene sam 10. svibnja.

Savu prijedje sultan kod Zemuna, a Dravu kod Osijeka. Na muhačkom polju ga dočeka Ivan Zapolja sa 500 pristaša svojih. U znak štovanja i pokornosti poljubi Zapolja ruku Sulejmanovu. Podjedno mu predade krunu ugarsku, koju je nekoliko dana prije toga Zapoljin pristaša Serečen, biskup pečujski, oteo njenome čuvaru Petru Perenyu. U ime Sultanovo zaprijetio je Zapolja ognjem i mačem turskim svima onima, koji bi se u Ugarskoj usudili da pokažu kakav otpor. Medju prvima, koji se sada pokoriše Zapolji, bijahu gradovi: Pešta i Stolni Biograd.

U Budimu je Ferdinand imao posadu njemačkih plaćenika. Njihov zapovjednik Toma Nadaždi pokuša obranu tvrdjave budimske, no Ibrahim paša ga prisili na predaju. Premda su Turci posadi budimskoj dozvolili slobodan odlazak, ipak sasjekoše sve branitelje grada. Zapolju dade sultan ustoličiti u kraljevskom dvoru budimskom, a sam krene već 8. rujna uz Dunav proti Beču.

42. Gradjanski rat u Hrvatskoj.

Vraćajući se ispred Beča, koji je bez uspjeha podsjedao skoro 3 tjedna, otpočinuo je sultan Sulejman u Budimu. Tom prilikom predade Ivanu Zapolji svečanim načinom krunu ugarsku, čime ga je priznao zakonitim kraljem. »Kao kralj kraljeva i davalac kruna« izdade Sulejman štićeniku svomu sjajnu povelju. Tu se sultan »zaklinje Bogom, suncem, mjesecom, zvijezdama, zemljom, Muhamedom, ocem, majkom, dušom i mačem svojim«, da će Zapolji kao »bratu svome« pružiti pomoć u »svakoj nuždi njegovoj«.

Kad je sultan otišao iz Ugarske, opet se osmjelio kralj Ferdinand. Pojedine vojskovodje šalje u Ugarsku, da ondje vojuju proti Zapolji. Tako Ivan Hardeck zauze Altenburg, Katzianer osvoji Trenčin, Vihel i Homonu, Seredi predobi Jegru, a Rupert Herberstein grad Košice. Pod konac godine 1529. imenuje Ferdinand hrabroga Nikolu Salma vrhovnim vojničkim zapovjednikom svih svojih četa u Ugarskoj. Salm htjede osvojiti gradove Ostrogon i Budim. Najprvo stade podsjedati Ostrogon sa 3000 pješaka i 300 konjanika. Brzo je zauzeo varoš; ali iz tvrdjave su topovi odbijali sve juriše njegove. Pošto je medjutim nastala i oštra zima, morao se Salm kaniti namišljene vojne.

Početkom godine 1530. sabere Ferdinand oko sebe zastupnike nasljednih zemalja svojih (Austrija, Štajerska, Koruška, Kranjska, Tirol i Gorica). Njima stade Ferdinand razlagati, kako će u Hrvatskoj i Ugarskoj nasljedne zemlje naći jako predzidje proti sili turskoj, ako im dadu pomoći u novcu i vojsci. Nasljedne se zemlje odmah odazvaše pozivu kraljevu.

Odličnici njihovi stanu se dogovarati s velikašima hrvatskim o zajedničkoj obrani proti Turcima. Ljubljanski biskup Krsto Rauber, kao zemaljski kapetan u Kranjskoj, zapita o tome mnijenje u Nikole Zrinjskoga starijega. Ovaj mu odgovori od prilike ovako: U južnu Hrvatsku i u Kranjsku provaljuju najčešće Turci iz Ključa i Kamengrada u Bosni. Valjalo bi dakle, da se ovi gradovi što prije otmu Turcima. Sam Zrinjski obećaje, da će u tu svrhu — ako se povede vojna na Turke — na svoj račun naoružati oveću vojsku i da će kroz 20 dana hranom uzdržavati 10.000 vojnika.

Medjutim su progovorili i staleži hrvatski. Oni šalju 28. veljače kralju Ferdinandu u Prag poslanike svoje s ovim pismom: »Turci iz Bosne provaljuju sada u Hrvatsku jošte češće nego li prije. Bijes svoj iskaljuju na hrvatskim velikašima i plemićima, kojima su oteli već više gradova. Time se granica njihova sve većma širi prema zapadu. Iz osvojenih gradića naših učiniše tvrdje, pa odatle bez prestanka robe i pale po ubogoj krajini hrvatskoj. U prijašnja vremena dobivasmo pomoć barem od plemstva iz Slavonije. (Slavonijom se onda zvala sva današnja Hrvatska i Slavonija, rijekama Kupi i Savi na sjeveru, a Dravi i Dunavu na jugu.) No sada je to plemstvo ogromnim dijelom uz Zapolju, te u savezu s Turcima takodjer uništuje zemlju našu«. Dalje u pismu mole staleži kralja Ferdinanda za što bržu pomoć, te svršavaju ovako: »Ne bude li nam pomoglo Vaše Veličanstvo, tad nam se neka ne upiše u pogrješku, ako budemo prisiljeni, da se drugim putem pobrinemo za svoj spas, kako bismo se još neko vrijeme mogli održati na onom posjedu, što nam je ostavio bijes turski«.

Ferdinand je napokon uvidio, da mora nešto učiniti za obranu Hrvatske. Otpisom svojim od 17. ožujka 1530. imenuje Ivana Katzianera glavnim zapovjednikom (generalom) čitave vojske, koja će iz Kranjske, Koruške, Štajerske i Tirolske doći u pomoć Hrvatima. Od svoga brata Karla, koji bijaše car njemački i kralj španjolski, očekuje znatnu pomoć, napose pak španjolske plaćenike. Papa je izopćio Zapolju radi njegova saveza s Turcima, te će sada Ferdinandu pomagati, da satre suparnika svoga. Pomoći se Ferdinand nada i od sabora njemačkog, koji je car Karlo V. sazvao u Augsburg.

Slabo je Katzianer pomagao Hrvatima, kad ni sam nije imao dosta novaca i ratne zaire. S Turcima se nije usudio ratovati, jer da će Ferdinand zamoliti primirje od Sulejmana. Velikaše pak hrvatske pusti, neka sami izmedju sebe riješe borbe za prijestolje. — Tako se upravo godine 1530. u Hrvatskoj najviše ratovalo. Što je bilo velikaša hrvatskih južno od Save, svi priznavahu Ferdinanda kraljem svojim. Uz Ferdinanda pristajahu takodjer obadva bana: Ivan Karlović i Franjo Baćan. No izmedju Save i Drave bijaše jača stranka Zapoljina. Vodje su joj bili: zagrebački biskup Šimun Erdedi i njegov brat Petar, zatim Ivan Tahi i Ivan Banović. Imao je ipak ondje i Ferdinand dvije odlične pristaše: Ljudevita Pekrija i Ladislava Morovića. Jedni su drugima pustošili imanja, dok se napokon ne izmiriše 8. listopada 1530. Za toga gradjanskog rata u Hrvatskoj popališe Turci gradove Orahovicu i Mikleuš, koji pripadahu Ladislavu Moroviću.

Istodobno je trajao gradjanski rat u Ugarskoj. Ne mogući sam naškoditi pristašama Ferdinandovim, poslužio se Zapolja turskom silom. On naime nagovori

pašu smederevskoga, neka provali u Ugarsku, pa neka kazni protivnike Zapoljine. — Nitko sretniji od Turaka: ta još ih kršćanski vladari zovu na palenje i robljenje! Koncem kolovoza 1530. provali smederevski paša Mehmed sa 25.000 Turaka u Ugarsku. Namjeravao je doprijeti sve do Moravske; ali ga na rijeci Vagu sustavi Aleksandar Turzo. Vraćajući se kući, pustošili su Turci sve gradove i sela na putu bez obzira na to, pripadaju li protivnicima ili pristašama Zapoljinim. Kasnije se i sam Zapolja pritužio sultanu Sulejmanu zbog zuluma saveznika svojih.

Važno je pismo, što ga je u to doba hrvatski ban Franjo Baćan pisao kralju Ferdinandu: »Od njemačkih sam prijatelja doznao, da car Karlo namjerava najprvo učiniti konac luteranskoj sekti, a istom onda pomnožati pomoćne čete za rat protiv Turaka. Ali sa dva neprijatelja ne može se uspješno voditi rat. Najprvo valja napasti Turke, koji su progonitelji kršćanstva, a istom onda neka se uništi nutarnji neprijatelj. Sultan je na povratku iz Beča ostavio topove i ratne sprave u Biogradu, da uzmogne lakše poduzeti novu vojnu. Nadalje sam razabrao, da je Zapolja sa Sulejmanom sklopio takav ugovor, po kojemu Slavonija ostaje Turcima, a Ugarska Zapolji. Turci su grad Osijek opasali zidom i ondje uredili tabor svoj, da odanle uzmognu lakše zaštićivati Budim. Sultan pak namjerava zaposjesti Slavoniju, čim nastane ljeto. Ako Turci zbilja osvoje Slavoniju, tada Vaše Veličanstvo može reći »Zbogom« takodjer Štajerskoj, Koruškoj i susjednim pokrajinama. Mnogi vele, da Vi ne vjerujete u dolazak Turaka, dok ih ne vidite, a onda je već prekasno«.

U kasnu jesen god. 1530. stade se Ferdinand po drugiput spremati, kako će osvojiti Budim. Nadao se,

da bi tako i nutarnji razdor u Ugarskoj i Hrvatskoj laglje priveo kraju, ako protivniku svomu otme prijestolnicu. U tu svrhu sakupi do 10.000 plaćenika njemačkih, kojima se pridruži takodjer nešto ugarskih četa. S ovom vojskom osvoji Ferdinandov vojvoda Vilim pl. Rogendorf najprije Ostrogon, a onda stade podsjedati Budim. U gradu se nalazio Zapolja sa dosta slabom četom, koja se sastojala od peštanskih gradjana i od zaostalih Turaka. Zapolja se preplašio opsade. Da ne padne u ruke protivnika svoga, zamoli pomoć od Tome Nadaždija.

Nadaždi se do god. 1530. isticao kao pristaša kralja Ferdinanda. Zapolja ga predobi za sebe time, što mu je darovao velika imanja kod Fogaraša u Erdelju. Iz zahvalnosti prema dobrotvoru svomu nastojaše odsada Nadaždi, da svagdje škodi neprijateljima Zapoljinim. Zato sabere vojsku od 10.000 ljudi, medju kojima bijaše dosta i Turaka, te poče podsjedati Siget. Ovaj grad pripadaše Valentinu Töröku, pristaši Ferdinandovomu. U tom času stiže mu pismo od kralja Zapolje: »Budim je opsjednut. Dodji, ako si mi vjeran!« Nadaždi sretno udje u Budim, ali bez vojske svoje, pošto su ovu odbili Nijemci. U Budimu je Nadaždi izvrsno poslužio kralju Zapolji. Uzalud je Rogendorf ponovnim jurišima nastojao da osvoji Budim. Junački branitelji i oštra zima, koja je u to nastupila, prisiliše ga na uzmak.

Odmah iza toga zamoli Zapolja u Ferdinanda primirje. Ferdinand se tomu rado odazvao. Tako dodje u Ostrogonu do tromjesečnoga primirja, koje se 17. svibnja 1531. u Višegradu produljilo još na godinu dana. I Zapolji i Ferdinandu ostadoše oni dijelovi Ugarske i Hrvatske, gdje su se nalazili pristaše njihovi.

43. Nikola Jurišić u Kiseku.

Mjeseca svibnja god. 1530. odlučio se kralj Ferdinand, da od sultana Sulejmana zamoli primirje. U tu svrhu sastavi poslanstvo od 26 ljudi, koje će ići u Carigrad. Poslanstvo će voditi Nikola Jurišić i Josip Lamberg, kojima Ferdinand dade veliku punomoć. Uputio ih je, neka za Ferdinanda traže čitavu Ugarsku, pa neka sultanu u zamjenu obećaju godišnji dohodak od 20, 30 ili 40 tisuća dukata. Ovu svotu smiju poslanici u slučaju nužde povisiti na 60, 80, dapače 100 tisuća dukata. Ferdinand će danak plaćati Turcima redovito svake godine, i to u gradu Senju.

Poslanici odu iz Insbruka 27. svibnja, a u Carigrad stignu 17. listopada 1530. Najprvo ih je dvaput (25. i 31. listopada) saslušao veliki vezir Ibrahim. I sultan ih primi u audienciju dvaput: 7. i 9. studenoga. Ferdinand je poslanicima svojim zapovjedio, da imadu govoriti njemački, te onda to prevadjati na latinski jezik. Ali u sultanovom dvoru nije nitko znao njemački ni latinski. Ondje se u opće govorilo samo turski, grčki i hrvatski. Na sreću se medju poslanicima nalazio odličan Hrvat Nikola Jurišić, te je ovaj istumačio poruku Ferdinandovu na hrvatskom jeziku.

Sultan je odgovorio od prilike ovako: »Ja sam pripravan za mir, ali pod stanovitim uvjetom. Ferdinand mora Turskoj odstupiti onaj dio Ugarske i Hrvatske, koji se jošte nalazi u njegovoj vlasti. Ugarska je naime moja, pošto sam ju mačem osvojio. Meni se poklonio Ivan Zapolja, te je on prvi zamolio Ugarsku, pa sam mu ju ja i dao. Zato tko dira u Zapolju, taj i mene vrijedja, jer je Zapolja moj sluga«.

Poslanici Ferdinandovi bijahu u Carigradu lijepo susretani. Veliki vezir ih 15. studenoga pozove na

da bi tako i nutarnji razdor u Ugarskoj i Hrvatskoj laglje priveo kraju, ako protivniku svomu otme prijestolnicu. U tu svrhu sakupi do 10.000 plaćenika njemačkih, kojima se pridruži takodjer nešto ugarskih četa. S ovom vojskom osvoji Ferdinandov vojvoda Vilim pl. Rogendorf najprije Ostrogon, a onda stade podsjedati Budim. U gradu se nalazio Zapolja sa dosta slabom četom, koja se sastojala od peštanskih gradjana i od zaostalih Turaka. Zapolja se preplašio opsade. Da ne padne u ruke protivnika svoga, zamoli pomoć od Tome Nadaždija.

Nadaždi se do god. 1530. isticao kao pristaša kralja Ferdinanda. Zapolja ga predobi za sebe time, što mu je darovao velika imanja kod Fogaraša u Erdelju. Iz zahvalnosti prema dobrotvoru svomu nastojaše odsada Nadaždi, da svagdje škodi neprijateljima Zapoljinim. Zato sabere vojsku od 10.000 ljudi, medju kojima bijaše dosta i Turaka, te poče podsjedati Siget. Ovaj grad pripadaše Valentinu Töröku, pristaši Ferdinandovomu. U tom času stiže mu pismo od kralja Zapolje: »Budim je opsjednut. Dodji, ako si mi vjeran!« Nadaždi sretno udje u Budim, ali bez vojske svoje, pošto su ovu odbili Nijemci. U Budimu je Nadaždi izvrsno poslužio kralju Zapolji. Uzalud je Rogendorf ponovnim jurišima nastojao da osvoji Budim. Junački branitelji i oštra zima, koja je u to nastupila, prisiliše ga na uzmak.

Odmah iza toga zamoli Zapolja u Ferdinanda primirje. Ferdinand se tomu rado odazvao. Tako dodje u Ostrogonu do tromjesečnoga primirja, koje se 17. svibnja 1531. u Višegradu produljilo još na godinu dana. I Zapolji i Ferdinandu ostadoše oni dijelovi Ugarske i Hrvatske, gdje su se nalazili pristaše njihovi.

43. Nikola Jurišić u Kiseku.

Mjeseca svibnja god. 1530. odlučio se kralj Ferdinand, da od sultana Sulejmana zamoli primirje. U tu svrhu sastavi poslanstvo od 26 ljudi, koje će ići u Carigrad. Poslanstvo će voditi Nikola Jurišić i Josip Lamberg, kojima Ferdinand dade veliku punomoć. Uputio ih je, neka za Ferdinanda traže čitavu Ugarsku, pa neka sultanu u zamjenu obećaju godišnji dohodak od 20, 30 ili 40 tisuća dukata. Ovu svotu smiju poslanici u slučaju nužde povisiti na 60, 80, dapače 100 tisuća dukata. Ferdinand će danak plaćati Turcima redovito svake godine, i to u gradu Senju.

Poslanici odu iz Insbruka 27. svibnja, a u Carigrad stignu 17. listopada 1530. Najprvo ih je dvaput (25. i 31. listopada) saslušao veliki vezir Ibrahim. I sultan ih primi u audienciju dvaput: 7. i 9. studenoga. Ferdinand je poslanicima svojim zapovjedio, da imadu govoriti njemački, te onda to prevadjati na latinski jezik. Ali u sultanovom dvoru nije nitko znao njemački ni latinski. Ondje se u opće govorilo samo turski, grčki i hrvatski. Na sreću se medju poslanicima nalazio odličan Hrvat Nikola Jurišić, te je ovaj istumačio poruku Ferdinandovu na hrvatskom jeziku.

Sultan je odgovorio od prilike ovako: »Ja sam pripravan za mir, ali pod stanovitim uvjetom. Ferdinand mora Turskoj odstupiti onaj dio Ugarske i Hrvatske, koji se jošte nalazi u njegovoj vlasti. Ugarska je naime moja, pošto sam ju mačem osvojio. Meni se poklonio Ivan Zapolja, te je on prvi zamolio Ugarsku, pa sam mu ju ja i dao. Zato tko dira u Zapolju, taj i mene vrijedja, jer je Zapolja moj sluga«.

Poslanici Ferdinandovi bijahu u Carigradu lijepo susretani. Veliki vezir ih 15. studenoga pozove na

sjajnu gozbu, te su poslanici dobili 19 jela na srebrnu stolu. Sultan ih 13. studenoga bogato nadari, a 17. studenoga milostivo otpusti s pismom, koje da predadu Ferdinandu. Pošto se medjutim upravo onda doznalo, da Ferdinand podsjeda Zapolju u Budimu, zadržao je veliki vezir poslanike u Carigradu jošte punih 6 tjedana. Kući ih pusti istom pred Božić. Poslanici dospješe 2. veljače 1531. do rijeke Une, te su vijest o rezultatu svome odmah iz Krupe poslali kralju Ferdinandu.

Da sultan Sulejman ne će dugo mirovati, to je sada bilo svakomu jasno. Već je unaprijed čitava Hrvatska drktala pred pohodom njegovim. Hrvatski su velikaši čitave godine 1531. utvrdjivali dvorove svoje, da lakše suzbiju navale turske. Istodobno se i Sulejman spremao na vojnu, te se u Carigradu sakupljahu čete iz Azije i Afrike.

Odmah na proljeće (25. travnja) godine 1532. digne se sultan iz Carigrada prema sjevero-zapadu. Sa sobom je poveo 140.000 ljudi i 120 topova; ostala će ga vojska pričekati u Biogradu.

Ljuto li se Ferdinand preplašio, kad mu stigoše glasi, da je sultan Sulejman poduzeo novu vojnu. Ferdinand odmah šalje pred sultana nove poslanike svoje, koji neka izmole mir ili barem primirje. Sultanu poručuje, da ga štuje, pa da je pripravan Zapolji odstupiti doživotno gotovo čitavu Ugarsku. Ferdinand se pozivlje i na primirje, što ga je god. 1531. sklopio sa Zapoljem, a koje nije ni čim povrijedio.

Poslanici Ferdinandovi sretoše Sulejmana 14. lipnja 1532. već u Nišu. Sultan ih primi u audijenciju (na saslušanje), te po njima poruči kralju Ferdinandu ovo: »Nije moja namjera, da vojujem protiv tebe,

već protiv španjolskoga kralja Karla[1]. On naime već dugo na sve strane javlja, da želi poći na Turke. Ako je dakle junak, neka me dočeka na bojnom polju, pak će se dogoditi, što Bog dade. Ako li me pak ne će dočekati, tada neka mojemu carskomu veličanstvu šalje znakove pokornosti«.

U Biograd stiže Sulejman 19. lipnja. Ovdje ga dočeka paša bosanski. Jednako se u Biogradu sultanu pridružilo do 15.000 Tatara iz poluotoka Krima. Iz Biograda pošalje Sulejman goleme ladje — sa spravama i topovima za podsjedanje — po Dunavu preko Budima u Beč. Nato preveze vojsku svoju preko Save, te Srijemom i Slavonijom dopre do Osijeka. Mjesto da odatle ide u Beč prijašnjim cestama preko Budima, zakrenuo je sultan u zapadnu Ugarsku, kuda vodi put u Beč.

U onom dijelu zapadne Ugarske, gdje stanuju tako zvani »bosanski Hrvati«, nalazi se mali gradić Kisek. Grad bijaše slabo utvrdjen, a tu je zapovijedao Hrvat: kapetan Nikola Jurišić. Početkom rujna spremao se Jurišić sa 28 konjanika svojih put Beča, kamo je Ferdinand pozivao svu vojsku svoju, da mu obrani prijestolnicu. U tom času stiže Jurišiću nenadana vijest, da se Kiseku približuju Turci. Ljudi iz okolice dobjegoše u Kisek, da spasu život svoj u tvrdjavi njegovoj.

Junački je Nikola brzo uvidio, što mu valja činiti. Mjesto da ode u Beč, kamo se zaputio, poslao je Jurišić kralju Ferdinandu ovo pismo: »Usudjujem se ovaj

[1] Kao saveznik francuskoga kralja Franje I. mrzio je sultan Karla još od god. 1526., te je već onda htio da podje s vojskom protiv njega. Zbog silne mržnje nije Sulejman htio da Karlu priznade naslov »cara rimskoga«, jer da carski naslov ide jedino sultana turskoga kao baštinika carstva bizantinskoga (istočno-rimskog).

slabi grad braniti od silnoga neprijatelja. Život svoj izvrgavam time najvećoj pogibli. Ne nadam se naime, da bih mogao spasti Kisek. Želim samo, da tu neko vrijeme zadržim Turke, kako bi se kršćanski vladari uzmogli bolje pripraviti«.

I dok se Jurišić žurio, da što bolje utvrdi slabe zidine grada svoga, dodjoše Turci 4. rujna 1532. pred Kisek. Veliki vezir Ibrahim doznade, da se u Kiseku nalazi njemu dobro poznati Jurišić, koji želi braniti grad od sile turske. Ibrahim stade Jurišiću obećavati bogate darove, ako mu Kisek odmah preda, jer sultan želi, da što prije dodje pred Beč. Kada to nije koristilo, okrenuo je veliki vezir drugo lice: on se zagrozio Jurišiću, da će životom postradati, ne predade li se drage volje sultanu turskom. No Jurišić se ne dade smesti u odluci svojoj. Zato Ibrahim opkoli Kisek sa svih strana, pa će ga silom zauzeti.

Jurišić oboruža sve muškarce u Kiseku i tako nabroji 700 branitelja. Na sreću njegovu nije sultan uza se imao sprave za podsjedanje. Ibrahim morade pokušati bojnu sreću jedino topovima i jurišanjem. U tri dana razvališe Turci topovima vanjske zidine Kiseka. Sada zapovjedi Ibrahim juriš na nutarnji grad. Branitelji pokazaše toliki otpor, da su se Turci vratili krvavih glava.

Videći, da će opsada potrajati dulje vrijeme, spremio se Ibrahim ozbiljnije. Pošto se jurišalo na grad s južne strane, dade veliki vezir dovući topove na one brežuljke, koji se nalaze sjeverno od Kiseka. Tako će moći istodobno udarati na neprijatelje sprijeda i straga. Jurišić je brzo opazio pogibao, koja mu prijeti. Da joj odoli, dade on na sjevernoj strani tvrdjave brzo podići drveni branik od greda i ostalog drveća.

Deset dana opet prodje, — deset juriša turskih

ostade bez uspjeha. Iste žene znao je Jurišić osokoliti tako, da su poput muževa svojih odbijale navale turske. U Kiseku se kasnije našlo dosta žena, koje pogiboše od taneta turskih. Da uzmognu iz pušaka pucati u grad, podigoše Turci ispred Kiseka čitave nasipe od drva. Jurišić ih pusti na miru, neka tim poslom troše vrijeme. Kad su pak nasipi bili dogotovljeni, dade Jurišić zapaliti naslagano drvo, te je čitav posao turski otišao u tutanj.

Najgrozniji bijaše dan 28. rujna 1532. Toga dana poduzeše Turci već dvanaesti juriš. Topovi turski stanu u Kisek rigati smrtonosnu tuču od taneta, te su na dva mjesta razvalili zidove gradske. Kroz ove prolome nahrupiše u Kisek bijesni Turci. Već su četiri zastave svoje izvjesili na zidinama Turci, kad li ih ipak Jurišić nekom osobitom spretnošću suzbije iz Kiseka.

Nadajući se, da je ovim jurišem svršen posao toga dana, uze Jurišić pisati pismo kralju Ferdinandu. U listu predbacuje Jurišić kralju, što sjedi s vojskom svojom u Beču, a njega pušta ovako izgibati. »Od mojih 700 ljudi«, piše Jurišić, »pade već polovica. Od puščanoga praha, što ga kupismo za 390 forinti, imamo jošte samo jednu centu. Drži nas samo jošte samilost Božja. Neka se Bog smiluje duši mojoj!«

Istoga jošte dana dodjoše glasnici turski na razvaljene zidine Kiseka, te pozovu Jurišića, neka predade grad. Jurišić im odgovori: »Dokle živim, ja ga ne predajem!« Veliki vezir hoće da pobijesni. Sultan mu predbacuje. što je išao podsjedati Kisek, gdje eto šaka ljudi prkosi ogromnoj sili turskoj! Ibrahim pošalje naskoro druge glasnike. Ovi javiše, da se sultan veoma ljuti na Jurišića. kojemu ipak hoće da pomogne veliki vezir, i to ovako: Neka od sultana otkupi grad Kisek za 2000 forinti ili neka barem obeća, da će sul-

tanu za Kisek plaćati godišnji danak. Jurišić odgovori: »Dvije hiljade forinti nemam, te ih ne mogu ni dati. Kisek pak nije moj, već kraljev, a u njegovo ime ne mogu obećati godišnji danak«.

Kad se napokon Ibrahim uvjerio, da mu Jurišić ni pod kojim uvjetom ne će predati Kiseka, spremio se za posljednji juriš. Ibrahim obeća vojsci svojoj veću plaću, ako osvoji prkosni taj grad. Trublje zatrube, a Turci bijesno navale u jurišu na slabi Kisek. Brzi janjičari sa dugim puškama svojim ubiše do 60 branitelja i raniše junačkoga Jurišića na dva mjesta. Turskim pak oklopnicima (asapima) podje za rukom, te su sa dugim kopljima svojim potisnuli branitelje iz razvaljenih zidina gradskih. Dok se branitelji sakupljahu na nekom nasipu, koji su iz nužde načinili, da imadu jošte zadnju obranu u gradu, istaknuše pobjedonosni Turci 8 zastava na osvojenim zidinama. Branitelji nijesu mogli održati ni posljednji svoj bedem.

No sad se dogodi vanredni slučaj, koji pomože Jurišiću, te je mogao spasti Kisek. Kad su naime Turci otisnuli branitelje sa nasipa njihovoga, nastade u gradu silan plač. Starci, žene i djeca zaplakaše od golema straha, što će sada eto pasti u ruke bijesnih Turaka. I ova vika bijednih kršćana pomože Kiseku. Turci naime pomisliše, da sada iz kuća gradskih ide protiv njih nova vojska. Uhvati ih neki neodoljivi strah, te je za čas nastala mala stanka u pokolju. To osokoli branitelje, pa udri iznovice po Turcima. I sad se ukaza nevjerojatan prizor: Turci skaču preko zidina sve jedan za drugim, a goni ih šaka branitelja!

Pošto eto nije uspio ni taj juriš turski, sjeti se veliki vezir, kako će zavarati sultana svoga. K Jurišiću pošalje glasnike, koji mu predadoše njegovo pismo i taoce. Veliki vezir moli u pismu Jurišića, neka dodje

k njemu na dogovor, a jamstvom za ličnu slobodu njegovu neka mu budu odlični Turci, koje šalje za taoce u Kisek. Jurišić se odazvao pozivu.

Videći ranjenoga protivnika svoga, izrazio se Ibrahim veoma pohvalno o osobnoj hrabrosti Jurišićevoj. Ipak ga je opomenuo, neka dulje ne iskušava sreću svoju. Ibrahim želi, da Kisek i nadalje ostane u vlasti Jurišićevoj. Samo pred sultanom neka se stvar prikaže tako, kao da se Kisek predao. U tu svrhu predlaže Ibrahim, neka Jurišić prividno prime u grad malu četicu Turaka.

Jurišić nije mogao pristati na taj prijedlog. Bojao se naime, da bi ova četa mogla opaziti slabost branitelja, te bi to priopćila ostalim Turcima, koji bi možda dobili volju za ponovni juriš. Da se iz te neprilike spase, utekao se Jurišić laži: »U gradu se nalazi mnogo njemačkih i španjolskih vojnika, koji su siloviti ljudi, a vrlo mrze Turke zbog vjere njihove. Kad bi dakle u gradu spazili četu tursku, odmah bi ju sasjekli. To bi pak moglo biti povodom novih neprijateljstva«. Kad je nato veliki vezir zatražio od Jurišića, neka ide u šator sultanov, pak mu neka izljubi ruke u znak pokornosti, ispričao se Jurišić, da je preslab, jer mu tijelo tište dvije teške rane.

Napokon se ipak Jurišić sporazumio s velikim vezirom, kako će zavarati sultana. Nekoliko opojenih janjičara pusti Jurišić na zidine gradske, gdje su razvili zastavu turku i dvaput zavikali »Allah!« Ibrahim izvede iz šatora sultana, te mu eto predoči, kako se Kisek konačno predao. Veseo zbog toga obdari Sulejman velikoga vezira i vojsku svoju, dapače i samoga Jurišića, te ode ispred Kiseka.

Isti jošte dan pisao je Jurišić kralju Ferdinandu, što se dogodilo. »Već mi je puščanoga praha sasvim

nestalo. Od ljudi mojih malo tko ostade na životu, pa i ovi su izgubili volju za dalnji boj. Da su Turci još jednom navalili, ne bih se mogao braniti više ni jednu uru . . . Mislim, da sultan ne će sada navaliti na Beč. On će se po svoj prilici zadovoljiti time, što će poharati sve Vaše zemlje tamo dolje do Slavonije. A ponosit će se time, što se nijeste usudili, da se s njime ogledate na bojnom polju «

Ovaj potonji prigovor Jurišićev bijaše sasvim opravdan. Ferdinand je kod Beča sabirao vojsku iz Hrvatske, Ugarske, Češke, te iz nasljednih zemalja svojih. Pomoć mu je poslao papa rimski; car njemački Karlo V. dovede bratu svomu 29.000 Nijemaca, 8000 Španjolaca (prokušanih vojnika), te mnogo Talijana i Nizozemaca. Tako se kod Beča sabrala ogromna vojska od 120.000 ljudi (90.000 pješaka i 30.000 konjanika). Usprkos tolike sile nije Ferdinand imao odvažnosti, da iz Beča ode prema nedalekom Kiseku, pa da od strašnih patnja oslobodi junaka svoga, koji mu je prema obećanju svome pribavio dovoljno vremena, da sabere vojsku. Pa ne samo da Ferdinand pušta pogibati Jurišića[1]. On se nije usudio poći barem u potjeru za Turcima, kad se sultan zaista od Kiseka stao vraćati kući, bojeći se poodmakle godišnje dobi i velike sile Ferdinandove.

Mjesto na sjever prema Beču, otišao je sultan iz Kiseka na zapad prema Gracu. Polagano i bez ikakova straha valjahu se vojske turske mjeseca listopada 1532. kroz Štajersku. Što su živa na tom putu našli, to je postradalo. Muškarce bi obično ubili, a žene i djecu odvukli sa sobom u ropstvo. Popalili su sela i gradove, crkve i kuće. Tako stigoše Turci 17. listopada do Drave kod Maribora. Tu su četiri dana gradili most preko Drave, a 23. listopada bijahu već u Vinici kod Varaždina Da što više opustoše bijednu našu domovinu, razdijeliše se sada Turci u dvije vojske. S jednom će veliki vezir Ibrahim preko Križevaca poći u Posavinu, a drugu će sam sultan voditi preko Koprivnice čitavom Podravinom do Osijeka. Kudagod je turska vojska pošla, nastade jauk naroda hrvatskoga. Može se reći, da nikada nije postradalo u Hrvatskoj toliko ljudi, koliko na jesen god. 1532. Turci su popalili sva sela i sve varoši. Obraniše se samo tvrdi gradovi, pošto Turci nijesu imali vremena, a ni opsadnih sprava, da ih osvajaju. Istom kod Gorjana prestade taj pokolj, jer je ondje vojska stupila na tursko zemljište.

[1] Jurišić dobi ipak od kralja Ferdinanda na vječna vremena grad Kisek, koji je toli slavno obranio od Turaka.

44. Petar Kružić.

Početkom 16. vijeka pripadala je Hrvatskoj sjeverna čest današnje Dalmacije. Tu bijahu utvrdjeni gradovi: Klis, Knin, Skradin, Obrovac i Ostrovica. Najviše je svakako vrijedio Klis, koji je imao nepredobitnu tvrdjavu. Poput orla raskrilio je Klis sa pećine krila svoja nad krasnim onim prijedjelom, koji se prostire izmedju Spljeta i Trogira.

Otkako su Turci (g. 1463.) osvojili Bosnu, težili su za morem jadranskim. Na putu im je dakle bio Klis, te su prečesto poželjeli, da se dočepaju važnoga toga grada. Ali Klis imade junačkoga branitelja, da boljega ne bi mogao ni zaželjeti. To je slavni hrvatski velikaš Petar grof Kružić.

Dok je u Hrvatskoj vladao kralj Ljudevit II., nije smagao novčanih sredstava, da u gradovima, koji bi-

41. Sulejmanova opsada Beča.

Od Budima do granice austrijske putovao je sultan Sulejman 13 dana. Putem osvoji Ostrogon, Gjur i sve druge gradove osim Požuna. Dim i plamen pokazivaše, kuda kreće silna vojska turska.

Istodobno se u Beču sabirala kršćanska vojska, koja će grad braniti od Turaka. Do 20. rujna sabralo se u Beču 12.000 vojnika, a još toliko vojske bijaše na putu iz Njemačke. Ferdinand uteče iz Beča u Prag, gdje je takodjer nastojao, da u Beč pošalje što veću pomoćnu vojsku iz Češke, Moravske i Šleske. Mjesto Ferdinanda je u Beču zapovijedao falački grof Filip, komu su uz bok stajali: grof Nikola Salm, barun Vilim Roggendorf, maršal Beck, pukovnik Ivan Kacijaner i još neki generali njemački.

Bečani se nadahu, da će Sulejman mnogo vremena izgubiti osvajanjem tvrdjava ugarskih uz Dunav. Zato ih je neugodno iznenadila vijest, da su prednje čete Sulejmanove već 21. rujna kod Altenburga prešle iz Ugarske u Austriju. U Beču se nalazilo takodjer nekoliko stotina hrvatskih vojnika. S njima provali Pavao Bakić 23. rujna iz Beča, te razbi neuredne čete turske. — Istodobno su sa zapadne strane u grad unišle neke pomoćne vojske iz Njemačke. Ipak nije za vremena u Beč stigao falački grof Fridrik, koga su Nijemci na saboru u Speieru izabrali vrhovnim vojskovodjom pomoćne vojske. Fridrik dodje u Krems istom 27. rujna, kad je upravo i Sulejman stigao pred Beč.

Što je dopuštalo kratko vrijeme od 21. do 27. rujna, sve učiniše Bečani za obranu grada svoga. Popraviše zidove gradske, iskopaše nove grabe, podigoše više nasipe i zatrpaše sva vrata gradska. U Beču su

bila 72 topa, koje namjestiše u čvrste zgrade na nasipima. Praha i olova bijaše dosta, a i hrane ne će uzmanjkati kroz 2 do 3 mjeseca.

Sultan dade šator svoj podići kod Simmeringa, odakle će lako promatrati opsadu Beča. Šator su mu uresili skupocjenim sagovima i jastucima. Zlatne zavjese dijeliše šator na više dijelova, a stražu je vazda čuvalo po 500 strijelaca. Blizu šatora sultanova bijaše glavni tabor turski. Tu su taborovali spahije i janjičari; ovih se nabrojilo 12.000. Na desnoj strani od Simmeringa sve do Schwechata nalazila se vojska beglerbega anatolskoga (iz Male Azije). Veliki vezir Ibrahim smjestio se na lijevoj strani sultanovoj sve do Bečkoga luga (Wienerwald). Tu se na brežuljcima nalazilo takodjer brojno topništvo tursko. Ostale čete turske bijahu razmještene tako, da se moglo kazati: Beč je sasvim opkoljen.

Po običaju svome stanu Turci odmah kopati podzemne prokope. Tako namjeravahu razvaliti nasipe i zidine, te onda kroz ove provale unići u grad. Neki prebjeg iz tabora turskog javi to Bečanima. Branitelji gradski počnu odmah na označenim mjestima kopati podzemne protuprokope. Na taj način otkriše Bečani 2. listodada prokop turski upravo jedan sat prije nego li je nasip digao u zrak.

Naravno da su Turci bez prestanka pucali na Beč iz topova i pušaka svojih. Braniteljima bijaše javljeno, da će Turci 6. listopada poslije podne poduzeti prvi juriš. Ova se vijest nije ispunila. Zato spremni branitelji provališe iz grada. Medju ovim junacima nalazio se i hrvatski velikaš Petar Keglević s konjanicima svojim. Turci su ljuto postradali, ali i Beč izgubi 500 branitelja. U gradu zavlada strah, ne će li možda Turci iduće noći poduzeti namišljeni juriš. Zbog toga

su branitelji morali svu noć sprovesti na nogama. Nije se ipak dogodilo drugo, nego li to, da su Turci podzemnim prorovom razvalili gradski zid u duljini od 16 metara. To se opetovalo sve do 9. listopada, dokle su Turci već na više mjesta razvalili utvrde gradske.

Istom 9. listopada zapovjedi sultan prvi ozbiljni juriš. Triput su Turci navalili na utvrde gradske; svakiput ih junački odbiše branitelji gradski. Toga su se dana osobito odlikovali: Nikola Salm i Ivan Katzianer. Drugi dan odredi veliki vezir Turcima za počinak. Radilo se samo podzemnim prokopima, koji raširiše prolome u zidinama gradskim. — Drugi juriš poduze Sulejman 11. listopada. Opet su Turci navalili triput bez uspjeha: 1200 ih pogibe u samim prolomima. U jutro 12. listopada razvališe Turci podzemnim prokopime oveći komad zida gradskoga. Iza toga je slijedio kratak ali veoma žestok juriš. I poslije podne toga dana sruši se komad zida izmedju učinjena već dva proloma. Odmah su begovi i paše stali tjerati janjičare i izape na juriš. Nijesu ipak koristile ni psovke ni udarci batinama i mačevima: Turci se ojadjeni zbog neprestanih uzaludnih pokušaja vratiše natrag.

Zabrinuti veliki vezir Ibrahim sazove ratno vijeće tursko, da se posavjetuje s ostalim pašama, što valja učiniti. Vrijeme je poodmaklo i zahladilo, neprestano pada kiša, a hrane nestaje, pošto ju ne može dovoziti brodovlje tursko na Dunavu, jer mu Požun priječi dolazak do Beča. Po zakonu Muhamedovu mora se na grad jurišati triput: i tomu je dakle već udovoljeno. S obzirom na sve to zaključi ratno vijeće tursko, da sultanu valja predložiti povratak u domovinu.

Sultan Sulejman izjaši 13. rujna iz šatora svoga prema zidovima gradskim. Njemu se činilo, da su dosta široki prolomi na utvrdama, te bi se kroz njih moglo

provaliti u Beč. Zapovjedi dakle, neka se 14. listopada učini još jedan »glavni« juriš. Janjičari će dobiti svaki po 20 dukata, ako ustraju u jurišu. Podjedno obreče sultan velike nagrade onima, koji će se prvi popeti na zidine gradske.

Čitav taj dan i noću od 13. na 14. listopada pucahu Turci iz topova u Beč. Istodobno su neumorno radili u podzemnim prorovima. Oko 7 sati u jutro 14. listopada, kad su na zidinama gradskim spazili nekoliko novih proloma, navališe bijesno sa tri strane na grad. Juriš je potrajao do [illegible] sata poslije podne, ali bez uspjeha.

Odmah noću izmedju 14. i 15. listopada stanu se Turci spremati na odlazak ispred Beča. Janjičari naložiše veliku vatru, pa su u nju pobacali zarobljene svećenike i starce i sve stvari, što nijesu mogli sa sobom ponijeti. Do 1000 žena i djece poklaše na mjestu, a ostalo roblje odvukoše sa sobom poput marve za klanje. U šator sultanov dodje veliki vezir sa pašama, agama i begovima, te mu stade čestitati na sretnom svršetku ove vojne. Sultan je i sam sebe varao. Bogatim darovima nadari vezira i podvojvode svoje, te 16. listopada ode na put.

Od Miholja (29. rujna) nije se u Beču čuo glas zvona. Zamuknuše i sve ure po tornjevima u gradu. Kako li se sretnim osjećahu Bečani sada iza odlaska Turaka! Na samo Terezijino (15. listopada) služila se u stolnoj crkvi sv. Stjepana svečana služba božja. Spaseni stanovnici prijestolnice austrijske pjevahu iz punoga srca pjesmu zahvalnicu: »Tebe Boga hvalimo«.

nestalo. Od ljudi mojih malo tko ostade na životu, pa i ovi su izgubili volju za dalnji boj. Da su Turci još jednom navalili, ne bih se mogao braniti više ni jednu uru . . . Mislim, da sultan ne će sada navaliti na Beč. On će se po svoj prilici zadovoljiti time, što će poharati sve Vaše zemlje tamo dolje do Slavonije. A ponosit će se time, što se nijeste usudili, da se s njime ogledate na bojnom polju «

Ovaj potonji prigovor Jurišićev bijaše sasvim opravdan. Ferdinand je kod Beča sabirao vojsku iz Hrvatske, Ugarske, Češke, te iz nasljednih zemalja svojih. Pomoć mu je poslao papa rimski; car njemački Karlo V. dovede bratu svomu 29.000 Nijemaca, 8000 Španjolaca (prokušanih vojnika), te mnogo Talijana i Nizozemaca. Tako se kod Beča sabrala ogromna vojska od 120.000 ljudi (90.000 pješaka i 30.000 konjanika). Usprkos tolike sile nije Ferdinand imao odvažnosti, da iz Beča ode prema nedalekom Kiseku, pa da od strašnih patnja oslobodi junaka svoga, koji mu je prema obećanju svome pribavio dovoljno vremena, da sabere vojsku. Pa ne samo da Ferdinand pušta pogibati Jurišića[1]. On se nije usudio poći barem u potjeru za Turcima, kad se sultan zaista od Kiseka stao vraćati kući, bojeći se poodmakle godišnje dobi i velike sile Ferdinandove.

Mjesto na sjever prema Beču, otišao je sultan iz Kiseka na zapad prema Gracu. Polagano i bez ikakova straha valjahu se vojske turske mjeseca listopada 1532. kroz Štajersku. Što su živa na tom putu našli, to je postradalo. Muškarce bi obično ubili, a žene i djecu odvukli sa sobom u ropstvo. Popalili su sela i gradove, crkve i kuće. Tako stigoše Turci 17.

[1] Jurišić dobi ipak od kralja Ferdinanda na vječna vremena grad Kisek, koji je toli slavno obranio od Turaka.

listopada do Drave kod Maribora. Tu su četiri dana gradili most preko Drave, a 23. listopada bijahu već u Vinici kod Varaždina Da što više opustoše bijednu našu domovinu, razdijeliše se sada Turci u dvije vojske. S jednom će veliki vezir Ibrahim preko Križevaca poći u Posavinu, a drugu će sam sultan voditi preko Koprivnice čitavom Podravinom do Osijeka. Kudagod je turska vojska pošla, nastade jauk naroda hrvatskoga. Može se reći, da nikada nije postradalo u Hrvatskoj toliko ljudi, koliko na jesen god. 1532. Turci su popalili sva sela i sve varoši. Obraniše se samo tvrdi gradovi, pošto Turci nijesu imali vremena, a ni opsadnih sprava, da ih osvajaju. Istom kod Gorjana prestade taj pokolj, jer je ondje vojska stupila na tursko zemljište.

44. Petar Kružić.

Početkom 16. vijeka pripadala je Hrvatskoj sjeverna čest današnje Dalmacije. Tu bijahu utvrdjeni gradovi: Klis, Knin, Skradin, Obrovac i Ostrovica. Najviše je svakako vrijedio Klis, koji je imao nepredobitnu tvrdjavu. Poput orla raskrilio je Klis sa pećine krila svoja nad krasnim onim prijedjelom, koji se prostire izmedju Spljeta i Trogira.

Otkako su Turci (g. 1463.) osvojili Bosnu, težili su za morem jadranskim. Na putu im je dakle bio Klis, te su prečesto poželjeli, da se dočepaju važnoga toga grada. Ali Klis imade junačkoga branitelja, da boljega ne bi mogao ni zaželjeti. To je slavni hrvatski velikaš Petar grof Kružić.

Dok je u Hrvatskoj vladao kralj Ljudevit II., nije imagao novčanih sredstava, da u gradovima, koji bi-

jahu izloženi čestim napadajima turskim, uzdržaje redovite posade. Ugovorom u Nürnbergu prepusti Ljudevit (godine 1522.) svomu šurjaku Ferdinandu (kasnijemu kralju) obranu gradova: Klisa, Senja, Knina, Ostrovice, Skradina i Krupe. Ferdinand postavi u ove gradove stalne posade, nad kojima su zapovijedali posebni kapetani. Tom prigodom postade Petar Kružić kapetanom najvažnijih gradova: Senja i Klisa.

Naskoro se Kružiću desila zgoda, da pokaže, koliko je sposoban za službu, koju je netom primio. Bosanski paša provali u Hrvatsku, te stane podsjedati grad Knin. Premala posada nije se mogla dugo braniti. Predade se pod uvjetom, da smije slobodno otići iz grada. Sada navale Turci i na Skradin, koji su jednakim načinom osvojili koncem svibnja god. 1522. S posadama gradova Knina i Skradina odoše i stanovnici njihovi, premda im Turci ponudiše dalnji boravak uz plaćanje harača.

Pobjedonosni paša bosanski ode sada pod strmeniti Klis. U tvrdji se nalazila samo posada od 300 ljudi, dočim je Petar Kružić istodobno boravio u Senju. Turci padnu pod Klis 3. lipnja i odmah stanu jurišati na grad. Kružić je u Klisu zapovjedništvo nad posadom povjerio Petru Monakoviću. Ovomu podje za rukom, da je sretno odbio prvi juriš turski. To je branitelje toliko osokolilo, da su odsada i sami provaljivali iz Klisa, te pred gradom klali Turke. To bi činili osobito onda, kad su željeli municije (topova, pušaka, praha i olova) turske. Na užas neprijatelja svojih kitili bi junački branitelji zidine grada Klisa zastavama i glavama turskim. Ova muka za Turke potraja dva tjedna. Istom onda ode paša bosanski ispred zidina kliških s velikim gubitkom.

Ferdinand uvidi sada, da mora više brige uložiti

za obranu Hrvatske, koju on stade nazivati »ključem« nasljednih zemalja svojih. Zato pošalje na proljeće godine 1523. opet nešto vojske u gradove hrvatske, koji bijahu njemu povjereni. I sreća, da je to učinio.

Mehmed-beg Mihajlo Begović, upravitelj sandžaka hercegovačkog, razglasi godine 1523., da će Turci osvojiti Klis. Javio je to mjeseca prosinca takodjer mletačkim zapovjednicima u Spljetu i u Trogiru, koje podjedno opomene, neka ne pomažu Kružića, ako ne će, da izgube prijateljstvo sultana turskog.

Prije nego li na Klis — udariše Turci na Ostrovicu, koja bijaše iza Klisa najtvrdji grad u čitavoj okolici. Izdajom nekoga Damjana osvojiše Turci Ostrovicu još mjeseca prosinca 1523.

Već 5. veljače 1524. osvane pred Klisom velika vojska turska. Pošto je grad bio slabo opskrbljen posadom i hranom, poleti Kružić prije dolaska turskoga u Senj, da odanle dovede veći dio vojske svoje. Za odsutnosti pak njegove opkoliše Turci grad Klis tako, da nitko nije mogao poći ni u grad ni iz grada. Podjedno su topove svoje odvukli na oviše mjesto iznad Klisa, odakle stanu pucati na grad.

Topovima oštetiše Turci zidine gradske, na koje bi onda često jurišali. Kružića nema i nema, a braniteljima u Klisu ponestade svega, što je potrebito za obranu grada. Već nijesu imali ni čestite vode, a ni hrane, te su u octu varili neko korijenje, samo da utaže glad. Napokon dodje ipak još u zadnji čas dobra pomoć.

Kružić sabere kod Senja 60 konjanika, a 1500 pješaka. Smjestivši ih u malene ladjice senjske, povede ih po moru prema Spljetu. Istodobno je i rimski papa Klement VII. pokušao, da kakogod pomogne braniteljima u Klisu. Nakrcao je punu ladju hranom i ratnom municijom, pak to povjeri skradinskomu bi-

skupu Tomi Nigeru, neka vodi u Dalmaciju. Biskup dovede ladju najprvo pod mletački grad Trogir. No Trogirani se bojahu osvete turske, radi čega nijesu papinoj ladji dozvolili ulaz u luku. Zato ode biskup s ladjom u Spljet, kamo naskoro stiže i Kružić, koji je takodjer putovao po noći, samo da ga ne vide plašljivi Mlečani.

Kružić se odmah spremio za navalu na Turke. Kod Solina razmjesti 10. travnja 1524. vojsku svoju, a onda naglo pohiti prema Klisu. Turci nijesu očekivali nikakove navale sa zapada, gdje je bio mletački posjed. Pred Klisom nastade kratka ali krvava bitka, u kojoj Kružić razbije prestrašene Turke i mnogo ih živih polovi. Čitav tabor turski — topovi, bojne sprave, municija i hrana — pade u ruke pobjeditelja Kružića, koji je iza bijega turskoga slavodobitno unišao u Klis. Malo iza njega stiže u grad i biskup skradinski sa darovima papinim.

Sada je istom Kružić mogao da Klis temeljito opskrbi. Ne samo da je žitnice gradske napunio hranom za dulje vremena, već je i obiljem novaca dao utvrditi zidine gradske bolje, nego li bijahu do tada utvrdjene. Kako su pak u Klis unesli branitelji sav tabor turski, mogao je u buduće Kružić raspolagati i bogatom municijom.

Poraženi Turci pustiše Klis na miru dvije godine. No iza one nesretne bitke na muhačkom polju (29. kolovoza 1526.) naumiše osvojiti čitavu Hrvatsku. Godine 1527. dodje pred Klis oveća vojska turska. U toj vojsci nalazio se golemi Turčin po imenu Bakota. Turci vjerovahu, da na svijetu više nema čovjeka, koji bi mogao svladati toga Golijata. Njihov dakle Bakota stade branitelje grada Klisa izazivati na mejdan. Ponosni pak Turci obećavahu, da će otići ispod Klisa,

ako tko uzmogne svladati Bakotu. U Klisu bijaše neki prosti vojnik, koji se zvao Mile Parisević. Ovaj se junak odluči, da Golijatu turskomu izadje na mejdan. Mile se podjedno zavjetovao, da će Majci Božjoj trsatskoj posvetiti voštanu svijeću, koja će biti tako velika, kao što je velik onaj Golijat turski, ako mu svemogući Bog dade pobjedu na tome mejdanu. Na očigled hrvatske i turske vojske pograbi se u koštac Mile sa Bakotom. I gle čuda: Mile svlada Golijata! Turci prema obećanju svome napustiše opsadu Klisa, a Mile prikaza ogromnu svijeću u Trsatu na čast Majke Božje. Ovu je svijeću u crkvi trsatskoj bilo vidjeti jošte 100 godina iza toga dogodjaja.

Iste godine 1527. padoše Turci još jednom pred Klis, ali ih i ovajput dočeka Kružić, te su razbijeni Turci otišli krvavih glava natrag u Bosnu.

Teže doba nastade za Klis počevši od god. 1529. Kralj Ferdinand se morao brinuti za obranu prijestolnice svoje, koju dvaput htjede da osvoji sultan Sulejman. Za daleki Klis nije imao ni vojske ni novaca. Kad su za to doznali Turci, stanu opet pomišljati na to, kako bi se mogli dočepati Klisa. Godine 1530. upregnuše već i volove pred topove, da ih voze prema Klisu. Od te ih je namjere odvratio samo strah pred junačkim Kružićem. Imamo sačuvano pismo, što ga je Kružić god. 1530. pisao kralju Ferdinandu: »Vojska mi nije dobila plaće. Radi toga je htjedoh raspustiti; ali ona ne će, da me ostavi samoga u Klisu. A i meni je teško ostaviti ovaj grad, koji sam sretno obranio od tolikih vojska turskih. Da ga ja ostavim, propao bi, kao što propadoše ostali gradovi« (u dalmatinskoj Hrvatskoj).

Osim Turaka imao je Kružić i drugoga neprijatelja. Mlečani su od godine 1420. gospodovali nad

čitavim primorjem današnje Dalmacije. Uska bijaše zemlja njihova, jer je kopno za gradovima na moru već pripadalo Turskoj. Da lakše brane glasovito solinsko polje, zaželiše Mlečani posvojiti Klis, koji već položajem svojim gospoduje nad tim poljem. Nadahu se pak lukavi Mlečani, da će iz Klisa, koji je sazidan na strmoj pećini, učiniti štit čitavoj Dalmaciji svojoj. Mlečani nagovarahu Kružića, neka im predade Klis, pošto kralj Ferdinand i onako ne mari za nj. No Kružić se ne dade potkupiti. Da ga ipak istisnu iz Klisa, stadoše mu Mlečani otimati imanja na kopnu, a ladje na moru. Kružić javi tu nepriliku kralju svomu, ali taj se nije ni maknuo, da zaštiti odanoga vojvodu svoga, koji mu je toli vjerno branio Klis i Senj.

Videći da od kralja svoga ne dobiva ni pomoći, već nekoliko godina ni plaće za vojsku u Klisu, obratio se Kružić k papi rimskomu. Papa je već od prije znao, koliko Klis vrijedi za obranu kršćanskih zemalja. Zato je i sada rado slao pomoći Kružiću, i to u tolikoj mjeri, da je bijesni sultan Sulejman — doznavši za to — uskliknuo: »Ta to je papinski grad!«

Kružić se za Klis osobito bojao zbog toga, što nije u blizini bilo druge tvrdje hrvatske, na koju bi se Klis mogao osloniti u slučaju nužde. Godine 1533. predloži Kružić kralju Ferdinandu, neka u solinskom polju sagradi barem jednu tvrdjavu na obranu Klisa. No Ferdinand nije u opće ozbiljno mario za Klis, pa ne htjede ni čuti o trošku, što bi ga iziskivala gradnja nove tvrdje.

Napokon se i Klisu približio konac. Godine 1536. poduzmu Turci sve priprave, kako da osvoje nepredobitni Klis. Turci sagradiše tri tvrdjave, i to u Solinu, Ozrini i u Kučini, t. j. u neposrednoj blizini Klisa. Namjeravahu dakle, da branitelje Klisa izmore

gladom. Kružić bi ih rado zapriječio u gradnji ovih tvrdjava, kad bi imao dovoljno vojske. Ovako morade ostati nemoćan gledalac buduće propasti povjerenog mu grada.

Javivši sve ove priprave papi i kralju svomu, zatraži Kružić i pomoći od njih. Papa mu odmah pošalje u pomoć 700 vojnika. Prenuo se i kralj Ferdinand iz duge neradinosti svoje, te pošalje prema Klisu grofa Thurna sa 2000 njemačkih plaćenika.

Tako napokon sakupi Kružić oveću silu, s kojom stade osvajati novo podignute tvrdjave turske. Već je mogao pokazati i lijepih uspjeha, kad li stiže glas, da se Klisu primiče velika vojska turska. Od straha počnu odmah Talijani i Nijemci bježati ispred Klisa. Kružić je uzalud nastojao, da pomoćnu vojsku svoju odvrati od bijega. Na bojištu ostade on sam sa hrvatskim vojnicima. Ovi su se održali neko vrijeme; kada pak stiže pred Klis bosanski beg Amurat sa 2000 Turaka, udare i Hrvati u bijeg. Kružić se nije mogao sam boriti. I on dakle uzjaše konja i počne ga tjerati prema moru. Talijani se i Nijemci većinom spasiše na ladjama. Za Hrvate ostade samo jedna mala ladjica. Turci su doduše mnoge Hrvate sasjekli u potjeri za njima. Ipak se ladjica prepunila ostatkom Hrvata, medju kojima se nalazio Kružić, te se nasukala na greben. Turcima pak podje za rukom, da su navalili i na ladjicu, gdje pogubiše junačkoga Kružića.

U Klisu ostade samo mala posada hrvatska, koja je grad branila od Turaka. Pošto su medjutim Turci zaposjeli sva vrela oko Klisa, zavlada u gradu žedja. Kad su nato Turci braniteljima Klisa pokazali još i odsječenu glavu Kružićevu, predade se posada uz uvjet, da smije slobodno pod oružjem izaći iz grada. S Klisom pade zadnja straža hrvatska na zemljištu današnje

Dalmacije. Odsada će Turci iz Klisa napastovati mletačke gradove u Dalmaciji. Preko Velebita mogli su pak već i prije ulaziti u Liku, koja postade njihovom još godine 1527.

Pad Klisa bijaše naravna posljedica smrti Petra Kružića, kojega će ime vazda biti spominjano u zajednici s Klisom. Iz pisma, što ga je kralj Ferdinand 10. travnja 1537. pisao iz Praga sestri svojoj Mariji, doznajemo, da je Kružić poginuo 12. ožujka 1537.

45. Bitka pred Osijekom 1537.

Kad se sultan Sulejman II. iza neuspjele opsade Kiseka (god. 1523.) vratio u Tursku, poruči on Ferdinandu, da je voljan s njime sklopiti primirje. Nitko sretniji od Ferdinanda! On se i onako već nije nadao, da bi sa — redovito kasno prispjelom — pomoću brata svoga Karla mogao osvojiti čitavu Ugarsku. Zato Ferdinand odmah šalje u Carigrad svoga poslanika Jerolima Zadranina s ponudama mira. Sultan primi poslanike lijepo, te izjavi, da će drage volje Ferdinanda primiti za sina svoga, ako mu za uzdarje pošalje ključeve od Stolnoga Biograda. Kralj Ferdinand doprinese i tu žrtvu, pa tako dodje mjeseca rujna 1533. do mira s Turcima.

Hrvati su se radovali, što će eto napokon odahnuti od rata s Turcima, koji je trajao već toliko godina neprekidno. Sada se (god. 1534.) Ferdinandu poklone i mnogi velikaši (n. pr. zagrebački biskup), koji su prije pristajali uz Ivana Zapolju. Hrvatska se dakle napokon dvije tri godine naužila mira, za kojim su ljudi već tako dugo uzalud uzdisali.

Istodobno je i sultanu Sulejmanu trebalo mira na našoj strani, jer je ratovao na istoku. Protiv njega se naime digao vladar Perzije i car tatarski. U Vlaškoj (današnja zapadna Rumunjska) pak morade sultan utišati bunu, koja je ondje buknula. No za dvije godine svrši Sulejman taj posao sretno, te mu više nije trebalo mira Ferdinandova. Odmah godine 1536. pade veliki vezir Ibrahim-paša, koji bijaše sklon miru, te ga zamijeni ratoborni Ajas-paša. Sultan Sulejman stade pripovijedati, da će opet doći do rata na zapadu. Vrijedjao ga je car Karlo V., jer je god. 1535. započeo vojnu protiv silnoga gusara Hajredina Barbarose, koji je vladao u Algiru i Tunisu pod okriljem turskim. Osim toga nastade god. 1536. ponovni rat izmedju cara Karla i francuskoga kralja Franje I. zbog vojvodine Milan u sjevernoj Italiji. Francuski kralj sklopi sa Sulejmanom ugovor, prema kojemu će Turci kroz Hrvatsku provaliti u sjevernu Italiju. Tako bi imao i Ferdinand stradati zbog krivnje brata svoga Karla.

Sultan nije ispunio, što je obećao kralju francuskomu. Ipak je Hrvatska ljuto nastradala. M a h m u d J a h i o g l i, paša smederevski, sabere na proljeće god. 1536. oveću vojsku tursku u Biogradu, te s njome provali u Slavoniju. Sami Turci vele, da su osvojili i popalili 30 sela u okolici grada Požege, pa da su u ropstvo odveli do 60.000 ubogih Hrvata. Tom prilikom dodje pod vlast tursku lijepa požeška kotlina i plodna Posavina izmedju Broda i Gradiške.

Nije čudo, što se iza svega toga prenapunila čaša strpljivosti kod djedova naših. Razjareni Hrvati poruče Ferdinandu, neka im brani domovinu njihovu od Turaka. Ako to ne će ili ne može, tad će oni sebi izabrati drugoga kralja, koji će ih zbilja braniti. Njima je svejedno, zvao se njihov kralj Ferdinand ili Ivan (Zapolja).

Dalmacije. Odsada će Turci iz Klisa napastovati mletačke gradove u Dalmaciji. Preko Velebita mogli su pak već i prije ulaziti u Liku, koja postade njihovom još godine 1527.

Pad Klisa bijaše naravna posljedica smrti Petra Kružića, kojega će ime vazda biti spominjano u zajednici s Klisom. Iz pisma, što ga je kralj Ferdinand 10. travnja 1537. pisao iz Praga sestri svojoj Mariji, doznajemo, da je Kružić poginuo 12. ožujka 1537.

45. Bitka pred Osijekom 1537.

Kad se sultan Sulejman II. iza neuspjele opsade Kiseka (god. 1523.) vratio u Tursku, poruči on Ferdinandu, da je voljan s njime sklopiti primirje. Nitko sretniji od Ferdinanda! On se i onako već nije nadao, da bi sa — redovito kasno prispjelom — pomoću brata svoga Karla mogao osvojiti čitavu Ugarsku. Zato Ferdinand odmah šalje u Carigrad svoga poslanika Jerolima Zadranina s ponudama mira. Sultan primi poslanike lijepo, te izjavi, da će drage volje Ferdinanda primiti za sina svoga, ako mu za uzdarje pošalje ključeve od Stolnoga Biograda. Kralj Ferdinand doprinese i tu žrtvu, pa tako dodje mjeseca rujna 1533. do mira s Turcima.

Hrvati su se radovali, što će eto napokon odahnuti od rata s Turcima, koji je trajao već toliko godina neprekidno. Sada se (god. 1534.) Ferdinandu poklone i mnogi velikaši (n. pr. zagrebački biskup), koji su prije pristajali uz Ivana Zapolju. Hrvatska se dakle napokon dvije tri godine naužila mira, za kojim su ljudi već tako dugo uzalud uzdisali.

Istodobno je i sultanu Sulejmanu trebalo mira na

našoj strani, jer je ratovao na istoku. Protiv njega se naime digao vladar Perzije i car tatarski. U Vlaškoj (današnja zapadna Rumunjska) pak morade sultan utišati bunu, koja je ondje buknula. No za dvije godine svrši Sulejman taj posao sretno, te mu više nije trebalo mira Ferdinandova. Odmah godine 1536. pade veliki vezir Ibrahim-paša, koji bijaše sklon miru, te ga zamijeni ratoborni Ajas-paša. Sultan Sulejman stade pripovijedati, da će opet doći do rata na zapadu. Vrijedjao ga je car Karlo V., jer je god. 1535. započeo vojnu protiv silnoga gusara Hajredina Barbarose, koji je vladao u Algiru i Tunisu pod okriljem turskim. Osim toga nastade god. 1536. ponovni rat izmedju cara Karla i francuskoga kralja Franje I. zbog vojvodine Milan u sjevernoj Italiji. Francuski kralj sklopi sa Sulejmanom ugovor, prema kojemu će Turci kroz Hrvatsku provaliti u sjevernu Italiju. Tako bi imao i Ferdinand stradati zbog krivnje brata svoga Karla.

Sultan nije ispunio, što je obećao kralju francuskomu. Ipak je Hrvatska ljuto nastradala. Mahmud Jahiogli, paša smederevski, sabere na proljeće god. 1536. oveću vojsku tursku u Biogradu, te s njome provali u Slavoniju. Sami Turci vele, da su osvojili i popalili 30 sela u okolici grada Požege, pa da su u ropstvo odveli do 60.000 ubogih Hrvata. Tom prilikom dodje pod vlast tursku lijepa požeška kotlina i plodna Posavina izmedju Broda i Gradiške.

Nije čudo, što se iza svega toga prenapunila čaša strpljivosti kod djedova naših. Razjareni Hrvati poručiše Ferdinandu, neka im brani domovinu njihovu od Turaka. Ako to ne će ili ne može, tad će oni sebi izabrati drugoga kralja, koji će ih zbilja braniti. Njima je svejedno, zvao se njihov kralj Ferdinand ili Ivan (Zapolja).

Ova je prijetnja maknula Ferdinanda iz poslovičnoga već nerada njegova za obranu Hrvatske. Još pod jesen god. 1536. šalje on u Hrvatsku nešto četa pod vodstvom Ivana Katzianera. Savjetnici kraljevi stanu tješiti Hrvate, da će na proljeće god. 1537. doći u Hrvatsku sam Ferdinand, pa da će kralj glavom povesti veliku vojsku na Turke. Osim toga bijaše u Carigrad poslan (26. studenoga 1536.) barun Franjo Rizi, da se u ime kralja Ferdinanda sultanu potuži radi smetanja mira od strane turske. U svrhu pak pomoći oko obrane Hrvatske sazove Ferdinand staleže nasljednih zemalja svojih na zajednički sabor u Beč.

U Carigradu nije Ferdinand postigao baš nikakove zadovoljštine. Poslaniku njegovomu odgovori naime veliki vezir Ajas-paša ovako: »Primirje ruši sam Ferdinand time, što pod svoje okrilje prima ljude, koji iznevjeriše sultana. Tako je n. pr. primio biskupa zagrebačkoga i druge pristaše Zapoljine po Hrvatskoj. Osim toga Ferdinand čini nasilje Zapoljevcima, a sada pak u Slavoniju šalje Kacijanera s vojskom«. Sultan Sulejman otvoreno reče: »Ni Turci ni Zapoljevci ne čine Ferdinandu krivo, ako nastoje, da po zapovjedi našoj osvoje ono, što pripada državi, koju sam ja osvojio bitkom na Muhačkom polju. Tko pak vodi rat protiv našega sluge Zapolje, taj ga vodi i protiv mene. Ostanu li Ugarska i Hrvatska smrću Zapoljinom ili drugim kojim slučajem bez vladara, tad će kralj Ferdinand možda moći, ako Bog dade, da postigne ove dvije države«.

Prije nego li iz Carigrada stiže glas od poslanika Ferdinandova, sastadoše se zastupnici svih austrijskih nasljednih zemalja 1. prosinca 1536. na saboru u Beču. Ferdinand zatraži od njih brzu pomoć, jer će drukčije Hrvati od njega otpasti i priljubiti se Zapolji.

Svi zastupnici obećaše obilne pomoći u ime zemalja svojih. Uz to odlučiše, da valja potporu zamoliti od pape i od carstva njemačkoga. Zato će deputacija (poslanstvo) poći k svim mogućnijim knezovima, a posebni odaslanik k rimskomu papi, koji je »glava, pastir i otac svega kršćanstva«.

Staleži hrvatski sastadoše se 4. ožujka 1537. na sabor u Križevcima, da od svoje strane poduzmu sve priprave, koje su potrebite za vojnu na Turke. Na taj sabor pozovu i kraljevoga generala Kacijanera. Iza smrti bana Ivana Karlovića (god. 1533.) nije Hrvatska imala bana svoga. Zato staleži hrvatski odrede, da će banske poslove voditi poseban odbor, u koji bijahu izabrani: Petar Keglević, Franjo Baćan, Ljudevit Pekri i zagrebački biskup Šimun Erdedi. Njima povjeri sabor i brigu oko obrane Hrvatske. Pošto je nastala opća pogibao, odredjuje sabor, neka bude i obrana opća. Zato valja da za rat doprinese svaki Hrvat; izuzeto ne će biti ni svećenstvo. Na saboru uze riječ i kraljev vojvoda Kacijaner. On obeća sakupljenim Hrvatima, da će kralj Ferdinand poslati u Hrvatsku veliku vojsku. Kralj naime sada namjerava, da za Hrvatsku osvoji sve one gradove, što ih do tada oteše Turci. Vojske će se sabirati u Koprivnici, odakle će Podravinom krenuti u dolnju Slavoniju. Opskrbu vojske vodit će biskup Erdedi, koga će podupirati i kraljev opskrbni činovnik Jošt Lilienberg. Vrhovni vojvoda bit će dakako kralj Ferdinand.

Nikada nije Koprivnica vidjela toliko različnih naroda, kao ljeti godine 1537. Onamo dovede Adalbert grof Schlik pomoćnu vojsku iz Češke, Julije grof Hardeck iz Austrije, Ivan Ungnad iz Štajerske, Erazmo Mager iz Koruške, grof Lodron iz Tirolske, a Ivan Kacijaner iz Kranjske. Iz zapadne Ugarske dodje lijepa

četa husara pod vodstvom junačine Pavla Bakića. Što je bilo vojske Ferdinandove po gradovima hrvatskim, sve se sletilo u Koprivnicu. Dakako da su onamo došli i velikaši hrvatski sa svojim četama. Medju svima se ističu: Ivan Zrinjski, Pekri, Morović i Banović.

Polako se sabirala u Koprivnici velika vojska kršćanska. Najzadnji bi imao doći kralj Ferdinand. Ali kralja nema i nema. Mjesto njega dodje odredba, da će general Kacijaner voditi čitavu vojsku! Iz prošlosti Kacijanerove znalo se, da je osobno velik junak. Nema sumnje, da bi on mogao krasno voditi svoj odjel u vojsci. Ali čitavu vojsku ne valja povjeriti vodstvu čovjeka, koji je preživahan i strastven ratnik. Zato su ostali podvojvode stali već sumnjati u uspjeh ove vojne.

Početkom rujna 1537. krene Kacijaner iz Koprivnice prema Virovitici. Vojska mu bijaše i brojna i lijepa. Pješaka se nabrojilo 16.000, a biranih konjanika 8000. Sa sobom je vodio i dosta topova: 40 malih i 7 velikih za podsjedanje gradova.

Da se velika kršćanska vojska sakuplja kod Koprivnice, to je Mahmud Jahogli, paša smederevski, odmah doznao po uhodama svojim. Brzim glasnicima svojim obavijesti o tomu paše i begove po Bosni i Srbiji, te ih pozove na dogovor u Vukovar. Ovdje odlučiše Turci, da će se uzajamno pomagati u borbi protiv kršćanske vojske. Mahmud će s ovećom silom braniti Osijek, ako bi na taj grad navalili kršćani; time će ih sustaviti, dok se ne saberu susjedi njegovi. Da se pak vojsci kršćanskoj otešča napredovanje, za to će se brinuti martolozi turski. Ovi će imati osobitu zadaću, da vojsci kršćanskoj prijeće dovoz hrane, pak da na putu pred njom odvode sve konje i volove. Na kopnu će to činiti lagani konjanici martološki, dočim

će na rijeci Dravi stajati brodovlje tursko, da hvata ladje, koje bi kršćanima dovažale hranu i municiju.

Iz Koprivnice vodi preko Novoga grada, Virja, Gjurgjevca, Kloštra i Pitomače stara i poznata cesta u Viroviticu. Ovaj put nije baš dug; današnje ga pješačke čete prevaljuju za dva dana. No Kacijanerova se vojska kretala tako polagano, da je potrošila punih deset dana, dok je stigla u Viroviticu. Dovle se putovalo lako, a dalje naopako.

Nedaleko od Virovitice stoji danas selo Sopje. Tu su Turci podigli sebi tvrdju, da Hrvate uznemiruju u vlastitoj zemlji njihovoj. Posebni agenti turski zaredaše po selima bogate Podravine, te su ondje za gotov novac kupovali blago i žito. Seljaci se bojahu, da će im kršćanska vojska pojesti svu hranu, pa su je zato rado prodavali neobičnim kupcima turskim.

Kacijaner se već kod Virovitice morao poslužiti pričuvnim skladištima brašna, da prehrani vojsku svoju. Mnogi su mu stali predbacivati, da je poduzeo slabe mjere oko opskrbe vojske. Da utiša zavidnike svoje, zaželi Kacijaner, da što prije postigne kakav ratni uspjeh. U tu svrhu izabere 1000 najboljih konjanika, te ih pod vodstvom junačkoga Pavla Bakića pošalje protiv Sopja. Turci se nijesu ni usudili, da brane ovu tvrdju. Zapališe je i onda udariše u bijeg. No Bakić ih je mnoge polovio. Od njih doznade, da se Muhamed Jahogli-paša nalazi u Osijeku, pak da će ondje čekati kršćansku vojsku.

Mjesto da sada odmah nastave put prema Osijeku, stanu se mnogobrojni vojvode kršćanski prepirati o tom, kamo valja poći na vojnu. Neki predlagahu, da bi dobro bilo najprvo krenuti u Požegu i zauzeti taj grad, a onda istom podsjedati Osijek. Drugi svjetovahu, neka se ne podsjeda Osijek, jer je to jaka

tvrdjava, pak bi se opsada mogla zategnuti. Bit će bolje, ako idu odmah podsjedati Ilok. Padne li taj grad, koji se nalazi istočno od Osijeka, onda će i sam Muhamed morati napustiti Osijek, jer bi u protivnom slučaju ostao osamljen. Ipak je pretegnulo mnijenje, da valja poći ravno na Osijek.

Svakojaki jadi pritisnuše vojsku na dalnjemu putu. Jesenske kiše rashladiše zrak i raskvasiše slabe ceste. Pošto se za veliku vojsku nije moglo naći noćišta po i onako rijetkim selima, morali su vojnici spavati u šatorima. Podizanjem šatora gubili su vojnici vremena, a mnogi se od njih takodjer nahladiše, te je bolest pritisnula vojsku. Opskrba pak bijaše svakim danom lošija. Nigdje u blizini nije vojska mogla naći hrane. Kacijaner morade čitave čete slati u sela na podnožju Papuka i Krndije, da odanle dovuku blago i žito. Malo su našli, pa i to im na putu oteše martolozi i laki konjanici turski. Dravom nije moglo ništa doći. Nije dakle čudo, što su već sada mnogi vojnici kradomice ostavljali Kacijanera, te se vraćali natrag prema Koprivnici, da izmaknu još težim patnjama. Kacijaner morade preko Virovitice otpravljati i čitave transpote bolesnih vojnika, da mu ne smetaju na vojni.

Teško izmučena stiže napokon vojska kršćanska u Valpovo. Ovo se trgovište nalazi na zapadu od Osijeka, kamo pješak lako dodje za jedan dan hoda. U Valpovu se nalazi tvrdjava, kojoj bijaše onda gospodarom Petar Pereny, jer je jošte ne osvojiše Turci. Kacijaner nije namjeravao, da s vojskom svojom počiva u Valpovu. Ipak ga je na to prisilila nužda. Tu je naime valjalo udariti most preko Karašice, jer su ga Turci razvalili. Karašica je dosta plitka rijeka, te je nije baš teško prijeći. Nu onda je nabujala uslijed preobilnih kiša. Kacijaner izgubi sedam

dana gradnjom mosta preko Karašice, a onda podje s vojskom svojom ravno prema Osijeku, opskrbljen hranom jošte samo za 3 dana.

Došavši pred Osijek, razmjestio je Kacijaner vojsku svoju na zapadnoj strani, gdje se danas nalazi gornji grad. To je učinio iz opreznosti, da u slučaju poraza imade otvoren uzmak u Valpovo. No prebjegli vojnici iz tvrdjave osječke stanu Kacijanera nagovarati, neka na tvrdju juriša s istočne strane, gdje je danas dolnji grad. Ovdje da su utvrde najslabije, te Muhamed Jahogli paša ne će moći Osijek održati dulje od 3 dana. Premda je Kacijaneru već nestalo hrane za vojsku, dade se ipak nagovoriti, pa stane pucati na Osijek s istočne strane. Mahmud paša je u tvrdji osječkoj imao uz 15.000 vojnika jošte 60 topova. Mogao je dakle da čini i provale iz Osijeka, pak da otjera Kacijanera. Nije ipak htio da to poduzme, jer bijaše uvjeren, da će vojska kršćanska i bez toga naskoro uzmaknuti ispred grada. Ta znao je on dobro po uhodama svojim za nestašicu hrane, koja prijeti Kacijaneru. Zato je samo lagano odgovarao topovima, da još neko vrijeme zabavi neprijatelje svoje.

Kršćanska vojska pred Osijekom zače gladovati upravo onda, kad bi zbog opsade grada morala da dobije bolju hranu. To bijaše dovoljnim razlogom, te je Kacijaner napustio opsadu Osijeka. Trebalo je što prije izmučenoj vojsci pribaviti hrane. U kršćanskoj se vojsci nalazio Baltazar Banović. On predloži, neka vojska osvoji koji susjedni gradić turski, gdje bi našla hrane. Pri tom spomene Erdut, koji se nalazi istočno od Osijeka na povišem brežuljku (Bijelom brdu) upravo iznad Dunava. Kacijaner iz nužde prihvati taj prijedlog, te s vojskom krene pred Erdud. U ovom se gradu nalazila malena posada turska od 70 ljudi. Posada se

junački branila, te za juriša pogibe 50 Turaka. Kad se ipak Erdut morao predati pretežnijemu neprijatelju, razočarao se Kacijaner. U Erdutu naime nadje hrane samo toliko, da je gladnu vojsku svoju mogao prehraniti dva dana!

Sada uvidješe svi vojvode, da im je Muhamed paša lukavošću svojom pripravio veliku bijedu. Treba dakle uzmaknuti iz okolice osječke. No kamo i kuda? Valpovo je najbliži grad kršćanski, ali onamo se mora ići mimo Osijeka, odakle bi sigurno Muhamed paša poslao potjeru za neprijateljima svojim. Da izmakne dalnjim patnjama u tome kraju, krene Kacijaner s vojskom svojom iz Erduta na jug. Tu se nalazi najplodniji prijedjel Slavonije; naći će se dakle hrane za gladnu vojsku. Bude li sreće, protući će se Kacijaner kroz turska sela sve do Požege. Uspije li mu pak, da zauzme taj grad mjesto Osijeka, onda nije promašena svrha ove vojne.

Tko da opiše put, što ga je sada imala da prevali izmučena vojska kršćanska. Nalazila se u neprijateljskoj zemlji, gdje je malo tko znao i put pokazati. Gdje su danas gotovo same oranice, tu je onda bila većinom šuma. Cesta bijaše malo, a i te nijesu bile prikladne za prolazak velike vojske. Najveća je muka bila s teškim topovima za podsjedanje gradova. Neki od njih ostadoše zagvozdeni na putu, koji bijaše močvaran, jer se na daleko i široko razlila rijeka Vuka. Nije bilo ni mostova na toj nabujaloj rijeci.

U borbi s prirodom stiže vojska kršćanska do sela Ivankovo, jugo-zapadno od Vinkovaca. Kacijaner se nadao, da će u velikom ovom katoličkom selu naći obilne hrane, a kad tamo: nadje Turke. U Ivankovo naime stiže iz Bosne beg Amurat, koji je pošao u pomoć Muhamed-paši. Češki konjanici, koji su naprvo

jurili prema Ivankovu, sukobiše se na putu s Turcima, te nastradaše u boju.

Kad je Kacijaner vidio, da ne će moći vojsku svoju prehraniti u Ivankovu, napusti i zasnovani vojni pohod u Požegu. Po savjetu podvojvoda svojih odluči se za povratak u Valpovo. Morade s vojskom krenuti najprvo u Djakovo, pa u Gorjan i onda istom u Valpovo. Put je slab, hrane ima malo gdje za tolike ljude, a Turci se pomaljaju iza svake šume. Valjda je Amurat-beg ubavijestio Muhamed-pašu, gdje se nalazi vojska kršćanska, jer su konjanici turski iz Osijeka na više mjesta htjeli da Kacijaneru zakrče put. Junački Pavao Bakić išao je naprvo sa husarima iz Ugarske, da ostaloj vojsci pripravi put. Više puta morade biti ljuti boj s Turcima, te je u jednom takovom kreševu i zaglavio.

Boreći se za svaki komad puta, stigne vojska kršćanska do Gorjana. Ovdje već nijesu vojvode pravo znali, što da čine. Jedni predlagahu, neka se provali u Gorjan, gdje se nalazila posada turska, pak da će ondje gladna vojska naći hrane. Drugi su htjeli, neka se vojska preko šuma protuče do Valpova, kamo bi se moglo doći za jedne noći. Proti prvomu je prijedlogu govorilo iskustvo, što ga je vojska stekla kod opsade Erduta. S druge se opet strane doznalo, da su Turci razorili put prema Valpovu, te svakojakim zaprekama onemogućili hodanje. Ladislav Morović htjede da vojsku izbavi iz dalnje neprilike. On predloži, neka se putuje prema njegovomu posjedu ispod gore Krndije; onamo ne će Turci moći da vojsku kršćansku progone radi naravi samoga tla. Nije se još ni taj prijedlog prihvatio, kad li nastupi noć.

Neizvjesnost, u koju dospjede vojska, donijet će joj propast. Neodlučni naime vojskovodje stanu raditi

*

svaki prema svojoj uvidjavnosti. Bez obavijesti glavnomu vojskovodji ode noću Ladislav Morović pravcem prema gradovima svojim u Krndiji. Za njim se zaputio takodjer Ungnad s nekim konjanicima štajerskim. Kad su njihov odlazak čuli kranjski vojnici, stanu rogoboriti, zašto i njih ne odvede vojvoda iz toga pogibeljnog mjesta. Vika njihova probudi Kacijanera. Čim je doznao, da ga ostavlja dio vojske, odmah zajaši konja, te pobjegne bez oružja. Malo iza toga slijedio je Kacijanera takodjer Šimun Erdedi, biskup zagrebački. Probudio se i Lodron, ali nije mogao vjerovati, da bi vojskovodje ostavili tabor, te se vrati natrag u šator.

Prema jutru 10. listopada 1537. probudi se Lodron po drugiput. Sada vidje, da ga ostaviše gotovo svi ostali prvaci. Podjedno doznade, da se primiče vojska turska. Kad se razdanilo, navališe Turci, kojima je na čelu stajao beg Amurat. Lodron sabere oko sebe tirolske pješake svoje, te ih nagovori, neka barem časno izginu u boju, ako već ne bi mogli naći spasa. Uz Tirolce bijahu u taboru jošte i saski konjanici, koji zamoliše Lodrona, neka bude i njihov vodja. Vojnike iz Koruške vodit će kapetan Mager, a one iz Austrije kapetan Kunzinger.

U nastalome boju brzo pade kapetan Mager. Imao je na glavi sjajnu kacigu s perjanicom, zbog čega Turci misliše, da je to vojvoda, pa su mu odsjekli glavu. Kunzingera i neke druge plemiće austrijske pohvataše Turci žive, dočim su prosti vojnici bili nemilice poklani. Spasio se samo grof Thurn, ali i on ranjen. Najgore prodjoše konjanici češki. Njihov vojvoda Schlick uteče odmah na početku bitke, a vojnike mu sasjekoše Turci. Najdulje se branio Lodron s junačkim Tirolcima. U boju ga napokon Turci teško raniše na glavi i na prsima, te se s malim ostatkom Tirolaca predao pod

uvjetom, da će im biti život poštedjen. Hrabri Amurat-beg znao je cijeniti junaštvo. On doista Tirolcima pokloni život. No za Lodrona izjaviše liječnici, da ne će preboljeti ljute rane svoje. Da se dakle dalje ne muči, dade ga usmrtiti Muhamed-paša. Čitav tabor kršćanski zajedno s topovima pade kao ratni plijen u ruke turske. Velike topove, medju kojima je najveći dobio ime »Kacijanerica“, zajedno sa glavama: Bakića, Magera i Lodrona — pošalje Muhamed Jahogli-paša na dar sultanu Sulejmanu u Carigrad kao svjedoke ratne slave turske.

46. Zametak krajine.

Propast lijepe kršćanske vojske, koju je godine 1537. vodio Ivan Kacijaner, prestravila je sve Hrvate. Svatko se pitao: a što će biti istom sada? Staleži hrvatski odmah šalju u Beč poslanike svoje, da se ondje sa kraljem Ferdinandom sporazume, što bi se valo učiniti za spas nesretne domovine njihove. Kralj izjavi pripravnim, da pomogne, koliko se može. počne poslanike hrvatske ispitivati: kako bi se u buduće mogle ukloniti onakove pogrješke, kao što su nedavno učinjene? Gdje i kako bi se mogle spravti zalihe municije i hrane, što je potrebno za rat? Napokon gdje bi se najlaglje dali sagraditi i spremiti brodovi, pošto kralj misli, da u buduće valja proti Turcima raditi i na vodi (po rijekama)?

Poslanici hrvatski odgovoriše kralju Ferdinandu, o stavljenim upitima može raspravljati i odlučivati mo sabor hrvatski. Nato se Ferdinand požuri, te za 5. studenoga 1537. ureče sastanak sabora hrvatskoga u Dubravi, gdje bijaše grad biskupa zagrebačkog. Ferdinand se bojao, da na tom saboru

svaki prema svojoj uvidjavnosti. Bez obavijesti glavnomu vojskovodji ode noću Ladislav Morović pravcem prema gradovima svojim u Krndiji. Za njim se zaputio takodjer Ungnad s nekim konjanicima štajerskim. Kad su njihov odlazak čuli kranjski vojnici, stanu rogoboriti, zašto i njih ne odvede vojvoda iz toga pogibeljnog mjesta. Vika njihova probudi Kacijanera. Čim je doznao, da ga ostavlja dio vojske, odmah zajaši konja, te pobjegne bez oružja. Malo iza toga slijedio je Kacijanera takodjer Šimun Erdedi, biskup zagrebački. Probudio se i Lodron, ali nije mogao vjerovati, da bi vojskovodje ostavili tabor, te se vrati natrag u šator.

Prema jutru 10. listopada 1537. probudi se Lodron po drugiput. Sada vidje, da ga ostaviše gotovo svi ostali prvaci. Podjedno doznade, da se primiče vojska turska. Kad se razdanilo, navališe Turci, kojima je na čelu stajao beg Amurat. Lodron sabere oko sebe tirolske pješake svoje, te ih nagovori, neka barem časno izginu u boju, ako već ne bi mogli naći spasa. Uz Tirolce bijahu u taboru jošte i saski konjanici, koji zamoliše Lodrona, neka bude i njihov vodja. Vojnike iz Koruške vodit će kapetan Mager, a one iz Austrije kapetan Kunzinger.

U nastalome boju brzo pade kapetan Mager. Imao je na glavi sjajnu kacigu s perjanicom, zbog čega Turci misliše, da je to vojvoda, pa su mu odsjekli glavu. Kunzingera i neke druge plemiće austrijske pohvataše Turci žive, dočim su prosti vojnici bili nemilice poklani. Spasio se samo grof Thurn, ali i on ranjen. Najgore prodjoše konjanici češki. Njihov vojvoda Schlick uteče odmah na početku bitke, a vojnike mu sasjekoše Turci. Najdulje se branio Lodron s junačkim Tirolcima. U boju ga napokon Turci teško raniše na glavi i na prsima, te se s malim ostatkom Tirolaca predao pod

...ctom, da će im biti život poštedjen. Hrabri Amurat znao je cijeniti junaštvo. On doista Tirolcima po...ni život. No za Lodrona izjaviše liječnici, da ne će ...oljeti ljute rane svoje. Da se dakle dalje ne muči, ...će ga usmrtiti Muhamed-paša. Čitav tabor kršćanski ...dno s topovima pade kao ratni plijen u ruke turske. ...ike topove, medju kojima je najveći dobio ime „Kacijanerica", zajedno sa glavama: Bakića, Magera i Lodrona — pošalje Muhamed Jahogli-paša na dar ...nu Sulejmanu u Carigrad kao svjedoke ratne slave ...se.

46. Zametak krajine.

Propast lijepe kršćanske vojske, koju je godine 1537 vodio Ivan Kacijaner, prestravila je sve Hrvate. ...tko se pitao: a što će biti istom sada? Staleži hrvatski odmah šalju u Beč poslanike svoje, da se ...dje sa kraljem Ferdinandom sporazume, što bi se ...alo učiniti za spas nesretne domovine njihove. Kralj ... izjavi pripravnim, da pomogne, koliko se može. ... počne poslanike hrvatske ispitivati: kako bi se u ...duće mogle ukloniti onakove pogrješke, kao što su ... nedavno učinjene? Gdje i kako bi se mogle spra...ti zalihe municije i hrane, što je potrebno za rat? Napokon gdje bi se najlaglje dali sagraditi i spremiti ...odovi, pošto kralj misli, da u buduće valja proti Turcima raditi i na vodi (po rijekama)?

Poslanici hrvatski odgovoriše kralju Ferdinandu, ...o stavljenim upitima može raspravljati i odlučivati ...mo sabor hrvatski. Nato se Ferdinand požuri, te ...e za 5. studenoga 1537. ureče sastanak sabora hrvatskoga u Dubravi, gdje bijaše grad biskupa zagrebačkog. Ferdinand se bojao, da na tom saboru

ne bi Hrvati otpali od njega, te se pridružili Ivanu Zapolji. Zato htjede, da ih prije sastanka sabora nečim umiri. U tu svrhu imenuje Nikolu Jurišića, baruna od Kiseka glavnim zapovjednikom pomoćne vojske svoje u Hrvatskoj mjesto Ivana Kacijanera.

Nikola Jurišić dodje na sabor hrvatski u Dubravu kao vodja poslanstva kraljeva. Proslavljenoga zemljaka svoga primiše Hrvati na saboru velikim oduševljenjem. Po njemu je Ferdinand zamolio sabor hrvatski, neka bi izabrao i poslao nekoliko poslanika na sabor austrijskih nasljednih zemalja, koji će se 11. studenoga 1537. sastati u štajerskom Gracu. »Turci će vidjeti«, veli kralj, »koliko je zemalja složnih za obranu. Pa i moje će pokrajine radje dati pomoći, ako u Gradac dodju sami Hrvati, koji će najbolje znati da iskažu nevolje svoje, pa da svjetuju, kako bi se svi skupa mogli oteti strašnomu neprijatelju«. Ferdinand upravo zaklinje Hrvate, neka dodju u Gradac. On se nada, da će dobiti novih saveznika, s kojima će Turcima oteti sve one gradove, što su ih oni osvojili u najnovijim ratovima. Kralj poziva i ostale velikaše hrvatske, neka uz poslanike sabora hrvatskoga dodju u što većem broju na sabor u Gradac.

Hrvati se odazvaše pozivu kraljevu. Izaberu poslanike, kojima dadoše potpunu punomoć za ugovaranje s Ferdinandom na saboru u Gracu. Eto, što su ondje govorili poslanici sabora hrvatskog: »Najprvo valja utvrditi gradove na granici hrvatskoj. U te gradove neka se stave pješaci i konjanici, da ondje budu stalna posada. Mi imamo na krajini samo puste gradove bez branitelja, jer nam je narod (kmetovi) pobjegao pred Turcima u sigurnije krajeve. Ovo treba učiniti jošte ove zime, da se Turcima zapriječi pustošenje. Budu li pak ove zemlje zbilja od neprijatelja

opustošene, tad će to biti velika neprilika za onaj rat, oji kralj namjerava poduzeti god. 1538. Na potocima eka se namjeste ladje. Moralo bi se pobrinuti i za to, rijeke naše (Drava, Sava, Una i Kupa) budu si-urne za ratne brodove. Na ladjama bi moralo biti arem toliko vojske, koliko je imadu Turci. Ipak ne biti uspješnoga rata s Turcima sve dotle, dok kralj ne bude izmirio s Ivanom Zapoljom. Hrvati pokon žele, neka kralj sam vodi vojsku svoju, kao su to činili prijašnji kraljevi hrvatski, te kako to ini i kraljev brat, car Karlo. Ako na vojnu podje ralj osobno, poći će uz njega takodjer velikaši svih malja njegovih, jer su oni dužni, da idu u rat s kra-em svojim«.

Ferdinand pristade dragovoljno na sve ove pri-dloge hrvatske. Samo u rat na Turke ne može poći obno, pošto imade mnogo posla s drugim zemljama! a pak Hrvati za rata s Turcima budu imali zamje-ka kraljeva, daje im kralj dva bana: Petra Ke-levića i Tomu Nadaždija. Dvojicu postavlja to, što su ozbiljna vremena, te je nužno, da vazda an ban bude u ratu, a drugi kod kuće.

Odmah iza toga sazove kralj Ferdinand sabor rvatski, da 1) novi banovi budu instalirani (uvedeni svoju čast); 2) da se izabere prabilježnik kraljevine Hrvatske; 3) da staleži odluče sve ono, što bijaše nužno li za nutarnje uredjenje zemlje, koli za njezinu obranu navale turske i 4) da taj sabor potvrdi zaključke, oji su glede obrane Hrvatske stvoreni na saboru u racu. Novi taj sabor hrvatski sastao se 6. siječnja 1538. u Križevcima.

Kralj Ferdinand javlja po Jurišiću ovomu saboru, je učinjen savez izmedju njega, cara Karla, pape skoga i republike mletačke u tu svrhu, da se go-

dine 1538. zajednički povede velika vojna na Turke. Osobito ga veseli, što Hrvatima može javiti, da se napokon sprema mir izmedju cara Karla V. i francuskoga kralja Franje I., koji su dosadanjim ratovima slabili sile kršćanstva na korist Turaka. Sada je dakle najljepša zgoda, da se sa sviju strana udari na Turke. Pošto se pak radi upravo o spasu Hrvatske, poručuje kralj Hrvatima: »Dajte pokažite, koliko ste kadri da se žrtvujete za spas domovine: za svoju djecu, za kuću i za sveto ognjište svoje! Eto, sada imate za saveznike careve, kraljeve i velike vlasti!«

Vjerujući u poruku kraljevu, latiše se Hrvati ozbiljno posla oko obrane domovine svoje. Pri tom su pokazali toliku spremnost k najtežim žrtvama, da bismo uzalud tražili sličan primjer kod kojega drugog naroda. »Svaki hrvatski velikaš i plemić« zaključuje sabor križevački, »mora po 1 čovjeka od 30 kmetovskih kuća oružati, te ga kroz godinu dana na svoj trošak uzdržavati na granici kraljevstva. Od toga se ne izuzima ni ban, ni biskup, ni podban. Ako bi pak u domovinu provalio Turčin s većom silom, te bi zauzeo koji grad ili tvrdjavu, tad je svaki velikaš, plemić i posjednik dužan, da osobno pograbi oružje zajedno s petim dijelom kmetova svojih, u skrajnoj nuždi dapače i sa svima kmetovima svojim. Osim toga uzdržavat će zemlja za redovitu obranu svoju 300 plaćenih vojnika, i to 100 konjanika, a 200 pješaka, da se mogu suzbijati manje provale turske. Vojskovodjom čitave insurekcije (narodni ustanak) hrvatske bit će ban, koji je odvisan od zaključka sabora hrvatskoga«.

Staleži hrvatski poduzimaju još i druge ratne priprave. »Kad će Turci gdjegod provaliti u Hrvatsku, dužni su velikaši i plemići, da to gruvanjem iz

mužara i palenjem vatre po brijegovima ave susjedima svojim. Tad će se odmah dići narodni ustanak, te će vojska po zapovjedi banovoj kretati onamo, odakle prijeti pogibelj. Ove čete mora na stan zeti svatko osim plemstva i svećenstva«.

Pošto je Kacijanerova vojska god. 1537. nastrala poglavito radi slabe opskrbe, poduzeše Hrvati na boru križevačkom zgodne priprave, da se što takova e bi više opetovalo. »Za opskrbu vojske«, zaključuju rodoljubni djedovi naši »brinut će se posebni asnik (opskrbnik). Svaki velikaš i plemić dat će po dna kola hrane od 20 kmetovskih kuća. Ovu će hranu ovesti na ono mjesto, kamo to odredi opskrbni časnik. a se pak to uzmogne što lakše i prikladnije činiti, gradit će se skladišta (magazini) na zgodnim mjestima«. Sabor se pobrinuo takodjer za opskrbu pograničnih gradova, kad stvara eto ovaj zakon: »Velikaši, plemići i svećenici imat će dužnost, da dvaeseti dio priroda svoga na svoj trošak odnesu u odredjeni grad na granici hrvatskoj«.

Kralj Ferdinand obećao je jošte na saboru u Gracu, će pješačke i konjaničke čete svoje staviti u gradove na granici hrvatskoj. Zato sabor u Križevcima kljućuje, neka se odrede gradovi, u koje bi kralj mogao staviti vojsku svoju. Nato ustaju velikaši hrvatski, te redomice nudjaju kralju one svoje gradove, kojih i onako nemaju nikakove koristi, pošto su tali bez kmetova. Zrinjski knezovi nudjaju kralju rupu, Novi, Pakrac i Raču; Blagaji nudjaju Buvić i Otok; Pavao Isačić nudja svoj grad Isačić; rankopani tržački, slunjski i brinjski nudjaju Tržač, režnik, Cetin, Slunj, Kobašić i Breković; biskup i aptol zagrebački voljni su dati svoje gradove rastovicu i Dubicu; Nadaždi nudja Veliku; Baćan

đaje Vučin; Keglević je pripravan ustupiti Bijelu Stijenu, a pleme Zemče nudja Novsku i Suboticu.

Poput staleža hrvatskih brinuo se takodjer barun Nikola Jurišić oko toga, da poveća vojenu silu, koju mu je na raspolaganje stavio kralj Ferdinand. Iste ove godine 1538. dodju k njemu ljudi iz Bosne, koji su sami sebe zvali »Vlasima«, a bijahu vjere grčko-istočne. Ovi Vlasi zamoliše Jurišića, neka im dade zemlje negdje u Hrvatskoj, jer da oni žele uskočiti ispod vlasti turske, pod kojom su do sada bili. Jurišić naravno nije mogao raditi na svoju ruku, već obavijesti kralja Ferdinanda. U pismu, što ga je pisao kralju, razloži Jurišić, kako bi se za obranu Hrvatske mogli upotrebiti Vlasi. Kad se ono godine 1532. vraćao sultan Sulejman iza neobavljena posla pred Kisekom, opustošiše Turci velik dio Hrvatske. Ipak je najviše nastradao onaj dio današnje bjelovarsko-križevačke županije, koji se stere po Bilo-gori, te uz nizine rijeke Čazme i Glogovnice. Tu je gotovo nestalo naroda hrvatskog. Kasnije se doduše onamo dijelomice naseliše stanovnici iz okolišnih krajeva; ali ipak su još godine 1538. bila prazna čitava sela, što ih popališe Turci. Jurišić dakle predloži, neka se ovamo nasele Vlasi, koji eto žele da u Hrvatkoj nadju novu postojbinu svoju. Na prijedlog Jurišićev izdade kralj Ferdinand u Lincu 5. rujna 1538. posebna privilegija za Vlahe, koji će se naseliti u spomenutom prijedjelu.

Evo jezgre tih privilegija vlaških: 1) Naseljenici bit će kroz 20 godina prosti od svakoga poreza, te smiju bez smetanja obradjivati podijeljenu im opustošenu zemlju i timariti blago. 2) Vlasi će za uzvrat kralju davati 600 vojnika, nad kojima će zapovijedati posebni njihovi vojvode i kapetani. 3) Vlasi bit će podijeljeni na 3 kapetanije (križevačka, ivanićka koprivnička), te će kapetani njihovi od kralja dobivati po 50 forinti u ime godišnje plaće. 4) Što će Vlasi zarobiti u ratu s Turcima, to ostaje njima kao ratni plijen. Samo oni, koji će ratovati kao plaćenici, kraljevi, moraju trećinu plijena dati kralju svome. No i ova će se trećina upotrebljavati u korist njihovu, ei će njome kralj nagradjivati zaslužnije vojnike i oslobadjati kapetane vlaške iz ropstva turskoga. 5) Zauzmu li slučajno Vlasi koje tursko selo ili tvrdjavu, ne će to dakako biti njihovo, već kraljevo. Jednako će Vlasi morati izručivati zapovjednike ili druge odličnike turske, ako ih uhvate.

Poslanici vlaški obećaše, da će uz ove privilegije vazdo i vjerno služiti kraljevima hrvatskim. Nato se vrate u Bosnu, te odanle dovedu nekoliko tisuća Vlaha zajedno sa stadom njihovim, pa se naseliše na odredjenom teritoriju (zemljištu) današnje županije bjelovarsko-križevačke (izmedju gradova: Koprivnice, Križevaca, Ivanića i — onda još neopstojalog — Bjelovara. Ovi dakle naseljenici nijesu u prvi čas bili kmetovi poput većine ostalih seljaka hrvatskih, već pravi vojnici kraljevi, koji ipak u mirno doba kod kuće obradjuju polja i timare stada svoja mjesto da stanuju po vojarnama i tvrdjavama. To je eto početak krajine u Hrvatskoj.

Tri godine prije toga — dakle godine 1535. — uskočilo je takodjer iz Bosne u Hrvatsku do 600 obitelji. Naseliše se pak u žumberačkim gorama, koje su po njima — Uskocima — dobile ime »uskočke gore.« Ovi su Uskoci isprvice sami sebi birali »knezove« svoje, koji su ih vodili i u rat. No god. 1540. dade im car Karlo V. posebnoga kapetana, (zvao se Bartolomej Raucer). Time se i Žumberak pretvorio u vojničku krajišku oblast. — Uskoci nijesu bili kmetovi,

ali su morali odbijati nasrtaje turske. Kralj Ferdinand im je 16. srpnja 1544. podijelio privilegij, po kojemu su slobodni od svih poreza, nameta, carine i maltarine. Nasljednici Ferdinandovi rašiřiše taj privilegij, samo da sebi osiguraju Uskoke, koji bijahu najbolji vojnici, što ih je tada poznavala Hrvatska.

Evo: tako bijaše učinjen zametak nove države u državi hrvatskoj. Ferdinandu se dopalo, kako je u Hrvatskoj bez muke stekao ljude, koji se ne pokoravaju banu, već izravno slušaju zapovjedi kraljeve. Zato i prihvaća ponudu velikaša hrvatskih, te u svoju vlast uzima izložene gradove njihove. Izmedju tih gradova nema stanovnika; zato mu ih nudjaju velikaši njihovi. E pa dobro: on će nastojati, da takodjer izmedju tih gradova naseli turske pribjeglice iz Bosne, čime će povećati vlastitu zemlju svoju — krajinu — u Hrvatskoj.

Velika obećanja Ferdinandova početkom godine 1538. ostadoše puka obećanja. Od saveza velikih evropskih vlasti nije bilo nikakove koristi malenoj Hrvatskoj. Na moru su doduše s Turcima ratovale sjedinjene mornarice (papinska, carska i mletačka), ali bez uspjeha, jer su ih pobijedili Turci. Na kopnu pak nije se Ferdinand ni usudio da povede vojnu na Turke.

Da se Hrvati sami nijesu dobro pripravili, jamačno bi god. 1538. još i nastradali. Bosanski naime paša doznade po uhodama svojim, da je Ferdinand grad Dubicu slabo opskrbio vojskom i hranom, te pošalje pred grad vojsku svoju. Turci dodjoše sasvim nenadano, a Dubicu osvojiše prije, nego li joj je mogla pomoć stići. Tako se Turci bez velikoga napora dočepaše grada na rijeci Uni, što su već davno željeli, da onda uzmognu plijeniti po južnom dijelu Hrvatske. U susjednom Jasenovcu nalazila se samo mala po-

[illegible]da. Da zajedno sa gradom ne padne Turcima u ruke, [illegible]pali posada tvrdjavu jasenovačku i pobjegne iz [illegible]ada.

Zbog toga zavlada u Hrvatskoj neizreciv strah. Iz [illegible]ubice zaprijeti pogibelj Sisku i Hrastovici, a iz Ja[illegible]novca mogu Turci bez veće zapreke paliti plodnu [illegible]emlju na lijevoj obali Save sve do Zagreba.

U tom času velike pogibelji nema Hrvatska ni[illegible]kove pomoći od kralja svoga. Na sreću je imala [illegible]načke banove. Prviput se diže narodni ustanak [illegible] Hrvatskoj. Kod Zagreba saberu banovi — Petar [illegible]eglević i Tomo Nadaždi — lijepu vojsku hrvatsku, [illegible] kojom polete niza Savu prema Uni. Najprvo na [illegible]riš osvojiše Jasenovac, te iznovice utvrdiše važno to [illegible]jesto na utoku Une u Savu. Zatim se na ladjama [illegible]uste prema Dubici i stanu podsjedati taj grad. Dugo [illegible] držala Dubica, ali ipak ju osvojiše banovi, a Turci [illegible]maknu u Bosnu.

[illegible]7. Obrana grada Zrinja god. 1540.

U 13. i 14. stoljeću bijaše znamenita obitelj [illegible]ubića, knezova bribirskih. Šubići su posjedovali [illegible]ojne gradove u današnjoj Dalmaciji, te su obnašali [illegible]like časti u javnom životu hrvatskom. Da su pali [illegible]velike visine svoje, tomu je najviše doprinjeo kralj [illegible]arlo Roberto, komu su upravo Šubići pribavili prije[illegible]olje hrvatsko. Karlo Roberto odvede u ropstvo Mla[illegible] Šubića godine 1322. Njegov pak sin i nasljednik [illegible] kralj Ljudevit I. — ote Šubićima imanja i gradove [illegible]ihove u Dalmaciji. Samo jednoj lozi obitelji Šubića [illegible]de kralj u zamjenu god. 1347. grad Zrinj i nešto [illegible]anja izmedju Une i Kupe. Po glavnom gradu svome

ali su morali odbijati nasrtaje turske. Kralj Ferdinand im je 16. srpnja 1544. podijelio privilegij, po kojemu su slobodni od svih poreza, nameta, carine i maltarine. Nasljednici Ferdinandovi raširiše taj privilegij, samo da sebi osiguraju Uskoke, koji bijahu najbolji vojnici, što ih je tada poznavala Hrvatska.

Evo: tako bijaše učinjen zametak nove države u državi hrvatskoj. Ferdinandu se dopalo, kako je u Hrvatskoj bez muke stekao ljude, koji se ne pokoravaju banu, već izravno slušaju zapovjedi kraljeve. Zato i prihvaća ponudu velikaša hrvatskih, te u svoju vlast uzima izložene gradove njihove. Izmedju tih gradova nema stanovnika; zato mu ih nudjaju velikaši njihovi. E pa dobro: on će nastojati, da takodjer izmedju tih gradova naseli turske pribjeglice iz Bosne, čime će povećati vlastitu zemlju svoju — krajinu — u Hrvatskoj.

Velika obećanja Ferdinandova početkom godine 1538. ostadoše puka obećanja. Od saveza velikih evropskih vlasti nije bilo nikakove koristi malenoj Hrvatskoj. Na moru su doduše s Turcima ratovale sjedinjene mornarice (papinska, carska i mletačka), ali bez uspjeha, jer su ih pobijedili Turci. Na kopnu pak nije se Ferdinand ni usudio da povede vojnu na Turke.

Da se Hrvati sami nijesu dobro pripravili, jamačno bi god. 1538. još i nastradali. Bosanski naime paša doznade po uhodama svojim, da je Ferdinand grad Dubicu slabo opskrbio vojskom i hranom, te pošalje pred grad vojsku svoju. Turci dodjoše sasvim nenadano, a Dubicu osvojiše prije, nego li joj je mogla pomoć stići. Tako se Turci bez velikoga napora dočepaše grada na rijeci Uni, što su već davno željeli, da onda uzmognu plijeniti po južnom dijelu Hrvatske. U susjednom Jasenovcu nalazila se samo mala po-

Da zajedno sa gradom ne padne Turcima u ruke, ...li posada tvrdjavu jasenovačku i pobjegne iz ...

Zbog toga zavlada u Hrvatskoj neizreciv strah. Iz ...bice zaprijeti pogibelj Sisku i Hrastovici, a iz Ja...ovca mogu Turci bez veće zapreke paliti plodnu ...ju na lijevoj obali Save sve do Zagreba.

U tom času velike pogibelji nema Hrvatska ni...ove pomoći od kralja svoga. Na sreću je imala ...ke banove. Prviput se diže narodni ustanak hrvatskoj. Kod Zagreba saberu banovi — Petar ...ević i Tomo Nadaždi — lijepu vojsku hrvatsku, ...jom polete niza Savu prema Uni. Najprvo na... osvojiše Jasenovac, te iznovice utvrdiše važno to ...to na utoku Une u Savu. Zatim se na ladjama ...e prema Dubici i stanu podsjedati taj grad. Dugo držala Dubica, ali ipak ju osvojiše banovi, a Turci ...knu u Bosnu.

17. Obrana grada Zrinja god. 1540.

U 13. i 14. stoljeću bijaše znamenita obitelj ...bića, knezova bribirskih. Šubići su posjedovali ...e gradove u današnjoj Dalmaciji, te su obnašali ...ke časti u javnom životu hrvatskom. Da su pali ...like visine svoje, tomu je najviše doprinjeo kralj ...lo Roberto, komu su upravo Šubići pribavili prije...e hrvatsko. Karlo Roberto odvede u ropstvo Mla... Šubića godine 1322. Njegov pak sin i nasljednik kralj Ljudevit I. — ote Šubićima imanja i gradove ...ove u Dalmaciji. Samo jednoj lozi obitelji Šubića ...e kralj u zamjenu god. 1347. grad Zrinj i nešto ...a izmedju Une i Kupe. Po glavnom gradu svome

dobili su Šubići u novoj postojbini svojoj ime: knezovi Zrinjski.

Mnogo je vremena prošlo, dok su knezovi Zrinjski dobili onu znamenitost u životu Hrvatske, kakovu su nekada imali knezovi Bribirski. Trebalo je, da se Šubići Zrinjski okrijepe u novom zavičaju svome. Isprvice bijahu dosta siromašni prema ostalim velikašima hrvatskim, koji su se ponosili blagom i posjedom svojim. Zato i nijesu Zrinjski gotovo kroz 150 godina uplivali na razvitak povjesti naroda hrvatskog.

Prvi gospodar grada Zrinja, koji steče neku važnost, zvao se Nikola. To bijaše otac istoimenog junaka, koji će se kasnije proslaviti kao ban hrvatski i kao branitelj Sigeta. Nikola Zrinjski sudjelovao je godine 1500. u onoj vojsci hrvatskoj, s kojom je ban Ivan Korvin razbio Turke, kad su htjeli da osvoje grad Jajce. Nikoli pripadahu početkom 16. vijeka u Hrvatskoj gradovi: Zrinj, Pedalj, Gvozdansko, Jamnica i Brodski, te gradići: Lešnica, Pastuša i Prekovrški. Nikola se oženio Jelenom, sestrom bana Ivana Torkvata Karlovića, kneza krbavskoga. Po ugovoru, što ga je Karlović god. 1509. sklopio s Nikolom, pripast će imanja knezova krbavskih Jeleni Zrinjskoj pošto Karlović nije imao potomaka. Kad je Ivan Karlović god. 1531. doista umro, dobi Nikola Zrinjski njegove gradove: Lukavec (u Turovom polju), Mutnicu, Krupu i Novi preko Une. Velika imanja, što ih je Karlović imao u Lici i u Krbavi, padoše već god. 1527. pod vlast tursku.

Nikola Zrinjski stariji umre god. 1534. Imao je tri sina i dvije kćeri. Najstariji njegov sin Mihajlo pogibe god. 1526. u bitki na muhačkom polju. Kćerku Jelenu udade Nikola za hrvatskoga velikaša Franju Taha, a Margitu za hrvatskoga plemića Ivana Alapića.

Nasljedstvo pak nad imanjima svojim ostavi Nikola svojim sinovima: Ivanu i Nikoli mladjemu. Za Nikolu ml. znademo, da se rodio godine 1508., Ivan bijaše nešto stariji.

Prvih godina iza smrti očeve imala su braća Ivan i Nikola mnogo posla i brige, da održe imanja očeva. Nadjoše se naime mnogi ljudi, koji su mladim knezovima Zrinjskim htjeli da otmu baštinu njihovu. Stariji brat Ivan sudjelovao je u onoj vojsci, s kojom je Kacijaner god. 1537. nastradao kod Osijeka. Radi nesretne ove vojne pozove kralj Ferdinand na odgovornost Kacijanera, dade ga zatvoriti i optužiti. No Kacijaner uteče iz zatvora i pobjegne u Hrvatsku.

Ferdinand se preplašio, bojeći se, da mu Kacijaner ne bi u Hrvatskoj činio smutnje. Zato izdade 4. veljače 1538. tjeralicu za Kacijanerom, te stade obećavati veliku svotu novaca onomu, tko će mu predati Kacijanera budi živa budi mrtva. Zrinjski knezovi nijesu znali za ovu tjeralicu. Oni iz pukoga milosrdja primiše Kacijanera u svoj grad Kostajnicu, što su ga dobili odmah iza smrti očeve. No Kacijaner stade iz Kostajnice šurovati s Turcima. Zbog toga zavlada u Hrvatskoj strah, što li će biti, ako progonjeni Kacijaner, koji dobro pozna jadne prilike u Hrvatskoj i u susjednim zemljama, prebjegne k Turcima. Da to zapriječe, dadoše Zrinjski godine 1539. ubiti nesretnoga Kacijanera.

Zrinjski su knezovi mislili, da se moraju pred kraljem Ferdinandom opravdati zbog umorstva Kacijanerova. U pismu, što ga upraviše kralju svome, opravdavaju se Zrinjski ovako: Mi smo Kacijaneru predali grad Kostajnicu na njegovu molbu, ali pod uvjetom (na koji je on i prisegao), da ga drži dotle, dok opet ne bude izmolio milost kraljevsku. Videći medjutim

Kacijaner, da je Kostajnica ključ čitave Hrvatske, a napose ubogoga vladanja našeg, nije više mislio na to, kako bi sebi pribavio milost posvećenoga Veličanstva Vašega, već je stupio u općenje s Turcima. Nama je svojom rukom pisao, da će prijeći k caru turskomu, te nas je pozivao, neka s njime podje i jedan od nas. Ne učinimo li to, prijetio je Kacijaner, da će on Kostajnicu predati Turcima, a mi se neka onda za sebe brinemo, kako znamo, jer da će on učiniti ono, što je odlučio, bilo nam to po volji ili ne bilo. Mi smo uvidjeli opaku namjeru Kacijanerovu, kao što i veliku pogibao, koja odatle prijeti svemu kršćanstvu, napose pako kraljevinama posv. Veličanstva Vašega i našemu vele ubogomu vladanju, koje držimo po milosti Božjoj. Pošto Kacijanera nikako nijesmo mogli da odvratimo od namjere njegove, uništismo ga onako, kako smo mogli, samo da se osujeti namisao njegova. Nema blaga ni imanja, za koje bismo bili to učinili. Do toga nas dovede samo štovanje vjere kršćanske i posveć. Veličanstva Vašega.

Kad je za ubojstvo Kacijanerovo doznao kralj Ferdinand, poveselio se poput ostalih onodobnih ljudi, što je smrću Kacijanerovom prestala pogibao, koja je prijetila. Pismom svojim od 24. srpnja 1539. oprašta knezovima Zrinjskim taj zločin, što su ga počinili samo zato, da zapriječe još veći zločin. Podjedno im na vječna vremena daruje imanja grada Kostajnice, koja je do nedavna pripadala prioratu vranskomu, ali su knezovi Zrinjski novčanim zajmom dobili pravo, da upravljaju njome.

Umorstvom Kacijanera stekoše braća Zrinjski smrtno neprijateljstvo sultana turskog. To su Zrinjski osjetili još iste godine 1539. Sultan Sulejman dozvolio je kralju Ferdinandu primirje za vrijeme od 1. siječnja do 1. srpnja 1540. Samo knezove Zrinjske isključi sultan iz toga primirja.

Početkom god. 1540. pozove kralj Ferdinand banove hrvatske, neka ne bi na medji države svoje činili ništa takova, što bi Turcima moglo biti povodom, da dignu primirje. Turci pak provališe preko rijeke Une, da pustoše imanja knezova Zrinjskih, ne bi li ih tako kaznili zbog toga, što su ubili Kacijanera, prijatelja turskog. Stotine radenih žena, lijepih djevojaka i krepkih dječaka odvukoše Turci u ropstvo sa posjeda knezova Zrinjskih, dočim su odrasle muškarce ubijali bez milosrdja.

Teška je nesreća pritisnula braću Ivana i Nikolu Zrinjskoga. Gdje su prije imali krasna sela puna kmetova, tu im sada ostade opustošena pokrajina sa golim gradovima. Velika pogibao nastade sada i za ove gradove, za koje knezovi Zrinjski potpunim pravom vele, da su štit cijele Hrvatske. Ako važna ta mjesta na granici turkoj padnu u ruke turske, bit će to velika nesreća ne samo za Hrvatsku, već i za susjedne kršćanske zemlje.

Knezovi Zrinjski obavijestiše kralja Ferdinanda o strašnoj ovoj provali turskoj. U listu svomu izvješćuju braća kralja svoga, koliko su već izgubili u borbi s Turcima. Spominju, kako su pomoći tražili od Ivana Ungnada, koji je god. 1540. naslijedio Nikolu Jurišića u zapovjedništvu pomoćne vojske kraljeve. Ungnad im je odgovorio, da im ne može dati pomoći, budući da su oni isključeni iz primirja s Turcima, a sultan želi, da ih kazni zbog stanovitih razloga, naročito zbog umorstva Kacijanerova.

Kad su se kasnije braća Ivan i Nikola Zrinjski osobno sastali s Ungnadom, reče im ovaj, da ih ne smije otvoreno i javno pomagati s obzirom na posto-

jeći ugovor s Turcima. Zato im stade Ungnad svjetovati, neka imanja svoja na izliku predadu kojemu od pouzdanih prijatelja, koji nije Turcima tako zazoran; ili neka dobra svoja ponude kralju Ferdinandu u zamjenu za druga dobra u Ugarskoj. Poznavajući pogibelj, koja im prijeti od Turaka, izjaviše knezovi Zrinjski, da su pripravni na oboje. Oni će se zadovoljiti drugim imanjima, makar i manje vrijednim, samo da krajini hrvatskoj pribave više sigurnosti od Turaka.

Knezovi Zrinjski zamoliše kralja Ferdinanda, neka im pošalje znatniju pomoć, jer da će se Turci naskoro vratiti u njihov kraj. Podjedno mole braća kralja svoga, neka uplivom svojim izradi, da Zrinjski ne budu isključeni, kad se opet bude ugovarao mir s Turcima. Da im se pak ne bude moglo reći, kako sami ništa ne čine za obranu svoju, spominju knezovi Zrinjski u listu kralju Ferdinandu, da i sada u redu drže čete svoje, premda su već sve pokretnine svoje potrošili za uzdržavanje i plaćanje vojske.

Nijesu se braća Ivan i Nikola Zrinjski prevarili, kad su očekivali, da će ih Turci iste godine 1540. još jedanput potražiti. Ovajput se digao sam bosanski paša Usref, da uništi knezove Zrinjske. Složivši se s Muratom, zapovjednikom grada Klisa, prijedje Usref-paša preko rijeke Une. Najprvo je oplijenio i popalio ono nekoliko sela knezova Zrinjskih, što je jošte preostalo, a onda dodje pred grad Zrinj, te ga stade podsjedati. Nadao se, da će brzo osvojiti Zrinj, pošto su gospodari njegovi bili bez pomoći, a u gradu se nalazila slaba posada.

Medjutim se knezovi Zrinjski pobrinuše za obranu rodnoga grada svoga. Čim je Usref-paša provalio preko Une, ode iz Zrinja stariji brat Ivan, da gradu privede pomoći. U Zrinju pak ostade mladji brat Nikola, da

s malom posadom brani kolijevku svoju. Časnu je ovu zadaću riješio Nikola veoma dično. Za opsade su Turci više puta jurišali na zidine grada Zrinja, a Nikola ih je vazda uspješno odbijao. U zgodan čas dodje pred Zrinj stariji brat Ivan sa pomoćnom vojskom, koju mu dadoše prijatelji njegovi: velikaši i plemići hrvatski. Pošto je već za opsade Zrinja poginulo dosta Turaka, medju kojima bijahu i nekoji odličniji časnici, potražio je sada Usref-paša spas u bijegu. Time se grad Zrinj oslobodio sile turske. Nikola pak Zrinjski, koji je samo hrabrošću i vještinom svojom održao grad tako dugo, steče prvo priznanje u Hrvatskoj.

Sretna obrana Zrinja napunila je odvažnošću obadva brata Ivana i Nikolu. Ovi se junaci sjete, da bi sada valjalo Turcima vratiti milo za drago. Naoružaju dakle čete svoje, kojima se pridružiše takodjer neki drugi junački plemići hrvatski, pak hajde preko Une u Bosnu. Zastraše li Turke u vlastitoj kući njihovoj, možda će ih barem neko vrijeme odvratiti od neprestanih provala u krajinu hrvatsku. Na četovanju svome dopriješe knezovi Zrinjski sve do Kamengrada u Bosni.

Napokon je i sam kralj Ferdinand uvidio, da knezovima Zrinjskim mora naplatiti teške žrtve, što su ih doprinesli god. 1540. u borbi s Turcima. Junačkoj braći Ivanu i Nikoli Zrinjskomu dade kralj Ferdinand poveljom svojom od 18. siječnja 1541. gradove Pakrac i Božjakovinu. Ovi su gradovi nekada pripadali prioratu vranskomu, a Zrinjski ih već nekoliko godina držahu u zakupu za 13.000 forinti, što je za njih dao jošte otac njihov. Poveljom pak od 19. siječnja 1541. dade kralj knezovima Zrinjskim na vječna vremena Medvedgrad sa svima pristajalištima, koji su spadali k njemu (to su sela: Kraljevec, Dedići, Petrovec, Hudibitek, Novaki, Botinec, Žepnica, Slamnovec, pa

dio Gračana i Črnomerca). Pošto su knezovi Zrinjski i onako imali neko pravo na imanja, što im ih dade kralj ovim dvjema darovnicama, trebalo je, da im se još i drugim načinom iskaže ljubav kraljeva. Zato im Ferdinand 30. ožujka 1541. daruje sva imanja Ivana i Grgura Bradača. To bijahu sela: Ladomerci, Bjelovar, Paukovac, Laktac, Banja i Bistrica. Tako je kralj Ferdinand god. 1541. nagradio vjernu službu knezova Zrinjskih.

48. Junaštvo Nikole Zrinjskoga pod Peštom.

Iza dvanaestgodišnje borbe za prijestolje, izmiriše se napokon suparnici: kralj Ferdinand i Ivan Zapolja. Mirom u Velikom Varadinu bijaše 24. veljače 1538. odredjeno, da će svaki od te dvojice vladati nad onim dijelom Ugarske i Hrvatske, gdje će naći priznanja. Kada pak umre kralj Ivan Zapolja, naslijedit će ga Ferdinand, odnosno potomci njegovi. Podjedno se Zapolja odriče zaštite turske i stupa u savez kršćanskih vlasti, koje se upravo onda spremahu na Turke.

Nije ipak dugo potrajalo prijateljstvo izmedju Ferdinanda i Zapolje. Oni se zavadiše još iste god. 1538. Sada stane Zapolja misliti o potomstvu svome. Oženio se Izabelom, kćerju poljskoga kralja Sigismunda I., koja mu porodi sina Ivana Sigismunda. Malo iza toga umre Ivan Zapolja 22. srpnja 1540. udaren od kapi. Na smrtnoj postelji zamoli odlične pristaše svoje, neka preuzmu skrb nad nejakim Ivanom Sigismundom. Još ih je savjetovao, neka odmah pošalju darove sultanu Sulejmanu, koji je uzvisio njega, pak ne će napustiti valjda ni sina njegova.

Odmah iza smrti Ivana Zapolje pozove kralj Ferdinand udovicu njegovu, neka mu predade Zapoljin dio Ugarske prema ugovoru od godine 1538. Mjesto toga pošalje kraljica Izabela poslanika svoga u Carigrad, da od sultana turskoga ishodi milost sinu svomu. Poslanik joj donese radosnu vijest, da Sulejman ostavlja čitavu Ugarsku i Erdelj mladomu Ivanu Sigismundu Zapolji pod uvjetom, da što prije pošalje dužne darove u Carigrad.

Čim je Ferdinand doznao, da mu kraljica Izabela odbija zahtjev, stade se spremati, da s oružjem u ruci osvoji Zapoljin dio Ugarske. Leonharda Felsa učini vojvodom oveće vojske, koju je poslao u Ugarsku. Posebnoga pak poslanika odašalje Ferdinand u Carigrad, da sultanu Sulejmanu ponudi danak, koji će Ferdinand plaćati, ako mu sultan predade čitavu Ugarsku.

Prestrašena Izabela zamoli pomoć od najbližih paša turskih, da se uzmogne obraniti od Ferdinanda. No ove je paše već prije na putu u Carigrad obećanjima i darovima predobio Jerolim Laski, poslanik kralja Ferdinanda. Zato paše odgovoriše Izabeli, da joj ne smiju pomoći bez upute iz Carigrada. Tako je vojsci Ferdinandovoj pošlo za rukom, te je osvojila neke gradove, n. pr. Višegrad, Vac i Peštu. Mjeseca studenoga stane general Fels podsjedati i Budim. Kad je pak doznao, da je tvrdja budimska dobro utvrdjena i opskrbljena, odgodi opsadu do proljeća, te radije podje osvajati Stolni Biograd. Posredovanjem Petra Perenya pade i taj grad u ruke Ferdinandove.

Ferdinandov poslanik Laski stiže u Carigrad 31. listopada 1540. Ondje je već na dvoru sultanovom bilo poznato, da je Ferdinand poslao vojsku svoju u Ugarsku. Nije dakle čudo, što su dvorski dostojanstvenici primili poslanika Ferdinandova veoma hladno.

dio Gračana i Črnomerca). Pošto su knezovi Zrinjski i onako imali neko pravo na imanja, što im ih dade kralj ovim dvjema darovnicama, trebalo je, da im se još i drugim načinom iskaže ljubav kraljeva. Zato im Ferdinand 30. ožujka 1541. daruje sva imanja Ivana i Grgura Bradača. To bijahu sela: Ladomerci, Bjelovar, Paukovac, Laktac, Banja i Bistrica. Tako je kralj Ferdinand god. 1541. nagradio vjernu službu knezova Zrinjskih.

48. Junaštvo Nikole Zrinjskoga pod Peštom.

Iza dvanaestgodišnje borbe za prijestolje, izmiriše se napokon suparnici: kralj Ferdinand i Ivan Zapolja. Mirom u Velikom Varadinu bijaše 24. veljače 1538. odredjeno, da će svaki od te dvojice vladati nad onim dijelom Ugarske i Hrvatske, gdje će naći priznanja. Kada pak umre kralj Ivan Zapolja, naslijedit će ga Ferdinand, odnosno potomci njegovi. Podjedno se Zapolja odriče zaštite turske i stupa u savez kršćanskih vlasti, koje se upravo onda spremahu na Turke.

Nije ipak dugo potrajalo prijateljstvo izmedju Ferdinanda i Zapolje. Oni se zavadiše još iste god. 1538. Sada stane Zapolja misliti o potomstvu svome. Oženio se Izabelom, kćerju poljskoga kralja Sigismunda I., koja mu porodi sina Ivana Sigismunda. Malo iza toga umre Ivan Zapolja 22. srpnja 1540. udaren od kapi. Na smrtnoj postelji zamoli odlične pristaše svoje, neka preuzmu skrb nad nejakim Ivanom Sigismundom. Još ih je savjetovao, neka odmah pošalju darove sultanu Sulejmanu, koji je uzvisio njega, pak ne će napustiti valjda ni sina njegova.

Odmah iza smrti Ivana Zapolje pozove kralj Ferdinand udovicu njegovu, neka mu predade Zapoljin dio Ugarske prema ugovoru od godine 1538. Mjesto toga pošalje kraljica Izabela poslanika svoga u Carigrad, da od sultana turskoga ishodi milost sinu svomu. Poslanik joj donese radosnu vijest, da Sulejman ostavlja čitavu Ugarsku i Erdelj mladomu Ivanu Sigismundu Zapolji pod uvjetom, da što prije pošalje dužne darove u Carigrad.

Čim je Ferdinand doznao, da mu kraljica Izabela odbija zahtjev, stade se spremati, da s oružjem u ruci osvoji Zapoljin dio Ugarske. Leonharda Felsa učini vojvodom oveće vojske, koju je poslao u Ugarsku. Posebnoga pak poslanika odašalje Ferdinand u Carigrad, da sultanu Sulejmanu ponudi danak, koji će Ferdinand plaćati, ako mu sultan predade čitavu Ugarsku.

Prestrašena Izabela zamoli pomoć od najbližih paša turskih, da se uzmogne obraniti od Ferdinanda. No ove je paše već prije na putu u Carigrad obećanjima i darovima predobio Jerolim Laski, poslanik kralja Ferdinanda. Zato paše odgovoriše Izabeli, da joj ne smiju pomoći bez upute iz Carigrada. Tako je vojsci Ferdinandovoj pošlo za rukom, te je osvojila neke gradove, n. pr. Višegrad, Vac i Peštu. Mjeseca studenoga stane general Fels podsjedati i Budim. Kad je pak doznao, da je tvrdja budimska dobro utvrdjena i opskrbljena, odgodi opsadu do proljeća, te radije podje osvajati Stolni Biograd. Posredovanjem Petra Perenya pade i taj grad u ruke Ferdinandove.

Ferdinandov poslanik Laski stiže u Carigrad 31. listopada 1540. Ondje je već na dvoru sultanovom bilo poznato, da je Ferdinand poslao vojsku svoju u Ugarsku. Nije dakle čudo, što su dvorski dostojanstvenici primili poslanika Ferdinandova veoma hladno.

Audijenciju kod sultana dobi Laski 7. studenoga 1540. »Zašto je gospodar Tvoj«, reče Sulejman, »poslao vojsku u moje kraljevstvo? On me nastoji lijepo zavarati. Primirje želi samo tako dugo, dok je ljetno doba. Čim pak nastupi jesen, onda se eto odmah naoružava, da napadne Budim. Sad je doduše zima, ali će doći i ljeto«. Mjesto Ugarske obeća sultan Ferdinandu rat za godinu 1541.

Ferdinand je želio, da prije dolaska Sulejmanova bude gospodarom glavnoga grada Ugarske. Zato odmah na osvitku proljeća god. 1541. šalje u Ugarsku vojsku svoju. Za vojvodu joj postavi staroga baruna Vilima Roggendorfa. Ovaj starac izmolio sebi vojvodstvo, da osvoji Budim, koji je uzalud podsjedao god. 1530.

Dok je Roggendorf podsjedao Budim, približavala se kraljici Izabeli prva pomoćna vojska turska. Sultan je naime jošte zimi zapovjedio Muhamed-paši Jahogliu, neka provali u Ugarsku prije dolaska glavne vojske turske. Muhameda je imao slijediti Usref-paša bosanski, dočim će treću vojsku sam sultan sabirati kod Drinopolja. Koncem ožujka bijaše već Muhamed-paša s vojskom svojom kod Osijeka. Ondje dodju k njemu i bosanske čete, pošto je upravo u to doba umro Usref-paša. Prešavši rijeku Dravu, zaputi se Muhamed-paša uz Dunav prema Budimu. Pred zidinama grada Budima zadesi Roggendorfa strašan poraz. Muhamed paša osvoji i čitav tabor njegov, u kome se nalazilo 36 velikih i 150 lakih topova. Nekoliko dana iza toga umre od žalosti Roggendorf.

Sulejman se 23. lipnja 1541. diže iz Carigrada na četvrtu vojnu u Ugarsku. Sa sobom je vodio poslanika Ferdinandova. Pred Budim stiže sultan 26. kolovoza, te odmah dade pogubiti 800 zarobljenika.

Kraljici Izabeli i skrbnicima maloga Ivana Sigismunda pošalje Sulejman bogate darove. Podjedno joj poruči, da želi vidjeti i sinovima svojim pokazati maloga Ivana Sigismunda. Pošto mu pak vjera njegova ne dopušta, da ide pod krov tudje žene, moli sultan Izabelu, neka bi mu u šator poslala sina svoga.

Naravno da se Izabela bez oklijevanja odazvala molbi Sulejmanovoj. Maloga sina svoga smjesti u zlatna kolica, te ga pošalje iz grada pred šator sultanov. Dijete su pratile odlične gospodje i skrbnici njegovi: Gjuro Utješenić, Stjepan Verböczy, Petar Petrović i Valentin Török. Sulejman ih milostivo primi, te pozove svoja dva sina — Selima i Bajazita — neka zagrle i poljube maloga princa. Skrbnike pak njegove dade bogato pogostiti u društvu paša turskih.

Istodobno zapovjedi sultan vojsci turskoj, neka posjedne Budim. Maloga Ivana Sigismunda pošalje u grad istom pod večer, te je mati njegova pretrpjela mnogo straha. Skrbnike pak njegove zadrži Sulejman kod sebe, dok ne stvori odluku o sudbini Ugarske. U divanu (vijeću) sultanovom čuli su se razni nazori, što da se sada učini. Istom poslije 3 dana pusti Sulejman u Budim skrbnike mladoga Ivana Sigismunda, izuzevši Val. Töröka. Kraljicu Izabelu pozove, neka ostavi Budim, pa se neka preseli u Lippu, jer je djetetu njezinom ostavio samo Erdelj i Zatisje (Ugarsku na lijevoj strani rijeke Tise), kao kneževinu pod vrhovništvom turskim. Ostali dio Zapoljine Ugarske sa glavnim gradom Budimom zadržat će sam sultan kao izravnu pokrajinu tursku.

Kad je ražalošćena kraljica Izabela ostavila Budim, udje 2. rujna 1541. u grad sam Sulejman. Svečanim načinom pretvori sultan glasovitu Marijinu crkvu u mošeju tursku. Odsada će 145 godina polumjesec turski

sjati nad bivšom prijestolnicom ugarskom! U Budimu ostade Sulejman 20 dana. Za to vrijeme trebao bi Muhamed-paša da pohara austrijsku, a Hazim-beg moravsku granicu. No u tome ih zapriječi neprestana kiša, uslijed koje se razlijaše rijeke. Nekoga renegata (poturicu) magjarskoga namjesti Sulejman za pašu u Budimu, te se onda vrati natrag u Carigrad.

Velik strah zavlada u austrijskim zemljama, kad se doznalo, da su se sada Turci nastanili u nedalekom Budimu. Nesreća Ferdinandova potrese srcima mnogih kršćana u Evropi. Sa svih strana stanu se javljati vitezovi, koji će krv svoju drage volje proliti u tu svrhu, da se Turci bace iz Budima. Vrijedni papa Pavao III. nagovaraše katoličke knezove, neka podju u rat na Turke. Sam se ponudio, da će u tu svrhu na noge staviti oveću vojsku. U Njemačkoj, koja je u Turcima gledala pogibeljne neprijatelje svoje, oduševljavahu se i sami protestanti za rat s Turcima.

Kralj Ferdinand pozove čitav svijet kršćanski u borbu na Turke. Odazvalo mu se do 100.000 ljudi iz svih zemalja evropskih. Svatko je nosio opravdanu želju: neka Ferdinand osobno vodi veliku tu vojsku. No Ferdinand se nikako ne htjede odazvati ovoj želji. Mjesto sebe učini izbornoga kneza Joakima, krajiškoga grofa braniborskoga, vrhovnim vojvodom vojske. Dva dana — 7. i 8. srpnja — defilirala je lijepa ta vojska u Beču pred kraljem Ferdinandom, polazeći u rat. Tko je vidio toliku i tako sjajnu vojsku, u kojoj se nalazilo mnogo poznatih vitezova i čuvenih junaka, taj se morao nadati, da će ona bez velike teškoće izvesti namjeru svoju, t. j. osloboditi Budim od Turaka.

Vojska je niz desnu obalu Dunava kretala prema Budimu. Red bijaše uzoran; samo se opažalo, da se vojska giblje odviše lagano. Kad je stigla u Ostrogon, svjetovahu neki zapovjednici (n. pr. Ungnad i Pereny), neka se sada ravno podje proti Budimu. Joakim Braniborski pak odluči po savjetu drugih generala, da će najprvo osvojiti Peštu, a Budim podsjedati istom onda, kad će spoznati namjere i jakost neprijatelja. Pošto se medjutim Pešta nalazi na lijevoj obali Dunava, dade Joakim kod Vaca sagraditi dva mosta, da uzmogne vojsku prevesti preko rijeke.

Po odredbi sultanovoj donio je još na proljeće god. 1542. u Budim pojačanja novi bosanski paša Ulama. U tvrdju Budimsku stiže takodjer Amurat-beg, a na putu bijaše jošte nekoliko bližih zapovjednika turskih. Iz Carigrada je sultan Sulejman poslao mnogo janjičara na obranu Budima.

Istom mjeseca rujna utabori se Joakim pred Peštom. Glavnu vojsku stavi nešto podalje od grada. Pred njom bijaše smješten Aleksander Vitelli, zapovjednik 3000 papinskih izabranih vojnika. Do Vitellija se utaborio Petar Pereny s konjanicima ugarskim. Knezova Zrinjskih ne vidimo u toj vojsci. Ivan Zrinski pogibe god. 1541. za opsade grada Vinodola. Njegov pak brat Nikola podje doduše na vojnu, ali još nije stigao do Pešte.

Da pronadje, gdje bi se najlakše dalo topove namjestiti, primakne se Vitelli nekoga dana s papinskom vojskom zidinama peštanskim. Kad ga opaziše Turci, udare na njega s velikom vikom. Premda su se Talijani hrabro držali, morade Vitelli uzmaknuti pred jačom silom turskom.

Ponositi vojvoda nije mogao pregorjeti ovaj poraz. Da se Turcima osveti, počne Vitelli ugovarati sa susjedom svojim. Po dogovoru njihovom povest će opet Vitelli papinsku vojsku prema gradu, da odanle izmami Turke. Iza kratkog boja pričinit će se, kao da

mora bježati pred Turcima. Kad pak time ojunači Turke za progon neprijatelja njihova, tada će Pereny udariti na Turke iz zasjeda svojih, te ih zajedno s Vitellijem protjerati u grad.

Što su bojni drugovi namislili učiniti, to poduzeše 1. listopada 1542. U jutro toga dana izadje Vitelli sa 1200 pješaka iz tabora svoga, te se zaputi prema dunavskoj obali ispod Pešte. Ratoborni Turci ne propustiše ni jedan čas. Na dvoja vrata (istočna i južna) provale iz Pešte, pa udri na Talijane s najvećom žestinom. Vitelli se neko vrijeme držao junački, a onda počne uzmicati u najljepšem redu. Naravno da su ga Turci progonili. Kad su se Turci prilično udaljili od grada, pomoli se Pereny iz zasjeda svojih. Ipak se ne prestrašiše Turci, jer ih je bilo mnogo, a ponajviše janjičara i lakih konjanika. Pošto im bijaše presječen povratak u Peštu, borili su se Turci i odvažno i hrabro. Da ih ipak protjeraju u grad, zamoliše Vitelli i Pereny pomoć od saskoga vojvode Mavra. Ovaj dodje s teškim konjanicima svojim i udari na Turke. Ali janjičari stajahu na svome mjestu tvrdo poput stijene, premda već izgubiše mnogo drugova svojih. Pod Mavrom saskim pade konj, pogodjen od taneta turskog. Borba se nastavi, ali bez znakova, koji bi tumačili, da li će pobijediti kršćani ili Turci.

U tom času potpune neizvjesnosti pojavi se na bojnome polju **Nikola Zrinjski** sa 400 hrvatskih vitezova. Premda je istom došao s daleka puta, pohiti Nikola bez odmora s junacima svojim na bojište.

Osokoljeni nenadanom pomoći, udariše kršćani s novom snagom na Turke. Hrvatski su se konjanici borili kao lavovi. Turci pak dospješe u najveću zabunu, kad spaziše poznatoga neprijatelja svoga. Pred Hrvatima stanu Turci bježati u grad, da spasu život

svoj. Ipak je Nikola Zrinjski dio Turaka navrnuo na desnu stranu prema Dunavu, gdje nadjoše smrt svoju. Što na bojnomu polju, što u Dunavu pogibe do 400 Turaka, medju ovima oko 100 samih janjičara.

Ova pobjeda, koju je vojsci kršćanskoj pribavio junački naš Nikola Zrinjski, bijaše žalibože i jedino slavno djelo za velike vojne od god. 1542. Uzalud je naime poslije toga Joakim Braniborski nastojao, da osvoji prijestolnicu ugarsku, pucajući na zidine gradske iz 40 teških topova. Kad se pak polovicom mjeseca listopada doznalo, da Budimu dolazi u pomoć beglerbeg rumelijski sa 25.000 Turaka, prestravio se je Joakim tako, da je odmah zaključio: »ova je vojna svršena«. Lijepa se vojska njegova razišla prije, nego li je beglerbeg rumelijski dopro do Petrovaradina. Istinito je kralj Ferdinand 17. listopada pisao caru Karlu V., bratu svomu: »Dosta bijaše jaka vojska, a imala je obilno hrane i municije; samo glava (Joakim) joj nije bila valjana. Njemačku nije nikada stigla veća sramota, nego li sada.«

No upravo zato je ime Nikole Zrinjskoga zasinulo tako sjajno. Na očigled vitezova iz čitave Evrope »spase Nikola vojsku kršćansku, kao da je bio poslan angjeo s neba«. Tako piše suvremeni historičar, a tako se orila slava Nikolina iz ustiju onih 100.000 vojnika, koji se poslije vojne razidjoše po Evropi, da kod kuće pričaju ratne zgode i nezgode. Od toliko vojnika proslavio se jedini: hrvatski knez Nikola Zrinjski!

49. Rat s Turcima god. 1543.

Junaštvom svojim kod Pešte stekao je Nikola Zrinjski i odlikovanje kraljevo. Koncem god. 1542. imenovao ga je naime kralj Ferdinand **banom** hr-

mora bježati pred Turcima. Kad pak time ojunači Turke za progon neprijatelja njihova, tada će Pereny udariti na Turke iz zasjeda svojih, te ih zajedno s Vitellijem protjerati u grad.

Što su bojni drugovi namislili učiniti, to poduzeše 1. listopada 1542. U jutro toga dana izadje Vitelli sa 1200 pješaka iz tabora svoga, te se zaputi prema dunavskoj obali ispod Pešte. Ratoborni Turci ne propustiše ni jedan čas. Na dvoja vrata (istočna i južna) provale iz Pešte, pa udri na Talijane s najvećom žestinom. Vitelli se neko vrijeme držao junački, a onda počne uzmicati u najljepšem redu. Naravno da su ga Turci progonili. Kad su se Turci prilično udaljili od grada, pomoli se Pereny iz zasjeda svojih. Ipak se ne prestrašiše Turci, jer ih je bilo mnogo, a ponajviše janjičara i lakih konjanika. Pošto im bijaše presječen povratak u Peštu, borili su se Turci i odvažno i hrabro. Da ih ipak protjeraju u grad, zamoliše Vitelli i Pereny pomoć od saskoga vojvode Mavra. Ovaj dodje s teškim konjanicima svojim i udari na Turke. Ali janjičari stajahu na svome mjestu tvrdo poput stijene, premda već izgubiše mnogo drugova svojih. Pod Mavrom saskim pade konj, pogodjen od taneta turskog. Borba se nastavi, ali bez znakova, koji bi tumačili, da li će pobijediti kršćani ili Turci.

U tom času potpune neizvjesnosti pojavi se na bojnome polju Nikola Zrinjski sa 400 hrvatskih vitezova. Premda je istom došao s daleka puta, pohiti Nikola bez odmora s junacima svojim na bojište.

Osokoljeni nenadanom pomoći, udariše kršćani s novom snagom na Turke. Hrvatski su se konjanici borili kao lavovi. Turci pak dospješe u najveću zabunu, kad spaziše poznatoga neprijatelja svoga. Pred Hrvatima stanu Turci bježati u grad, da spasu život

svoj. Ipak je Nikola Zrinjski dio Turaka navrnuo na desnu stranu prema Dunavu, gdje nadjoše smrt svoju. Što na bojnomu polju, što u Dunavu pogibe do 400 Turaka, medju ovima oko 100 samih janjičara.

Ova pobjeda, koju je vojsci kršćanskoj pribavio junački naš Nikola Zrinjski, bijaše žalibože i jedino slavno djelo za velike vojne od god. 1542. Uzalud je naime poslije toga Joakim Braniborski nastojao, da osvoji prijestolnicu ugarsku, pucajući na zidine gradske iz 40 teških topova. Kad se pak polovicom mjeseca listopada doznalo, da Budimu dolazi u pomoć beglerbeg rumelijski sa 25.000 Turaka, prestravio se je Joakim tako, da je odmah zaključio: »ova je vojna svršena«. Lijepa se vojska njegova razišla prije, nego li je beglerbeg rumelijski dopro do Petrovaradina. Istinito je kralj Ferdinand 17. listopada pisao caru Karlu V., bratu svomu: »Dosta bijaše jaka vojska, a imala je obilno hrane i municije; samo glava (Joakim) joj nije bila valjana. Njemačku nije nikada stigla veća sramota, nego li sada.«

No upravo zato je ime Nikole Zrinjskoga zasinulo tako sjajno. Na očigled vitezova iz čitave Evrope »spase Nikola vojsku kršćansku, kao da je bio poslan angjeo s neba«. Tako piše suvremeni historičar, a tako se orila slava Nikolina iz ustiju onih 100.000 vojnika, koji se poslije vojne razidjoše po Evropi, da kod kuće pričaju ratne zgode i nezgode. Od toliko vojnika proslavio se jedini: hrvatski knez Nikola Zrinjski!

49. Rat s Turcima god. 1543.

Junaštvom svojim kod Pešte stekao je Nikola Zrinjski i odlikovanje kraljevo. Koncem god. 1542. imenovao ga je naime kralj Ferdinand b a n o m hr-

vatskim, pošto je dotadanji ban Petar Keglević pao u nemilost kraljevu, a njegov kolega Tomo Nadaždi postade dvorskim sucem kraljevim. Nema dvojbe, da je narod hrvatski s velikim veseljem pozdravio takvoga junačinu, koji g. 1542. sjede na stolicu bansku.

Nikola Zrinjski nadje kao ban samo »ostatke kraljevstva hrvatskoga«. Velik dio današnje Slavonije osvojiše već Turci. Hrvatskoj pripadaju u Slavoniji samo tvrdjave: Valpovo, Orahovica, Vučin, Brezovica, Virovitica, Pakrac, Bijela Stijena, Jasenovac i Kraljeva Velika. Bolje se održala južna Hrvatska. Tu se još drže gradovi na rijeci Uni, koja čini obranbenu crtu prema Turskoj. Od Une je medja hrvatska tekla po suhom iznad Like i Krbave do mora, gdje se junački držao Senj.

Da sačuva ovaj ostatak Hrvatske u neprestanoj borbi s Turcima, to bijaše zadaća bana Nikole Zrinjskoga. Slabo ga je u toj borbi podupirao kralj Ferdinand, koji je mnogo vremena trošio dugotrajnim raspravama sa protestantima u Njemačkoj. Uzalud se Hrvati obraćaju s molbama za pomoć kralju svomu, kada on nema ni toliko sredstava, da redovito plaća barem ono nešto vojske, koju je stavio u pogranične gradove hrvatske. Jedinu je pomoć nalazio Nikola u junačkom narodu hrvatskom, koji je upravo zdvojno branio rodjenu grudu svoju. Za Hrvate 16. i 17. stoljeća može se potpunim pravom reći: »Tko se rodi, taj će živjeti samo zato, da s mačem u ruci sačuva i obrani posljednji ostatak domovine svoje«.

Nije kriv Nikola Zrinjski, što će malena Hrvatska upravo za njegova banovanja postati još manjom. Odmah na početku banovanja Nikolina navijesti sultan Sulejman — dogovorno sa francuskim kraljem Franjom I. — novu vojnu na kralja Ferdinanda. Koncem mjeseca travnja god. 1543. digne se Sulejman iz Drinopolja, da petiput provali u Ugarsku. Sultan htjede da se Ferdinandu osveti za onu »vojničku šetnju« od god. 1542.

Dok je još sultan Sulejman putovao prema Biogradu, provali u Slavoniju bosanski paša Ulama. Ne našavši nigdje veće posade ni vojske hrvatske, osvoji Ulama gradove: Orahovicu, Vučin i Bijelu Stijenu. To bijaše kao predigra turska za veća djela, što će ih izvesti sam Sulejman.

Malo iza toga stiže sultan s velikom vojskom turskom preko Biograda u Slavoniju. Došavši u Osijek, pošalje vojsku svoju malo na zapad, da osvoji Valpovo. Tu se nalazila posada Petra Pereny-a, koja se odlučila, da će braniti grad. Dugo su pred Valpovom stajali turski paše: Ulama, Kazim i Amurat, bijući grad iz topova svojih. Branitelji su sretno odbili i veliki juriš, što ga na grad učiniše hrabri janjičari. Istom 23. lipnja predade se Valpovo sultanu Sulejmanu.

Nato prijedje sultan s vojskom svojom preko Drave kod Osijeka, gdje su Turci sagradili dugi drveni most. Namislio je Sulejman, da će god. 1543. osvojiti čitav onaj dio Ugarske, koji je pripadao kralju Ferdinandu.

Pereny je u južnoj Ugarskoj posjedovao grad Šikloš, u kome se nalazila posada od nekoliko stotina ljudi. Sulejman dodje pred Šikloš 27. lipnja i počne ga podsjedati. Posada se hrabro branila, dok nijesu Turci topovima razvalili dio zidina gradskih. Osvojivši Šikloš, dade sultan pogubiti mnogo odličnih plemića, koji su se nalazili u gradu.

Iz Šikloša krene Sulejman proti Pečuhu. Pred njim pobježe biskup Verally iz Pečuha u Stolni Biograd. Nije se držala ni posada, premda je brojila 1000

pješaka i toliko konjanika. Vojnici se povukoše u nedaleke gradove: Siget i Baboču (Bobovac). Kad su nato Turci zauzeli Pečuh, stiže u grad 20. srpnja i sam Sulejman. Crkvu sv. Petra i sve veće crkve pečuvske obrati sultan u mošeje turske.

Da ne gubi odviše vremena osvajanjem manjih gradova, zaputio se Sulejman iz Pečuha ravno prema Ostrogonu. Prve čete turske stigoše pred Ostrogon već 25. srpnja. U gradu se nalazilo 1300 vojnika, većinom Španjolaca, Talijana i Nijemaca. Prve juriše turske odbijahu branitelji hrabro i ustrajno. Ipak su Turci 10. kolovoza izdajom nekoga Talijana osvojili Ostrogon. Sulejman dade stolnu crkvu nadbiskupije ostrogonske pretvoriti u mošeju tursku, a utvrde gradske pojača i pomnoži, da budu štitom Budima.

Iz Ostrogona se sultan stade vraćati natrag. Na putu zauzme grad Tatu, odakle je malena posada (80 ljudi) otišla bez obrane. Većemu se otporu nadao u Stolnom Biogradu, gdje se nalazilo 1000 vojnika sa mnogo okolišnih seljaka, koji potražiše utočište u gradu. No već 2. rujna zauzeše Turci predgradja gradska, našto se predala i posada pod uvjetom slobodnog odlaska iz grada. Tako eto pade u ruke turske i glasoviti Stolni Biograd, u kome su do onda krunili i pokapali kraljeve ugarske, što se nije nikada više opetovalo!

Dok je jošte sultan podsjedao Šikloš, pošalje do 40.000 Turaka i Tatara u zapadnu Ugarsku, neka robe i pale po onom dijelu zemlje, koji pripada kralju Ferdinandu. Na brzim konjima svojim zalijetahu se osobito Tatari sve do rijeke Mure; vidjela ih je i Štajerska.

U ono je doba kralj Ferdinand sabirao vojsku svoju kod Gjura. Bojao se naime, da će Sulejman

poslije Ostrogona ići osvajati glasovitu tvrdjavu Komoran na Dunavu. U taboru kraljevu nalazimo naravno i Hrvate. Vodio ih je ban Nikola Zrinjski.

Doznao je Nikola Zrinjski, da se turski Tatari nalaze u okolici nedalekoga Blatnog jezera. Ražalilo se njemu, što bijedni ljudi moraju toliko trpjeti od nečovječne raspuštenosti divljih Tatara. Zato odluči, da će proganjanim ljudima priteći u pomoć.

Tražeći Tatare, nadje ih Zrinjski kod mjesta Šomljo. Prednju mu je četu vodio Grgur Farkašić. Tatari se bijesno oboriše na Hrvate, gadjajući ih strjelicama svojim veoma vješto. Deset strjelica tatarskih zabode se u tijelo Farkašićevo, koji uslied toga izgubi toliko krvi, da su ga polumrtva odnijeli sa bojišta.[1])

U tom času doleti na bojište sam Nikola Zrinjski sa glavnom vojskom svojom. On se na Tatare obori sprijeda i s boka tolikom silom, da su preplašeni Tatari počeli bježati u najvećem neredu. Nikola ih je uspješno progonio, te je Tatare zatjerao u neku močvaru, gdje su se mnogi podavili. Zrinjskomu ostade sav ratni plijen (većinom ljudi i životinje), što ga pohvataše Tatari po dalekoj okolici. Oslobodjeni se ljudi vratiše kućama svojim, pjevajući slavu Nikoli Zrinjskomu, spasitelju svome. Sam Nikola dopade u tom boju rane, koju je sretno prebolio. Suvremenici njegovi vele, da je kod Šomljoa uništio do 3000 Tatara.

Iste ove godine 1543. provališe Turci u Hrvatsku još dva puta. Dok je Zrinjski boravio u Ugarskoj, poharaše Turci onaj dio Hrvatske, gdje stajahu gradovi: Krupa, Sinac, Ribnik, Bosiljevo i Novigrad. To se dogodilo polovicom mjeseca kolovoza. Turske čete dopriješe sve do Vinice na rijeci Kupi. Kad su se vra-

[1]) Vješti liječnici izvidaše ipak rane Farkašićeve, te je ovaj junak i kasnije sudjelovao u ratovima turskim.

ćale s velikim plijenom, dočekaše ih nedaleko Otočca velikaši hrvatski: Petar Keglević, Juraj Slunjski, knezovi Blagajski i Trsatski i dr. Ovdje se na Bartolovo 1543. zametne krvava bitka. Turci budu svladani, a plijen oslobodjen.

Mjeseca studenoga vratio se sultan Sulejman u Biograd sa vojne iz Ugarske. Prelazeći kod Osijeka preko Drave, dozvolio je Amuratu begu, neka sa svojom vojskom pođje osvajati gradove u Podravini. Amurat stiže 2. studenoga pred Brezovicu, koja se tvrdja nalazila istočno od Virovitice. U Brezovici bijaše malena posada, koja je prvi dan sretno odbila napadaj turski, no već 3. studenoga predade se Amuratu. Strah spopade nato Hrvate za Viroviticu. Ako padne jošte i taj prad, onda je Turcima otvorena plodna Podravina preko Koprivnice sve do Varaždina i Štajerske. Na sreću se Amurat nije usudio da navali na Viroviticu, pošto je doznao, da se u gradu nalazi 7 topova sa 193 vojnika. Hrvatska je god. 1543. mjesto Virovitice izgubila Pakrac, koji je ostavila malena posada iz straha pred Turcima.

50. Bitka kod Konjšćine.

Iza tolikih neuspjeha u ratovanju stade kralj Ferdinand opet pomišljati na mir. U Carigrad šalje Ferdinand god 1544. poslanike, koji u njegovo ime sultana mole za primirje uz godišnji đanak. Lukavi je Sulejman zategnuo ugovaranja o miru. Istodobno pak zapovjedi pašama svojim u Bosni, Srbiji i u Slavoniji, neka do primirja nastoje, da osvoje što više gradova i zemalja u Hrvatskoj.

Mjeseca svibnja 1544. prijedjoše preko rijeke Save brojne čete turske, koje su vodili: Ulama-paša i

Amurat-beg. Bez velikih zapreka osvojiše sela oko Stare Gradiške i oko Cernika. Odanle su odveli u tursko ropstvo gotovo čitav narod hrvatski. Da im pak lijepi taj prijedjel bude napučen, dovukoše Turci mnogobrojne Vlahe iz Bosne. Turci se vazda u osvojenim krajevima nastanjuju po gradovima, a Vlasi po selima. Vlasi ne plaćaju na »krajištu« turskom ni desetine ni robote, već samo carski harač. Ali zato moraju Turcima pomagati u borbi s Hrvatima. Zato i napreduju vlaška sela tečajem 16 vijeka od istoka prema zapadu upravo u onoj mjeri, kako napreduju osvajanja turska. Živući na krajištu, provaljuju ovi Vlasi danomice u susjedna sela hrvatska, da ondje robe i pale. Time olakšavaju posao Turcima, koji onda moraju osvajati samo gradove hrvatske, jer su sela opustjela. Narod je hrvatski ove razbojnike vlaške zvao »martolozima.«

Na lijevoj obali rijeke Ilove — izmedju Kutine i Novske — nalazi se danas selo Kraljeva Velika. Tu je polovicom 16. vijeka stajao utvrdjen grad. U njemu bijaše posada, koju je uzdržavao kralj Ferdinand, te nešto hrvatskih haramija, što ih je u Veliku na obranu Posavine stavila kraljevina Hrvatska. Godine 1542. nalazilo se u Kraljevoj Veliki do 100 branitelja, te je onda Turci nijesu mogli osvojiti.

Koncem mjeseca lipnja 1544. dodju pred Kraljevu Veliku brojne čete turske od strane Gradiške i Cernika. Narod se iz okolice sjatio u tvrdju pod zaštitu zidina. Posada se spremila za obranu grada, dok mu ne dodje u pomoć ban Nikola Zrinjski. No u Kraljevoj Velikoj nalazio se takodjer neki čovjek Andrija s prezimenom Pilat. Ovaj stade branitelje nagovarati, neka tvrđju predadu Turcima, ako ovi posadi i narodu dozvole slobodan odlazak. Branitelji zapitaše Turke,

ćale s velikim plijenom, dočekaše ih nedaleko Otočca velikaši hrvatski: Petar Keglević, Juraj Slunjski, knezovi Blagajski i Trsatski i dr. Ovdje se na Bartolovo 1543. zametne krvava bitka. Turci budu svladani, a plijen oslobodjen.

Mjeseca studenoga vratio se sultan Sulejman u Biograd sa vojne iz Ugarske. Prelazeći kod Osijeka preko Drave, dozvolio je Amuratu begu, neka sa svojom vojskom podje osvajati gradove u Podravini. Amurat stiže 2. studenoga pred Brezovicu, koja se tvrdja nalazila istočno od Virovitice. U Brezovici bijaše malena posada, koja je prvi dan sretno odbila napadaj turski, no već 3. studenoga predade se Amuratu. Strah spopade nato Hrvate za Viroviticu. Ako padne jošte i taj prad, onda je Turcima otvorena plodna Podravina preko Koprivnice sve do Varaždina i Štajerske. Na sreću se Amurat nije usudio da navali na Viroviticu, pošto je doznao, da se u gradu nalazi 7 topova sa 193 vojnika. Hrvatska je god. 1543. mjesto Virovitice izgubila Pakrac, koji je ostavila malena posada iz straha pred Turcima.

50. Bitka kod Konjšćine.

Iza tolikih neuspjeha u ratovanju stade kralj Ferdinand opet pomišljati na mir. U Carigrad šalje Ferdinand god 1544. poslanike, koji u njegovo ime sultana mole za primirje uz godišnji danak. Lukavi je Sulejman zategnuo ugovaranja o miru. Istodobno pak zapovjedi pašama svojim u Bosni, Srbiji i u Slavoniji, neka do primirja nastoje, da osvoje što više gradova i zemalja u Hrvatskoj.

Mjeseca svibnja 1544. prijedjoše preko rijeke Save brojne čete turske, koje su vodili: Ulama-paša i

Amurat-beg. Bez velikih zapreka osvojiše sela oko Stare Gradiške i oko Cernika. Odanle su odveli u tursko ropstvo gotovo čitav narod hrvatski. Da im pak lijepi taj prijedjel bude napučen, dovukoše Turci mnogobrojne Vlahe iz Bosne. Turci se vazda u osvojenim krajevima nastanjuju po gradovima, a Vlasi po selima. Vlasi ne plaćaju na »krajištu« turskom ni desetine ni robote, već samo carski harač. Ali zato moraju Turcima pomagati u borbi s Hrvatima. Zato i napreduju vlaška sela tečajem 16 vijeka od istoka prema zapadu upravo u onoj mjeri, kako napreduju osvajanja turska. Živući na krajištu, provaljuju ovi Vlasi danomice u susjedna sela hrvatska, da ondje robe i pale. Time olakšavaju posao Turcima, koji onda moraju osvajati samo gradove hrvatske, jer su sela opustjela. Narod je hrvatski ove razbojnike vlaške zvao »martolozima.«

Na lijevoj obali rijeke Ilove — izmedju Kutine i Novske — nalazi se danas selo Kraljeva Velika. Tu je polovicom 16. vijeka stajao utvrdjen grad. U njemu bijaše posada, koju je uzdržavao kralj Ferdinand, te nešto hrvatskih haramija, što ih je u Veliku na obranu Posavine stavila kraljevina Hrvatska. Godine 1542. nalazilo se u Kraljevoj Veliki do 100 branitelja, te je onda Turci nijesu mogli osvojiti.

Koncem mjeseca lipnja 1544. dodju pred Kraljevu Veliku brojne čete turske od strane Gradiške i Cernika. Narod se iz okolice sjatio u tvrdju pod zaštitu zidina. Posada se spremila za obranu grada, dok mu ne dodje u pomoć ban Nikola Zrinjski. No u Kraljevoj Velikoj nalazio se takodjer neki čovjek Andrija s prezimenom Pilat. Ovaj stade branitelje nagovarati, neka tvrdju predadu Turcima, ako ovi posadi i narodu dozvole slobodan odlazak. Branitelji zapitaše Turke,

pristaju li na to. Pošto im pak Turci zadadoše vjeru, da će ih sve slobodne pustiti iz grada, predadoše branitelji Kraljevu Veliku. Kad su nato ljudi stali izlaziti iz tvrdjave, pokazalo se, koliko Turci drže do zadane riječi. Bijesno navališe Turci na uboge kršćane, te ih poklaše na putu bez milosrdja.

Zbog pada Kraljeve Velike zavlada u Hrvatskoj veliki strah. Juraj Wildenstein, zapovjednik na krajini, javlja iz Varaždina 10. srpnja kralju Ferdinandu, da je pala Kraljeva Velika, premda nije tvrdja bila nimalo oštećena. Na molbu njegovu šalje odmah kralj u Hrvatsku povjerenika svoga (Franju Teuffenbacha), da se sa staležima hrvatskim dogovori ob osiguranju pograničnih mjesta. Medjutim se Turci iza osvojenja Kraljeve Velike vratiše u Cernik, kako to staležima štajerskim javlja ban Nikola Zrinjski 23. srpnja 1544. iz Gvozdanskoga.

U Hrvatskoj se tečajem god. 1544. neumorno radilo o mjerama, koje bijahu potrebne, da se preostala domovina spase od Turaka. Kaptol zagrebački osigurao je svoj posjed kod Siska time, što je ljeti god. 1544. podignuo tvrdju na prezgodnom mjestu: kod utoka Kupe u Savu. Već onda se dobro uvidjelo, od kolike će koristi biti ovaj grad za obranu onoga dijela Hrvatske, koji se stere izmedju Kupe i Save. Padom Kraljeve Velike ostade Turcima otvorena Posavina na lijevoj obali Save sve do Zagreba. Zato kralj šalje u Zagreb 50 plaćenika, a biskup zagrebački utvrdjuje Ivanić grad. Tražila se takodjer pomoć za Viroviticu, koja brani preostali dio hrvatske Podravine.

Ako propadne Hrvatska, propast će takodjer susjedne austrijske zemlje: Kranjska, Štajerska i Koruška. Opravdano je dakle, da se i ove zemlje brinu za obranu ostataka Hrvatske, jer time brane i same

sebe. Zato im kralj Ferdinand nametne t. zv. »turski porez«, kojim će se uzdržavati pomoćne čete kraljeve u Hrvatskoj. Ovaj porez bijaše dosta velik. Plaćalo se od pokretnog i nepokretnog posjeda, od živoga i mrtvog imetka, od ljudi i djece; od toga poreza ne bijahu prosti ni igrači ni pjevači. Kralj je pomoćnu vojsku svoju držao po gradovima uz granicu hrvatsku, odakle se narod hrvatski većinom raselio zbog neprestanih provala turskih, pak radi toga ne bi bilo dosta branitelja bez plaćenih vojnika kraljevih.

Na proljeće godine 1545. stanu se Turci opet spremati za vojnu na Hrvatsku. Ulama-paša prijedje iz Bosne preko Save, te kod Kraljeve Velike pričeka ostale Turke. Ove je prviput vodio Malkoč-beg, novi paša požeški, koji će odsada biti strah susjedne Hrvatske.

Nužda je Hrvate prisilila, da se pobrinu, kako bi za vremena mogli doznati o provali turskoj. U gradovima uz granicu tursku bijahu posebne straže, koje su imale dužnost, da izlijeću u krajište tursko, pak da motre, da li se gdje Turci sakupljaju na vojnu. Zrinjski je imao uhode svoje, koji su — preobučeni u tursko odijelo — putovali po Bosni, te mu onda dojavljivali, kada i kamo kreće vojska turska. Tada se odmah pucalo iz mužara, da susjedni gradovi doznadu o pogibelji, koja im prijeti. Po brijegovima su se palile vitulјače, da seljaci dobiju vijest o dolasku Turaka, kako bi se za vremena mogli sklonuti u tvrdje ili u goru. U takovom bi se času svaki čovjek laćao oružja, da do zadnjega daha brani domovinu i obitelj svoju.

Ulama-paša i Malkoč-beg provališe u Hrvatsku početkom svibnja 1545. Slutilo se, da Turci idu osvajati grad Varaždin, odakle misle provaliti i u Štajersku. Zato kapetan Luka Sekel pozivlje 4. svibnja

staleže štajerske, neka budu oprezni, jer Turaka da imade do 10.000. Jedna rulja turska ide pješke s lopatama i kopačama. Ovi će valjda udariti na Varaždin, premda se to za izvjesno ne zna. U Varaždinu ima 100 konjanika i nešto haramija. Nekoliko plemića hrvatskih sa ljudima svojim stražare kod Grdjevca. Na Turke su pošli: ban Nikola Zrinjski, Pavao Ratkaj, Petar Erdedi mladji, grof Blagajski, grof Frankopan Slunjski i mladi sin Petra grofa Keglevića.

Ulama paša krene iz Kraljeve Velike dolinom rijeke Lonje prema Ivaniću. Nije se zaustavio kod ove tvrdje, kao što je istodobno njegov drug Malkoč-beg jurišao i osvojio biskupski grad Dubravu. Obadvije se vojske turske sastadoše negdje izmedju Vrbovca i Božjakovine. Odatle je u Varaždin vodio najkraći put lijepom onom dolinom, što ju rijeka Lonja čini izmedju Rakovca i Sv. Ivana-Zeline.

Nikola Zrinjski bijaše obaviješten o namjeri turskoj. Zato se sa prijateljima svojim smjestio kod Konjšćine (4 milje daleko od Varaždina), da Turcima zapriječi dalnji put. Onamo dodje takodjer Juraj Wildenstein, zapovjednik kraljeve vojske na krajini ivaničkoj, koprivničkoj i križevačkoj. Tako se kod Konjšćine sabralo 1500 kršćanskih vojnika, većinom konjanika.

Kao što vazda, tako je i sada pred glavnom vojskom turskom išla manja četa. Na istočnoj strani Konjšćine nalazi se prilično uska dolina, kojom teče rijeka Krapina od sjevera prema jugu. Kad se 5. svibnja u ovu dolinu stala spuštati prednja četa turska, opazi pred sobom Zrinjskoga i Wildensteina. Brzo uvidješe Turci, kolika im pogibao prijeti od brojnije vojske kršćanske, kojom osim toga zapovijeda Nikola Zrinjski! Da spase četu svoju, dosjeti se vodja njezin ratne

varke. On pozove naime kršćane, neka odaberu junake, koji će s Turcima dijeliti junačke mejdane na oštre sablje i na bojna koplja. Mladi vitezovi brzo prihvatiše lukav poziv turski. Do 100 konjanika hrvatskih izadje na mejdan pred jednaki broj Turaka. Uzalud su Hrvate — napose mladoga Keglevića i Erdeda — od toga odvraćali iskusni Zrinjski i Wildenstein.

U pitomoj dolini rijeke Krapine porodi se junačka bojna igra, kakova se često igrala u srednjem vijeku. Čas bi Hrvati gonili Turke, gadjajući ih kopljem svojim; čas bi opet uspijevali Turci. Ostala pak vojska hrvatska i turska gleda ovaj stostruki dvoboj i s napetošću očekuje konac njegov. — Medju vitezovima turskim borio se takodjer Demirham Španaković, zapovjednik turske posade u Kamengradu. Prije nego li je Demirham zašao u borbu sa sebi dodijeljenim protivnikom Stjepanom Šegovićem, priskoči on k Nikoli Zrinjskomu, pokloni mu se na svoj način, te ga zagrli. Na taj način htjede on da iskaže vitešku počast čovjeku, koji je dosadanjim djelima proslavio ime svoje i kod Turaka. Isti taj junak Španaković pade u dvoboju.

Junački je mejdan potrajao nekoliko sati. Toliko bijaše upravo vremena potrebno, da na bojište stigne glavna vojska turska. Zapovjednik prednje čete turske obavijestio je Ulama-pašu i Malkoč-bega, u kakovoj se pogibelji nalazi, te su ovi požurili dolazak svoj.

Kršćanska je vojska nehajno gubila vrijeme, motreći junački mejdan kod Konjšćine. Zato se i preplašila, kad je opazila, kako se sa humova na istočnoj strani iznenada u dolinu spušta velika vojska turska. Kratak bijaše boj, koji se tu porodio izmedju Hrvata i Turaka. Zrinjski i Wildenstein nijesu mogli staviti u red vojsku svoju, da uspješno odbiju navalu tursku. Pješaci se odmah zakloniše u šumu, kamo ih nijesu

mogli Turci progoniti. Njihov primjer slijediše i konjanici; samo što su ovi morali na bojnom polju ostaviti konje svoje, da budu plijenom Turcima. Sada su dakako svi vidjeli, kako ih prevariše Turci, koji su vrijeme dvoboja upotrebili u tu svrhu, da saberu sile svoje.

Posljednji su sa bojišta uzmicali zapovjednici: Nikola Zrinjski i Juraj Wildenstein. U Zrinjskoga bijaše pouzdani konj Mrkov. Premda je taj konj već u samoj bitki zapao rane, ipak ponese gospodara svoga izmedju koplja turskih. Na bijegu dobi Mrkov još jednu ranu, te jedva donese Zrinjskoga do mosta pred gradom Konjšćinom. Ovdje pogibe Mrkov, a Nikola se spase u gradu. Gore prodje Wildenstein. Turci su ga progonili do same Konjšćine. Pred gradom se nalazio dubok jarak, pun vode. Da izmakne Turcima, skoči Wildenstein sa konja svoga u taj jarak. Bio bi i zaglavio u vodi, da nije bilo Hrvata Stjepana Baletića. Ovaj naime skoči za Wildensteinom u jarak, pograbi utopljenika za dugu bradu njegovu, te ga donese živa u grad.

Bitka kod Konjšćine donese dakle Turcima pobjedu. Ipak nije ondje poginulo mnogo Hrvata. Wildenstein javlja sutradan — 6. svibnja — iz Varaždina kralju Ferdinandu, da kod Konjšćine nije poginuo nijedan znamenitiji čovjek iz kršćanske vojske. Turci opet nijesu bili tako jaki, da bi se usudili poći u šume, da ondje hvataju vojnike. Zato se i nijesu mogli ponositi s većim brojem ratnih zarobljenika.

Kako je slaba bila ova pobjeda turska, koja i onako postade samo uslijed ratne varke, svjedoči nam činjenica, da se Turci nijesu usudili poći dalje proti Varaždinu. Vidimo ih, gdje se vraćaju drugim putem prema Križevcima. Dakako da su robili i palili sva

ona pitoma sela ispod Kalnika. Porobiše i popališe takodjer predgradje križevačko; no tvrdje nijesu mogli zauzeti. Od Križevaca se Turci zaputiše prema Dubravi, gdje su razvalili netom osvojeni grad biskupa zagrebačkog. Iz Dubrave ode Malkoč beg na istok prema Požegi, dočim se Ulama-paša niz rijeku Čazmu spustio na jug k Savi. Na tom putu sustavi se Ulama-paša kod grada Čazme. Tu se nalazila tvrdjava sa glasovitim kaptolom čazmanskim. Turci nijesu mogli na brzu ruku zauzeti tvrdje, te porobiše i popališe samo selo i okolicu Čazme.

Hrvati bijahu uvjereni, da će Turci ove godine provaliti još koji put u Hrvatsku. Banu Nikoli Zrinjskomu bijaše puno stalo do toga, da za vremena dozna, kamo Turci namjeravaju poći. Zato je početkom lipnja 1545. slao konjaničku četu svoju preko Une na četovanje prema Kamengradu. Konjanici njegovi uhvatiše tom prigodom šestoricu Turaka, od kojih su doznali o namjerama turskim. Ulam paša dogovorio se sa Mehmed-pašom, da će se 19. lipnja sastati u Belaju. Onamo će iz Banjaluke dovesti i lumbarde svoje, s kojima će osvojiti barem jedan grad na rijeci Uni, i to: Bihać, Ripač, Krupu ili Novigrad. Istodobno pak provalit će konjanici turski preko Une i Kupe u onaj dio Hrvatske, koji se stere izmedju Zagreba i Karlovca, da ondje robe i pale.

Nikola Zrinjski bijaše dobro obaviješten. Turci se po dogovoru 19. lipnja sastadoše u Belaju. Na Uni doduše nijesu mogli osvojiti nijednoga grada, jer ih je sretno branio ban Zrinjski; no zato konjanici turski provališe preko Une i Kupe. Užasno su poharali imanja, koja spadahu k opatiji u Topuskom. Turci dopriješe ćak u Kranjsku, koju su popalili sve do Krškoga. Barun Antun Thurn, zemaljski upravitelj u Kranjskoj

diže narodni ustanak za obranu od Turaka. Istom 29. lipnja uzmaknuše Turci iz Kranjske, te se preko Mokrica vratiše u Samobor. Popalivši lijepu okolicu samoborsku, spuste se Turci u ravno Turopolje. Ovdje su pohvatali silan plijen od ljudi, stoke i svakojakih stvari. Nato se konjanici turski stanu vraćati k rijeci Kupi. No kod Vagatovićeva ih broda dočekaše Hrvati. Ondje se zametnu ljut okršaj, u kome su Hrvati oteli Turcima jedan dio plijena.

Svatko je uvidjao, da bi iza ovih neprestanih provala turskih trebalo nešto učiniti. Boraveći u Varaždinu, pisao je Ivan Ungnad, zapovjednik kraljeve pomoćne vojske u Hrvatskoj, pismo paši bosanskomu, neka ne narušuje mir. Glasnik, koji je to pismo nosio Ulama-paši bosanskomu, vratio se 14. kolovoza 1545. u Pedal, gdje je toga dana boravio Nikola Zrinjski. Ovomu je glasnik pripovijedao, da ga je Ulama-paša držao 3 tjedna u tamnici. Kroz čitavo pak to vrijeme da je paša sabirao vojsku i topove, s kojima namjerava započeti novu vojnu. Kad ga je otpustio, naloži mu, neka Ivanu Ungnadu poruči ovo: »Razumio sam, što mi pišeš o miru. Ali ja ne znam drugo, već da je ugovoreno primirje za zemlju izmedju Drave i Dunava. U ostalom ćeš odmah vidjeti, imaš li mir ili ga nemaš. Meni je naime nepobjedivi car zapovjedio, neka zaposjednem Hrvatsku«.

Zrinjski se bez oklijevanja stade spremati za obranu preostale Hrvatske. Istoga jošte dana (14. kolovoza) piše pismo Jurju Wildensteinu. Javlja mu, da je četa Zrinjskova zarobila nekoga Turčina, koji je odao, da će bosanski paša najkasnije za 8 dana doći podsjedati Zrinjskov grad Novi na Uni. Za obranu toga grada i čitave crte na rijeci Uni sabrao je Zrinjski svu redovitu vojsku bansku od 400 konjanika (banderijalca). Wildensteina pak moli, neka sa kraljevim četama dodje u Zagreb, kako bi mu mogao pomoći u slučaju nužde.

Medjutim nijesu Turci išli podsjedati Novigrad na Uni, kako je to očekivao ban Zrinjski. Ulama-paša prijedje oko 20. kolovoza sa 1000 konjanika rijeku Savu kod Stare Gradiške. Ondje je čete svoje prikupio takodjer Malkoč-beg iz Požege. Turci udariše pravcem prema zapadu preko Kraljeve Velike.

Sjevero-zapadno od Volodera leži danas selo Moslavina na podnožju krasne istoimene gore. Tu bijaše u 16. vijeku veliko imanje i sjedište grofova Erdeda. Da se osvete mladomu grofu Petru Erdedu, što je Turke proljetos dočekao kod Konjšćine, stadoše sada Turci paliti sela, u kojima stanovahu kmetovi erdedski. U Moslavini se nalazila takodjer tvrdja, što ju ondje podigoše Erdedi. No biskup Erdedi nije više živio, da obrani svoj grad onako, kako je on to već znao. Mladi pak Petar Erdedi nije boravio kod kuće, već valjda kod Zrinjskoga na rijeci Uni. U Moslavini se nalazila samo malena posada, pa i ta bez dovoljne opskrbe, pošto se nitko nije nadao navali Turaka. Videći da im ni od kuda ne dolazi pomoć, pobjegoše branitelji iz Moslavine, koja tako pade bez otpora u ruke turske. Turci ipak nijesu zadržali grad Moslavinu, već ga samo spališe.

Iz Moslavine se Turci zaputiše u dolinu, koju na zapadu od Moslavačkih gora čini rijeka Čazma. Tu su se izmedju Križa i Obedišća nalazila velika dobra biskupa zagrebačkog, koja su Turci nemilice opljačkali. Turci se zaputiše i na sjever prema gradu Čazmi. Narod se sjatio u tvrdju, koju su kanonici kaptola čazmanskog po drugiput sretno obranili. No

sva okolišna sela porobiše i popališe Turci, koji su sa sobom odveli osobito velik plijen u stoci.

Koncem kolovoza 1545. vratiše se Turci istom dolinom u Lonjsko polje. Na ušću rijeke Lonje u Savu ima još i danas tragova tvrdje, koja se zvala Ustilonja. Ulama-paša i Malkoč-beg napeše sve sile, ne bi li osvojili taj grad, kao što su god. 1544. osvojili Kraljevu Veliku. Marko Tomašević, kapetan tvrdje Ivanića, javlja 1. rujna 1545., da Turci bjesno podsjedaju i topovima biju grad Ustilonju. Za vrijeme te opsade stiže u Posavinu Juraj Wildenstein, koji je kod Varaždina i Koprivnice jošte 18. kolovoza sakupio 400 konjanika. Vojska mu je putem nešto porasla, te je Wildenstein sada odlučio, da će svakako Ustilonju osloboditi od pada pod vlast tursku. Kad su Turci doznali za njegov dolazak, dignu opsadu Ustilonje, pa se sa plijenom vrate u Gradišku, odakle je Malkoč-beg otišao u Požegu, a Ulama-paša u Bosnu.

Ratovanje s Turcima protegnulo se takodjer u godini 1546. i 1547. Nijesu pak rata vazda zametali Turci, već mnogoput i Hrvati. I kod nas bijaše ratobornih ljudi, koji su znali provaljivati u krajište tursko, da robe i pale. Zato kralju Ferdinandu 17. travnja 1546. izvješćuje kapetan Vid Halek, da »Hrvati ne drže mira, već da neprestano četuju u Tursku«. Osobito su ratoborna dva čovjeka: župnik zagrebački i Petar Erdedi. »Zagrebački je župnik — nazvan Delipop — nedavno provalio u Bosnu sve do Banjaluke, odakle je doveo dvije čete ovaca. Jednaki je takodjer mladi Erdedi. Njegovi su ljudi provalili do Kraljeve Velike, gdje su Turcima oteli mnogo plijena, što se ne dade usporediti s obdržavanjem primirja. »Za Ulama-pašu bilježe domaći ljetopisi naši, da je s velikom vojskom provalio godine 1547. iz Bosne u Hrvatsku. Poharao je imanja oko Topuskoga, Steničnjaka i Perne.

Pravi je mir s Turcima sklopio kralj Ferdinand istom 19. lipnja 1547. Prema tomu miru, koji će trajati 5 godina, morat će Ferdinand sultanu turskomu plaćati godišnji danak od 30 tisuća dukata. Javljajući to Hrvatima, spominje kralj Ferdinand u pismu svome, da je taj mir morao učiniti zato, da mu ne propadne ostatak Hrvatske i Ugarske. Ipak je uvjeren, da će Turci i na dalje osvajati pogranične gradove hrvatske. Zato upozoruje Hrvate, neka nastoje, da gradovi njihovi budu vazda opskrbljeni posadom, oružjem i hranom.

51. Ulama-paša i Nikola Zrinjski.

Pošto Hrvatska nije nikada bila sigurna od provala turskih, morao je ban Nikola Zrinjski vazda držati na okupu bansku četu. To bijaše njegov t. zv. »banderij«. Banska se četa sastojala od 400 dobro oboružanih konjanika. Sredstva za uzdržavanje njihovo morao je davati kralj od poreza, što ga je pobirao u Hrvatskoj. Tko je služio u banskoj četi, dobivao je mjesečnu plaću u iznosu od 4 forinta. Plaćeni vojnici banski zovu se »haramije«. Nikola Zrinjski ima uza se i „stolnoga“ svoga, koji dobiva 100 for. na mjesec. Osim toga troši jošte mjesečno po 200 for. za one svoje ljude, koji su upotrebljavani kao glasnici i predstraže u blizini neprijateljske zemlje. Prema tomu je banska četa stajala mjesečno 1900 for., a na godinu 22.800 forinti.

Kako su medjutim Turci nemilosrdno pustošili malenu Hrvatsku, umanjivala se je porezna snaga domovine naše. Na tisuće seljaka odvedoše Turci iz Hrvatske u ropstvo, a mnoge su poubijali za tolikih pro-

sva okolišna sela porobiše i popališe Turci, koji su sa sobom odveli osobito velik plijen u stoci.

Koncem kolovoza 1545. vratiše se Turci istom dolinom u Lonjsko polje. Na ušću rijeke Lonje u Savu ima još i danas tragova tvrdje, koja se zvala Ustilonja. Ulama-paša i Malkoč-beg napeše sve sile, ne bi li osvojili taj grad, kao što su god. 1544. osvojili Kraljevu Veliku. Marko Tomašević, kapetan tvrdje Ivanića, javlja 1. rujna 1545., da Turci bjesno podsjedaju i topovima biju grad Ustilonju. Za vrijeme te opsade stiže u Posavinu Juraj Wildenstein, koji je kod Varaždina i Koprivnice jošte 18. kolovoza sakupio 400 konjanika. Vojska mu je putem nešto porasla, te je Wildenstein sada odlučio, da će svakako Ustilonju osloboditi od pada pod vlast tursku. Kad su Turci doznali za njegov dolazak, dignu opsadu Ustilonje, pa se sa plijenom vrate u Gradišku, odakle je Malkoč-beg otišao u Požegu, a Ulama-paša u Bosnu.

Ratovanje s Turcima protegnulo se takodjer u godini 1546. i 1547. Nijesu pak rata vazda zametali Turci, već mnogoput i Hrvati. I kod nas bijaše ratobornih ljudi, koji su znali provaljivati u krajište tursko, da robe i pale. Zato kralju Ferdinandu 17. travnja 1546. izvješćuje kapetan Vid Halek, da »Hrvati ne drže mira, već da neprestano četuju u Tursku«. Osobito su ratoborna dva čovjeka: župnik zagrebački i Petar Erdedi. »Zagrebački je župnik — nazvan Deli-pop — nedavno provalio u Bosnu sve do Banjaluke, odakle je doveo dvije čete ovaca. Jednaki je takodjer mladi Erdedi. Njegovi su ljudi provalili do Kraljeve Velike, gdje su Turcima oteli mnogo plijena, što se ne dade usporediti s obdržavanjem primirja. »Za Ulama-pašu bilježe domaći ljetopisi naši, da je s velikom vojskom provalio godine 1547. iz Bosne u Hrvatsku. Poharao je imanja oko Topuskoga, Steničnjaka i Perne.

Pravi je mir s Turcima sklopio kralj Ferdinand istom 19. lipnja 1547. Prema tomu miru, koji će trajati 5 godina, morat će Ferdinand sultanu turskomu plaćati godišnji danak od 30 tisuća dukata. Javljajući to Hrvatima, spominje kralj Ferdinand u pismu svome, da je taj mir morao učiniti zato, da mu ne propadne ostatak Hrvatske i Ugarske. Ipak je uvjeren, da će Turci i na dalje osvajati pogranične gradove hrvatske. Zato upozoruje Hrvate, neka nastoje, da gradovi njihovi budu vazda opskrbljeni posadom, oružjem i hranom.

51. Ulama-paša i Nikola Zrinjski.

Pošto Hrvatska nije nikada bila sigurna od provala turskih, morao je ban Nikola Zrinjski vazda držati na okupu bansku četu. To bijaše njegov t. zv. »banderij«. Banska se četa sastojala od 400 dobro oružanih konjanika. Sredstva za uzdržavanje njihovo morao je davati kralj od poreza, što ga je pobirao u Hrvatskoj. Tko je služio u banskoj četi, dobivao je mjesečnu plaću u iznosu od 4 forinta. Plaćeni vojnici banski zovu se »haramije«. Nikola Zrinjski ima uza se i „stolnoga“ svoga, koji dobiva 100 for. na mjesec. Osim toga troši jošte mjesečno po 200 for. za one svoje ljude, koji su upotrebljavani kao glasnici i predstraže u blizini neprijateljske zemlje. Prema tomu je banska četa stajala mjesečno 1900 for., a na godinu 22.800 forinti.

Kako su medjutim Turci nemilosrdno pustošili malenu Hrvatsku, umanjivala se je porezna snaga domovine naše. Na tisuće seljaka odvedoše Turci iz Hrvatske u ropstvo, a mnoge su poubijali za tolikih pro-

vala i bojeva. Svake je godine bivao sve manji broj sela i gradova hrvatskih. Imanja velikaša hrvatskih ostajahu bez radnika, a time i državna blagajna bez dovoljnih dohodaka od poreza. Kralj Ferdinand nije u Hrvatskoj mogao dobiti toliko novaca, koliko bijaše potrebno za uzdržavanje one najnužnije uprave i vojske banove. Dosljedno tomu nije ni banu mogao da namiri svotu, koju bijaše osobitim ugovorima obećao za uzdržavanje »banske čete«, Tako je kralj u ime države hrvatske postajao dužnikom bana Nikole Zrinjskoga. Iz toga se duga nije mogao izvući ni time, što je isplaćivanje banskih četa protegnuo kao osobitu dužnost i na svoju t. zv. »njemačku komoru« i državnu blagajnu. Već koncem godine 1544. bijaše kralj Ferdinand dužan Nikoli Zrinjskomu do 20.000 forinti za uzdržavanje banske čete.

Sreća bijaše za Hrvatsku, što je upravo u ono doba imala bogatoga bana, koji je »bansku četu« uzdržavao prihodom ogromnih imanja svojih. Sam Nikola Zrinjski veli god. 1544. za sebe, da posjeduje 18 utvrdjenih gradova. Iste pak ove godine položio je Nikola nov temelj moći roda svoga, oženivši se Katarinom, kneginjom ozaljske loze F r a n k o p a n a. Katarina bijaše veoma bogata. Po njoj steče obitelj knezova Zrinjskih 25 utvrdjenih gradova s isto toliko imanja.[1]) Neka od tih imanja frankopanskih bijahu doduše već opustošena od Turaka; druga su nosila malo prihoda, jer bijahu u kršnom primorju hrvatskom; no veći dio njih bijaše i siguran i plodan. Tako steče ban Nikola

[1]) Evo imena tih gradova: Ozalj, Ribnik, Dubovac, Novigrad, u tadanjoj zagrebačkoj žu- Zvečaj, Skrad, Lipa i Mlaka (Despotovica) paniji; Modruš, Vitnej, Ogulin, Plaški, Jesenica, Ključ, Peć, Janjac i Lukovdol u tadašnjoj županiji kninskoj, te Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir i Novi u Primorju.

Zrinjski bogati izvor za dohotke, kojima će uzdržavati banderij svoj. Ne treba se dakle čuditi, što nam povjesni izvori kazuju, da je vojska bana hrvatskoga bila i sjajna i krasna. Osobito je lijepo bilo oružje banderijalaca hrvatskih. Nosili su zavinutu i tešku sablju s velikim balčakom. Uz mač se redovito spominje koplje, koje bijaše nešto kraće od sličnog oružja u Njemačkoj. Puške bijahu lijepo urešene, zbog čega su i dobile ime »šarke«. Odličniji su konjanici imali takodjer oklope, kacige i štitove. Ipak ne bijahu banderijalci obučeni onako teško, kao njemački vojnici. I konjanici i pješaci hrvatski odlikuju se lakoćom i brzinom u vojevanju.

Da banu Nikoli Zrinjskomu namiri dug za uzdržavanje »banske čete«, darovao mu je kralj Ferdinand 12. ožujka 1546. gradove Čakovac i Štrigovo sa svim imanjima, koja k njima spadaju. Tako steče Zrinjski onaj dio tadanje Hrvatske, koji se zove M e d j u m u r j e m, jer se prostire medju Dravom i Murom. U kraljevskoj se darovnici naročito spominje, da Medjumurje daje Zrinjskomu pod svotu od 50.000 forinti, koju je svotu ban većim dijelom (40.000 for.) već odslužio, a ostatak će odslužiti uzdržavanjem »banske čete«. Dobivši Medjumurje, postade Nikola Zrinjski najbogatijim velikašem u Hrvatskoj. Time se rod knezova Zrinjskih uzdigao nad sve ostale rodove hrvatske. Braneći Hrvatsku, branit će Zrinjski u buduće i vlastita dobra svoja.

Zrinjski je nastojao, da se što bolje pripravi za borbu s Turcima. Predvidjevalo se naime, da će borba u većem objamu planuti iza godine 1552., kada prestaje primirje, što ga je Ferdinand god. 1547. na 5 godina sklopio s Turcima. Zato ban utvrdjuje nove gradove na granici hrvatskoj, a popravlja one, koje

su Turci razvalili ili oštetili za prijašnjih provala. Godine 1545. je najviše trpio biskup zagrebački, komu su Turci nemilice opustošili imanja u porječju Lonje, Čazme i Glogovnice. Da mu se u budućem ratu ne dogodi isto, podiže on nove tvrdjave na imanju svojem u Sv. Križu, Ivanić-kloštru i u Gradecu kod Križevaca. Bolje je utvrdio gradove Ivanić i Zagreb (Kaptol). Najviše se ipak brine za Hrastovicu, kojoj — kao što i Sisku, što ga uzdržaje kaptol zagrebački — prijeti velika pogibao od Turaha. Od kralja Ferdinanda traži ban takodjer veće pomoći, te je u tome i uspio. Kralj je naime Zrinjskomu zajamčio mjesečnu plaću za 600 konjanika i 400 pješaka, koji će se uzdržavati ljeti (od 1. ožujka do 31. kolovoza) god. 1553. Zimi pak (od 1. rujna do konca veljače) snizit će se taj broj na 300 konjanika i 200 pješaka.

Dogodjaji godine 1553. dokazaše, da se Nikola Zrinjski nije bez razloga toliko brinuo za obranu ostataka Hrvatske. Tada je već Malkoč-beg postao pašom hercegovačkim. Kao takav stade se on dogovarati s Ulama-pašom bosanskim i s Amuratom, zapovjednikom sandžaka u Klisu i u Livnu. Zrinjski je po uhodama svojim doznao, da Turci spremaju novu provalu u Hrvatsku. Doznade i to, da im je namjera, kako bi osvojili Varaždin i oplijenili okolicu njegovu. Naravno, da je Zrinjski o toj namjeri turskoj za vremena obavijestio Ivana baruna Ungnada, zapovjednika pomoćne vojske kraljeve. Tako se obojica pripraviše, da Turcima osujete namisao njihovu.

Ulama, Amurat i Malkoč prijedjoše kod Gradiške s ovećom vojskom preko rijeke Save u Slavoniju. Paleći po običaju svome sela hrvatska, te odvodeći sa sobom žene i djecu, dopriješe Turci do Križevaca. Kod Sv. Petra-Orehovca i kod Gornje Rijeke prijedje

vojska turska preko gore Kalnika, te se onda spusti u vanredno lijepu dolinu rijeke Bednje izmedju Novog Marofa i Varaždinskih Toplica. Nigdje se Turci nijesu zaustavljali opsadom gradova i tvrdjica, samo da što prije dodju do cilja svoga. Prešavši jošte preko Topličke gore, zaputiše se Turci prema **V a r a ž d i n u**. Na zapadu od Varaždina nalazi se početak hrvatske Podravine. Tu su bila lijepa i brojna sela, a u njima gusto žiteljstvo, jer je tuda Turčin harao samo jedanput (god. 1532.) Grabežljivi Turci nijesu se mogli suspregnuti od požude za plijenom. Prije, nego li će podsjedati Varaždin, stanu paliti i plijeniti zapadnu okolicu njegovu. — Tako dopru do **M a r č a n a** kod **V i n i c e**, gdje im ban Zrinjski i Ungnad nastaviše zasjedu. Iznenadjeni time, prestraše se Turci; neki od njih počnu bježati prije, nego li su vodje turski mogli urediti, što je nužno za otpor. Naravno da su Ungnad i Zrinjski pošli u potjeru za Turcima. Mnogo Turaka pade na tome bijegu. Medju ostalima pogibe takodjer Djafer, sin Ulama-paše; njega je mačem sasjekao Ivan Margetić, konjanički časnik u četi bana Zrinjskoga. Turci su pobjegli, ali bez plijena svoga. Tako je Nikola Zrinjski opet od ropstva turskoga oslobodio tisuće ljudi, koji će po Hrvatskoj širiti iz zahvalnosti junačko ime i djelo njegovo.

Tko pozna Ulama-pašu, ne će se čuditi, što je odmah iza toga poraza stao spremati osvetu tursku. Ta nije mogao pregorjeti smrt sina svoga. Doznavši pod jesen god. 1553., da je obolio ban Nikola Zrinjski, provalio je Ulama-paša po drugiput u Hrvatsku. Najprije ode pred grad **Č a z m a**. Kanonici su kaptola čazmanskoga bili uvjereni, da ne će moći održati Čazmu, koju su dosele već dvaput sretno obranili od Turaka. U Čazmi se tada nalazila samo malena po-

sada od 20 ljudi! Zato kanonici prije dolaska turskoga pobjegnu iz Čazme u Varaždin. Kad je pred Čazmu došao Ulama-paša, stade ju podsjedati. Posao mu nije bio težak, te se Čazma naskoro i predala.

Dobivši u svoje ruke Čazmu, držat će Turci na uzdi Ivanić i Križevce, dokle imadu odsada otvoren put. Treba jošte da osvoje Viroviticu, odakle bi se svaki čas onda mogli zaletavati prema Koprivnici i Varaždinu. Zato iza osvojenja Čazme spali Ulama-paša biskupsko imanje Dubravu, te ode s vojskom svojom preko Bilo-gore u Podravinu, da ondje zauzme Viroviticu. Na nesreću bijedne naše domovine bijaše Virovitica upravo u ono doba slabo spremna za obranu od Turaka. U Virovitici se naime nalazio samo Jure Brodjanin sa 50 vojnika, dočim je sve do tada bila jača posada virovitička. Videć, da mu je četa preslaba za obranu od Turaka i da nema dosta bojnih sprava, zamoli Jure pomoć od Luke Sekela. Ovaj je kao kapetan kraljeve pomoćne vojske stanovao u Koprivnici, gdje je imao 200 konjanika i 150 pješaka. Pod zapovjedništvom Luke Sekela stajaše i posada gjurgjevačka, koja je brojila 150 konjanika i 150 pješaka. Sekel se odmah diže iz Koprivnice, da podje u pomoć podsjednutoj Virovitici. Ipak dodje prekasno. Ulama-paša doznade, da se u Virovitici nalazi malena posada. Zato počne žestoko jurišati na grad i prisili ga na predaju prije dolaska Sekelova.

Mnogo se suza prolilo u Hrvatskoj zbog pada Čazme i Virovitice. Rodoljubi su uvidjeli, kako je sada ugrožen opstanak preostale Hrvatske izmedju Save i Drave. Na jugu od Save pomažu obrani Hrvatske rijeke Una i Kupa, dočim je na sjeveru tekla suha medja prema silnom carstvu turskom. Da se ipak ondje zastraše Turci, zamisli Petar grof Erdedi navalnu vojnu na Turke. U Zagrebu stade sabirati vojsku. Pomoći mu dadoše kanonici zagrebački, Juraj Frankopan knez Slunjski, ivanićki kapetan Marko Tomašević i drugi prijatelji Erdedovi. Sakupljenu vojsku smjesti na 30 šajka, te se po Savi spusti s njome prema Slavoniji. Iznenada osvane Erdedi pred Kraljevom Velikom, sasječe posadu tursku, pobere plijen, koji su onamo snesli Turci iz hrvatskih krajeva, te onda zapali tvrdju. Isto učini kod Stare Gradiške, pak se s velikim robljem vrati natrag. U srčanoj se ovoj četi najviše proslavio Marko Tomašević.

Ulama-paša poruči god. 1554. Zrinjskomu, da želi s Hrvatima izmijeniti zarobljenike. Zrinjski pristade na to drage volje, te su se ratni zarobljenici dijelomice vratili kućama. No upravo pri tom čovječjem poslu pokazao je Ulama-paša puno nepoštenja, jer je prevario Hrvate. Radi toga mu ban Zrinjski poruči, da nije vjera, nego nevjera. Naravno da je Ulama-paša planuo radi ove uvrede. Po običaju sredovječnom izazove bosanski paša na mejdan bana Nikolu Zrinjskoga. Zrinjski prihvati izazov, ako li mu kralj Ferdinand dozvoli mejdan s Ulama-pašom.

Nikola je ovu stvar najprije javio svomu prijatelju Ivanu Ungnadu, koga zamoli, neka bi mu ishodio kraljevu privolu, da smije dijeliti mejdan sa bosanskim pašom. Kralj Ferdinand izdade Zrinjskomu preko Ungnada zatraženu dozvolu. Ipak mu poruči, da se mejdan ima biti na polju kod Gjurgjevca u Podravini. Ban da smije u boj povesti toliko konjanika, koliko će ih dovesti paša bosanski; nipošto ne smije biti više od 500 konjanika na svakoj strani.

Zrinjski se poveselio takovomu odgovoru. Bijaše naime već unaprijed uvjeren, da će pobijediti u mejdanu s Turčinom. Ban sabere oko sebe banderijalce

svoje i lijepo ih pripravi za boj s Turcima. Poručivši Ulama-paši, gdje se nalazi odredjeno bojište, spremao se Nikola Zrinjski na put u Koprivnicu, odakle će krenuti u Gjurgjevac. U tom ga času iznenadi kraljeva zapovijed, neka se odreče dvoboja s Ulama-pašom. Kralj se predomislio. Upravo je naime dobio novo primirje sa sultanom Sulejmanom, te se bojao, da bi se to primirje moglo narušiti, ako dodje do mejdana izmedju Zrinjskoga i Ulama-paše. Ferdinand je dozvolu svoju opozvao takodjer i zato, da se tim mejdanom uzalud ne gube ratne sile, kojih i onako nije imao dosta. Nikola se dakako morao pokoriti zapovijedi kraljevoj, zbog čega nije došlo do zanimiva dvoboja izmedju bana hrvatskoga i paše bosanskog. Da se taj mejdan mogao izvršiti, bez dvojbe bi o njemu nastale narodne pjesme, koje bi uspomenu njegovu sačuvale sve do našega doba.

52. Marko Stančić.

U čitavom 16. vijeku pozorno motre Hrvati napredovanje Turaka u južnoj Ugarskoj — na lijevoj strani Drave. Hrvatska naime nije imala tvrdjave na rijeci Dravi, kao što ih je imala na Uni. Osvoje li dakle Turci sve zemlje na lijevoj obali Drave, moći će vazda po volji provaljivati preko Drave u hrvatsku Podravinu.

Još za prve polovice 16. vijeka posvojiše Turci čitavu baranjsku županiju na lijevoj strani Drave. Na zapadu od baranjske nalazi se županija šomodjska. Ove dvije županije rastavlja grad i tvrdja Siget. Hoće li dakle Turci, da vlast svoju u južnoj Ugarskoj razmaknu prema zapadu, moraju osvojiti Siget.

Pod izlikom, da će držati vojne vježbe, sabrao je budimski paša Tojgun god. 1555. begove svoje. S vojskom svojom podje nato lukavi Tojgun mjeseca kolovoza 1555. u šomodjsku županiju. Ondje nenadano navali na gradove Kapošvar, Korotun i Bobovac (Baboča), te ih osvoji prije, nego li je onamo stigla pomoć od kralja Ferdinanda.

Brzo se opazila namjera turska. Turci hoće da osvoje utvrdjena mjesta na zapadu od Sigeta. Time će taj grad otrgnuti od onoga dijela Ugarske, koji jošte pripada kralju Ferdinandu, te će im onda i sam Siget pasti u ruke. Napredovanje Turaka osobitom je pozornošću pratio Nikola Zrinjski, koji je god. 1548. u šomodjskoj županiji dobio od kralja grad Čorgovo sa čitavim imanjem. Zrinjskomu bijaše jasno, da će Turci na sjeveru osvajati njegovo Medjumurje i Čorgovo baš onako, kao što žele da osvoje Zrinjskova imanja na rijeci Uni. Zato je i uložio sav svoj mar u tu svrhu, da Turke baci iz županije šomodjske, odakle prijete i Hrvatskoj i posjedu njegovu.

Sultan Sulejman postavi god. 1556. u Budimu novoga pašu, koji se zvao Alija. Njemu dade i novi posao: neka zauzme Siget, odakle će moći na lijevoj obali Drave posjesti Ferdinandov dio zapadne Ugarske, a na desnoj strani osvojiti ostatak Hrvatske izmedju Save i Drave.

Upravo onda su u Carigradu boravili Ferdinandovi poslanici: Antun Vrančić i Franjo Zay. Odlazeći iz Carigrada, u Ugarskoj reče njima Ali-paša: „Sada ću Ugarsku pokoriti maljem i toljagom, a ne mačem i puškom.“ Čim je pak Alipaša stigao u Budim, odmah zapovjedi podredjenim pašama i begovima, neka se spremaju za rat. Sabravši do 25.000 Turaka i dovoljan

svoje i lijepo ih pripravi za boj s Turcima. Poručivši Ulama-paši, gdje se nalazi odredjeno bojište, spremao se Nikola Zrinjski na put u Koprivnicu, odakle će krenuti u Gjurgjevac. U tom ga času iznenadi kraljeva zapovijed, neka se odreče dvoboja s Ulama-pašom. Kralj se predomislio. Upravo je naime dobio novo primirje sa sultanom Sulejmanom, te se bojao, da bi se to primirje moglo narušiti, ako dodje do mejdana izmedju Zrinjskoga i Ulama-paše. Ferdinand je dozvolu svoju opozvao takodjer i zato, da se tim mejdanom uzalud ne gube ratne sile, kojih i onako nije imao dosta. Nikola se dakako morao pokoriti zapovijedi kraljevoj, zbog čega nije došlo do zanimiva dvoboja izmedju bana hrvatskoga i paše bosanskog. Da se taj mejdan mogao izvršiti, bez dvojbe bi o njemu nastale narodne pjesme, koje bi uspomenu njegovu sačuvale sve do našega doba.

52. Marko Stančić.

U čitavom 16. vijeku pozorno motre Hrvati napredovanje Turaka u južnoj Ugarskoj — na lijevoj strani Drave. Hrvatska naime nije imala tvrdjave na rijeci Dravi, kao što ih je imala na Uni. Osvoje li dakle Turci sve zemlje na lijevoj obali Drave, moći će vazda po volji provaljivati preko Drave u hrvatsku Podravinu.

Još za prve polovice 16. vijeka posvojiše Turci čitavu baranjsku županiju na lijevoj strani Drave. Na zapadu od baranjske nalazi se županija šomodjska. Ove dvije županije rastavlja grad i tvrdja Siget. Hoće li dakle Turci, da vlast svoju u južnoj Ugarskoj razmaknu prema zapadu, moraju osvojiti Siget.

Pod izlikom, da će držati vojne vježbe, sabrao je budimski paša Tojgun god. 1555. begove svoje. S vojskom svojom podje nato lukavi Tojgun mjeseca kolovoza 1555. u šomodjsku županiju. Ondje nenadano navali na gradove Kapošvar, Korotun i Bobovac (Baboča), te ih osvoji prije, nego li je onamo stigla pomoć od kralja Ferdinanda.

Brzo se opazila namjera turska. Turci hoće da osvoje utvrdjena mjesta na zapadu od Sigeta. Time će taj grad otrgnuti od onoga dijela Ugarske, koji jošte pripada kralju Ferdinandu, te će im onda i sam Siget pasti u ruke. Napredovanje Turaka osobitom je pozornošću pratio Nikola Zrinjski, koji je god. 1548. u šomodjskoj županiji dobio od kralja grad Čorgovo sa čitavim imanjem. Zrinjskomu bijaše jasno, da će Turci na sjeveru osvajati njegovo Medjumurje i Čorgovo baš onako, kao što žele da osvoje Zrinjskova imanja na rijeci Uni. Zato je i uložio sav svoj mar u tu svrhu, da Turke baci iz županije šomodjske, odakle prijete i Hrvatskoj i posjedu njegovu.

Sultan Sulejman postavi god. 1556. u Budimu novoga pašu, koji se zvao Alija. Njemu dade i novi posao: neka zauzme Siget, odakle će moći na lijevoj obali Drave posjesti Ferdinandov dio zapadne Ugarske, a na desnoj strani osvojiti ostatak Hrvatske izmedju Save i Drave.

Upravo onda su u Carigradu boravili Ferdinandovi poslanici: Antun Vrančić i Franjo Zay. Odlazeći iz Carigrada, u Ugarskoj reče njima Ali-paša: „Sada ću Ugarsku pokoriti maljem i toljagom, a ne mačem i puškom.“ Čim je pak Alipaša stigao u Budim, odmah zapovjedi podredjenim pašama i begovima, neka se spremaju za rat. Sabravši do 25.000 Turaka i dovoljan

*

broj topova, zaputi se prema Sigetu, da osvoji važnu ovu tvrdjavu.

U Sigetu se nalazila prilično jaka posada, kojom je zapovijedao hrvatski junak Marko Stančić. Turci počeše Siget podsjedati 10. lipnja 1556. Siget se nalazi u močvarnom prijedjelu, kojim protiče rijeka Almaš. Stari i novi grad bijahu dosta slabo utvrdjeni. Mostovi ih spajahu medjusobno i s unutarnjim gradom, oko koga bijahu iskopane trostruke jame s nasipima od zemlje i drva.

Posada se branila junački i sretno. Uzalud su Turci učinili četiri juriša na Siget. Vazda ih je odbio Marko Stančić sa braniteljima gradskim. Istom za petoga juriša osvojiše Turci vanjski (t. j. stari i novi) grad. Branitelji se povukoše u tvrdju (nutarnji grad.) Odavle je Marko Stančić učinio jednom sretnu provalu, za koje mu podje za rukom, te se opet domogao vanjskoga grada. Pri tom je uhvatio i samoga agu janjičarskoga. No kad se osvijestiše Turci od pretrpljena straha, ponovno prisiliše Stančića, da se povukao u tvrdju.

Alipaša se medjutim uvjerio, da Sigeta ne će moći zauzeti bez redovite opsade. Zato dade na silu iz okolice dovesti ljude, koji će svakojako drvlje snašati u grabe ispod bedema. Stančić je mirovao, dok su kršćani pod zaštitom oružja turskoga obavljali taj posao. Osokoljeni time stanu Turci podizati sve veće hrpe od ovoga drvlja. Tako nastade oko nasipa gradskih jošte jedan visoki bedem turski, odakle su Turci onda namjeravali da prodru u Siget. No u pravi čas dade Stančić zapaliti ovaj bedem od drva. Turci ipak nijesu odustali od namjere svoje. Mjesto drvljem stadoše grabe oko grada puniti zemljom. Čim su pak tako podignuli novi nasip, počnu s njega bez prestanka pucati u Siget iz pušaka i topova svojih. Mjestimice razvališe već i zidine gradske. Zato Stančić 11. srpnja poručuje kralju Ferdinandu: »Ne dodje li nam brza pomoć, izgubljeni smo mi i Siget!«

Ovajput se kralj Ferdinand jošte za vremena pobrinuo, da Siget spase od propasti. Dok je Stančić pisao spomenutu poruku, stajala je već lijepa vojska u kraljevom taboru kod Kaniže Ovamo je naime kralj poslao Nikolu Polweilera sa 4500 njemačkih plaćenika. Ruber i Puchaim dovedoše 600 teško oboružanih konjanika njemačkih, a nadvornik Nadaždi 1000 konjanika i toliko pješaka iz Ugarske. Ivan Lenković, vrhovni zapovjednik pomoćne vojske kraljeve u Hrvatskoj, dovede 600, a ban Nikola Zrinjski do 1000 konjanika. Iz Graca dade kralj Ferdinand u Kanižu dopremiti nekoliko većih topova i drugih bojnih sprava. Čitava je vojska kraljeva kod Kaniže brojila 10.000 vojnika, nad kojima će zapovijedati nadvornik Nadaždi, bivši ban hrvatski.

Nadaždi sazove odličnije podzapovjednike u bojno vijeće, da se sporazume o tome, kako će Siget najlakše osloboditi opsade turske. Vojvode su odlučili, da valja udariti na Bobovac, a ne na Siget. Kad će naime Alipaša doznati, da kršćani podsjedaju Bobovac, koji su Turci osvojili istom prošle godine, napustit će opsadu Sigeta i pohititi u pomoć Bobovcu. Time će pak Stančić dobiti vremena, da odmori četu svoju, pa da u Sigetu popravi ono, što su Turci do tada porušili.

Bobovac se nalazi četiri milje zapadno od Sigeta. Tvrdja nije daleko od Drave, a na desnoj obali potoka Rinje. Došavši pred Bobovac, poče kršćanska vojska 19. srpnja sa dvije strane pucati na zidine gradske. U Bobovcu bijaše Ahmed-beg sa 200 Turaka. Videći da mu prijeti pogibao, zamoli pomoć od Alipaše. Ovaj odmah napusti opsadu Sigeta. Veće topove

otpremi u Pečuh, a manje uze sa sobom, te se zaputi prema Bobovcu.

Nadaždi doznade 22. srpnja, da je Alipaša stigao do potoka Rinje, gdje traži zgodno mjesto za prijelaz vojske svoje. Da Turcima zapriječi prijelaz preko potoka, podje im u susret ban Nikola Zrinjski sa banderijalcima svojim. Od podneva do večera borio se Zrinjski kod Rinje s mnogo jačim neprijateljem. Konjanici turski preplivaše potok i zametnuše ljuto kreševo sa banskom četom. U toj borbi ustrijeliše Turci konja pod banom. Kad je pak Zrinjski htio da zajaši drugoga konja, prostrijeli mu tane tursko krasnu dolamu, koja bijaše izvezena suhim zlatom. Ipak bijahu napokon Turci bačeni na drugu obalu Rinje.

Turci nijesu mogli prepoznati junačkoga vodju odabrane ove čete, koja im je zadala toliko posla. Virovitički beg Budak zaželi doznati ime junaka, koga je s udivljenjem motrio u boju. Zato priskoči nešto bliže k Zrinjskomu, te ga na hrvatskom jeziku zapita: »Tko si, i kako ti je ime?« Ban mu pak odgovori: »Nikola sam Zrinjski. Pozdravi mi Alipašu, vojvodu svoga!« — Pod večer iza toga boja ostade Zrinjski na straži kod potoka Rinje. Upravo sjede za stol, da večera zajedno sa drugovima svojim, kad li ga potraži glasnik iz tabora turskog. Donio mu je list od Alipaše. Ovaj se Zrinjskome zahvaljuje na pozdravu, te mu javlja, da će mu vazda biti na uslugu, ako ga kada ustreba.

Noću pozove Nadaždi bana u bojno vijeće, da se dogovore, što će sutradan raditi. Nakon dulje prepirke stvoriše vojvode u vijeću ovu osnovu: Neka se još po noći dignu šatori. Da vojska bude spremna za svaki slučaj, valja hranu i bojne sprave staviti na kola. Bude li Alipaša u jutro stao prelaziti preko Rinje, neka se kola pomalo povlače na zapad prema Brezovici il Čorgovu. Konjanici će se ogledati s Turcima na otvorenom polju, dočim će pješaci jurišati na tvrdju bobovačku. Prema toj bojnoj osnovi morade i ban u tabor povući konjanike svoje, koji bijahu kod potoka Rinje.

U jutro 23. srpnja javiše Alipaši predstraže turske, da kršćanska vojska uzmiče ispred Bobovca. Odmah iza toga dade Alipaša veći dio vojske svoje prevesti na desnu obalu Rinje, da podje u potjeru za kršćanima. Sam pak ostade na lijevoj obali s nešto vojske i sa 30 topova, koje namjesti tako, da bi iz njih mogao pucati do Bobovca.

Nadaždi je pred Bobovcem poredao vojsku svoju. Držeći se starinskog običaja, da banovi uvijek stoje na čelu vojske, odredi Nadaždi, da će Zrinski sa banskom četom činiti prvi red. Uz bana se postavi Ivan Lenković, dočim je u drugom redu stajao Polweiler s njemačkim plaćenicima. Desno je krilo činilo njemačko, a lijevo ugarsko konjaništvo.

Pred zidinama Bobovca grada razvila se žestoka bitka. Najveći posao zapade po naravi same stvari junačkoga Nikolu Zrinjskoga. Njegovi se vitezovi boriše kano lavovi. Dva puta bijesno udariše Turci; oba puta ih je sretno odbio Zrinjski. Napokon stanu Turci bježati: jedni preko močvarne vode, a drugi preko mosta ispod grada. Mnogo ih pogibe na tomu bijegu. Videći kako uzmiče vojska turska, uteče iz Bobovca zapovjednik Ahmed-beg s većim dijelom posade, te sretno dodje do Alipaše. — Istoga još dana obadje Derviš-beg vojsku kršćansku, te udari straga na prtljagu. Slabo mu je ipak poslužila sreća. Njemački pješaci uzdržaše navalu tursku, dok im u pomoć ne pri-

teče ban Zrinjski s ostalim konjanicima. Turci platiše krvavim glavama lukavi pokušaj svoj.

Dok je Alipaša boravio pred Bobovcem, dotle se Marko Stančić neumorno spremao, da uzmogne izdržati novu opsadu tursku. Dobivši vremena i zgode, odmorio je vojsku svoju i popravio zidine grada Sigeta, na koliko ih razvališe Turci. Pošto je pak Alipaša znatno oslabio u borbama kod Bobovca, nije ni mogao da odmah podje na novi posao. Istom iza nekoliko dana krene proti Sigetu, gdje se odvaži, da ga iznovice podsjeda. Jurišao je nekoliko puta na zidine gradske, ali bez uspjeha. Marko Stančić se dobro držao, te je obranio grad Siget. Izgubivši do 10.000 ljudi pred Sigetom i pred Bobovcem, napustio je Alipaša dalnju opsadu Sigeta, te se izmučen vrati u Budim.

Marko Stančić, koga njemački časnici nazivaju »Kroat Marko«, održa se u Sigetu jošte nekoliko godina. Njemu dapače podje za rukom, da je na proljeće god. 1559. pobijedio Turke. O toj pobjedi je s velikim veseljem štajerske staleže izvijestio Franjo Teufenbach, krajiški časnik iz Varaždina. Marko Stančić ostade kapetanom sigetskim, sve do god. 1561., kad ga je smrt lišila ove službe i časti.

53. Borbe s Turcima god. 1556.—1562.

Bosanski se paše višeput već naprezahu, da osvoje koji hrvatski grad na rijeci Uni. Odanle bi mogli onda lakše provaljivati u područje rijeke Kupe i pritoka njenih. Na proljeće 1556. podsjedao je paša bosanski gradove Krupu i Kostajnicu na Uni. Ovi gradovi pripadahu banu Nikoli Zrinjskomu, koji je opet obranu njihovu prije nekoliko godina povjerio kralju Ferdinandu. U te je gradove stavio kralj posade svoje.

Ne bi ipak ove posade dostajale, da ih obrane od sile turske Ali Zrinjski je po uhodama svojim za vremena doznao namjeru tursku, te je u Krupu i Kostajnicu stavio takodjer svoju vojsku. Samo tako spasiše se ovajput spomenuti gradovi od pada pod vlast sultanovu. Bosanski se paša morao bez uspjeha vratiti kući.

Nije se ipak paša bosanski odrekao namjere svoje. Uhode mu donesu vijest, da se ljeti iste ove godine 1556. Nikola Zrinjski sprema na polazak u južnu Ugarsku; onamo da ga zove kralj, da pomogne obraniti Siget od opsade turske. Ulama-paša stade se odmah iza toga dogovarati s Malkoč-begom hercegovačkim i sa kliskim zapovjednikom. Stvoriše odluku, da će na Kostajnicu navaliti, čim Zrinjski ode u južnu Ugarsku. Odlučeno bješe takodjer izvršeno. S velikom vojskom turskom stiže bosanski paša 16. srpnja 1556. pred Kostajnicu. U gradu se doduše nalazila posada, ali bez zapovjednika. Kapetan Lusthaller, komu bijaše povjerena obrana Kostajnice, desio se upravo onda s nekim časnicima u Steničnjaku na gozbi. Posada kostajnička pokuša se braniti. No Turci bijahu nerazmjerno mnogobrojniji. Jedni se dokopaše gradskih vrata i počnu ih rušiti, dočim se drugi po ljestvama uspeše na zidine gradske. Za čas bijaše Kostajnica puna Turaka, koji su branitelje sasjekli bez velike borbe. Tako dodjoše Turci uz male žrtve do najtvrdjeg bedema hrvatskog na rijeci Uni. — Istodobno pobježe posada iz Novoga, koji grad takodjer pade u ruke turske. Iz ovih gradova razlete se sada Turci po čitavoj zemlji izmedju Une i Kupe. Zrinjskoga nije bilo kod kuće; zato su po volji harali imanja njegova. Na nesreću Hrvata boravio je tada u južnoj Ugarskoj takodjer general Ivan Lenković, zapovjednik pomoćne vojske kraljeve u Hrvatskoj. Tako je domovina naša

teče ban Zrinjski s ostalim konjanicima. Turci platiše krvavim glavama lukavi pokušaj svoj.

Dok je Alipaša boravio pred Bobovcem, dotle se Marko Stančić neumorno spremao, da uzmogne izdržati novu opsadu tursku. Dobivši vremena i zgode, odmorio je vojsku svoju i popravio zidine grada Sigeta, na koliko ih razvališe Turci. Pošto je pak Alipaša znatno oslabio u borbama kod Bobovca, nije ni mogao da odmah podje na novi posao. Istom iza nekoliko dana krene proti Sigetu, gdje se odvaži, da ga iznovice podsjeda. Jurišao je nekoliko puta na zidine gradske, ali bez uspjeha. Marko Stančić se dobro držao, te je obranio grad Siget. Izgubivši do 10.000 ljudi pred Sigetom i pred Bobovcem, napustio je Alipaša dalnju opsadu Sigeta, te se izmučen vrati u Budim.

Marko Stančić, koga njemački časnici nazivaju »Kroat Marko«, održa se u Sigetu jošte nekoliko godina. Njemu dapače podje za rukom, da je na proljeće god. 1559. pobijedio Turke. O toj pobjedi je s velikim veseljem štajerske staleže izvijestio Franjo Teufenbach, krajiški časnik iz Varaždina. Marko Stančić ostade kapetanom sigetskim sve do god. 1561., kad ga je smrt lišila ove službe i časti.

53. Borbe s Turcima god. 1556.—1562.

Bosanski se paše višeput već naprezahu, da osvoje koji hrvatski grad na rijeci Uni. Odanle bi mogli onda lakše provaljivati u područje rijeke Kupe i pritoka njenih. Na proljeće 1556. podsjedao je paša bosanski gradove Krupu i Kostajnicu na Uni. Ovi gradovi pripadahu banu Nikoli Zrinjskomu, koji je opet obranu njihovu prije nekoliko godina povjerio kralju Ferdinandu. U te je gradove stavio kralj posade svoje.

Ne bi ipak ove posade dostajale, da ih obrane od sile turske Ali Zrinjski je po uhodama svojim za vremena doznao namjeru tursku, te je u Krupu i Kostajnicu stavio takodjer svoju vojsku. Samo tako spasiše se ovajput spomenuti gradovi od pada pod vlast sultanovu. Bosanski se paša morao bez uspjeha vratiti kući.

Nije se ipak paša bosanski odrekao namjere svoje. Uhode mu donesu vijest, da se ljeti iste ove godine 1556. Nikola Zrinjski sprema na polazak u južnu Ugarsku; onamo da ga zove kralj, da pomogne obraniti Siget od opsade turske. Ulama-paša stade se odmah iza toga dogovarati s Malkoč-begom hercegovačkim i sa kliskim zapovjednikom. Stvoriše odluku, da će na Kostajnicu navaliti, čim Zrinjski ode u južnu Ugarsku. Odlučeno bješe takodjer izvršeno. S velikom vojskom turskom stiže bosanski paša 16. srpnja 1556. pred Kostajnicu. U gradu se doduše nalazila posada, ali bez zapovjednika. Kapetan Lusthaller, komu bijaše povjerena obrana Kostajnice, desio se upravo onda s nekim časnicima u Steničnjaku na gozbi. Posada kostajnička pokuša se braniti. No Turci bijahu nerazmjerno mnogobrojniji. Jedni se dokopaše gradskih vrata i počnu ih rušiti, dočim se drugi po ljestvama uspeše na zidine gradske. Za čas bijaše Kostajnica puna Turaka, koji su branitelje sasjekli bez velike borbe. Tako dodjoše Turci uz male žrtve do najtvrdjeg bedema hrvatskog na rijeci Uni. — Istodobno pobježe posada iz Novoga, koji grad takodjer pade u ruke turske. Iz ovih gradova razlete se sada Turci po čitavoj zemlji izmedju Une i Kupe. Zrinjskoga nije bilo kod kuće; zato su po volji harali imanja njegova. Na nesreću Hrvata boravio je tada u južnoj Ugarskoj takodjer general Ivan Lenković, zapovjednik pomoćne vojske kraljeve u Hrvatskoj. Tako je domovina naša

bila bez braniča, te su ju Turci užasno opustošili. Dakako da su i opet odveli mnogo Hrvata u ropstvo tursko. Narod stade proklinjati kapetana Lusthalera, koji da je kriv čitavoj nesreći. Da izmakne kazni, pobježe Lusthaller iz Hrvatske k paši bosanskomu, koji ga je lijepo primio. A kod nas se stalo pripovijedati, da je Lusthaller za 2000 dukata izdao Turcima grad Kostajnicu, otišavši iz njega namjerice u Steničnjak.

Možda je upravo pad Kostajnice[1]) bio razlogom, što se Nikola Zrinjski odrekao banske časti. Kralj ga je odlikovao za dosadanje velike zasluge u obrani Hrvatske time, što ga je imenovao tavernikom Ugarske. Na proljeće pak god. 1557. dade Hrvatskoj novoga bana: grofa Petra Erdeda.

Dok bijaše banom hrvatskim, stanovao je Nikola Zrinjski većinom u Gvozdanskom i u Ozlju; samo gdjekada ga nalazimo u Zagrebu ili u Lukavcu. Turci se veoma bojahu junačkoga Nikole. Zato i ne provaljuju tako često u onaj dio Hrvatske, koji se nalazi na jugu od Save. Napustivši bansku čast, nastanio se Nikola Zrinjski u svomu gradu Čakovcu. To je osokolilo Turke. Znajući, da je strašni Nikola daleko od rijeke Une, provaljivat će od sada bez straka u južnu Hrvatsku.

Mjeseca srpnja 1557. spremahu se Turci iz Bosne za novu provalu u Hrvatsku. O namjeri njihovoj doznade ban Petar Erdedi 21. srpnja po uhodi svojoj. Odmah obaviješćuje ban o tomu generala Ivana Lenkovića, moleći ga, neka kupi vojsku svoju, da uzmognu suzbiti Turke. I Nikola Zrinjski piše 1. kolo-

[1]) Blizu Kostajnice nalazili su se Zrinjskovi gradovi: Prekovrški, Zrinj, Lišnica, Pedalj i Gvozdansko, kojima je sada zaprijetila sigurna propast od sile turske.

voza generalu Lenkoviću, da se Turci sakupljaju kod Banjaluke; zato mu šalje u pomoć 100 konjanika. Kamo namjeravaju Turci provaliti, to je ban Erdedi doznao po uhodama 4. kolovoza. »Haramije grofa Zrinjskoga zarobiše 3 Turčina. Ovi vele, da će bosanski paša s Malkoč-begom dovesti u Hrvatsku velik broj vojnika, s kojima će plijeniti i paliti. Istodobno će pješaci turski podsjedati Novigrad na rijeci Uni«. Tako piše Erdedi generalu Lenkoviću 4. kolovoza iz svoga grada Želina (kod Velike Gorice). Podjedno mu ovako javlja, što da se čini na obranu od Turaka: »Mi smo zapovjedili, da se odmah dignu svi stanovnici u Hrvatskoj i u Slavoniji. Vas molim, da s vojskom svojom dodjete u Križevce. Pošto u Križevcima nema toliko živeža, ja ću ustaše iz Hrvatske sabirati kod Topuskoga, dočim će se ustaše iz Slavonije sastati dijelomice u Križevcima dijelomice u Rakovcu«.

Što bijaše naroda u Hrvatskoj, sve je pograbilo oružje u ruke. Junačkoga je bana Erdeda pritisnula bolest u krevet; zamijenio ga je njegov tast podban Ivan Alapić, gospodar Velikoga Kalnika i kapetan kraljevskih konjanika u Križevcima. Bosanski paša postavi mladoga Ferhat-bega zapovjednikom one konjaničke čete, koja dobi zadaću, da provali u Zagorje hrvatsko, gdje su do tada Turci malo plijenili i harali. Držeći se vazda rijeke Lonje, dojuri Ferhat-beg sa 4000 Turaka u onu dolinicu, koju ta rijeka čini izmedju Rakovca i Sv. Helene, južno od Sv. Ivana-Zeline. Tu im na put stane general Ivan Lenković, uz koga su se desila četiri brata Kerečenića i podban Alapić. Sam Lenković javlja 22. kolovoza staležima štajerskim, da je u toj bici imao 300 svojih i 100 tudjih (Zrinjskovih) vojnika. Pribrojimo li tomu jošte čete podbanove, možemo računati, da se tu bo-

rilo nešto više od 1000 Hrvata konjanika, dočim su pješaci bili drugdje čekali. Kličući iz svega glasa: »U ime Božje!« udariše konjanici hrvatski na Turke. I premda bijahu Turci kud i kamo brojniji od Hrvata, nagnuše već iza kratkoga boja bježati natrag. Pri tom ostaviše i ljude i blago, što su ga zarobili na dosadanjem putu. Lenković se bez oklijevanja dade u potjeru za Turcima. Hrvati su ovajput bez milosrdja klali Turke. Tjerahu ih sve do Save, gdje se utopiše mnogi Turci. Ferhat-beg izgubi polovicu konjanika. Lenkoviću pade u ruke toliko konja turskih, da je svakomu junaku hrvatskom mogao dati na dar po jednoga. Zbog ove krasne pobjede prodičilo se ime Lenkovićevo u narodu hrvatskom, koji je uspomenu na njega podržavao u junačkim pjesmama.

Istoga je dana Turke zadesio još jedan poraz. Turci iz Virovitice i okolice njezine provališe u plodnu Podravinu hrvatsku, da ondje pale i plijene. Oko 150 konjanika turskih dopre na tom četovanju do Koprivnice. Ovdje se od god. 1555. nalazila oveća posada, jer je važnost grada Koprivnice porasla iza pada Virovitice. U Koprivnici su stanovali kapetan Krištof barun Ungnad sa 100 konjanika, Luka Sekel sa 82 konjanika, vojvoda Tomaš Preškopilović sa 45 pješaka i vojvoda Margetić sa 43 pješaka. Ondje su još bili neki mladi plemići njemački sa 50 pješaka. Kapetan Luka Sekel otišao je s većim dijelom posade koprivničke k Lenkoviću u Križevce, te je sudjelovao u bici kod Rakovca. Ipak se u Koprivnici nalazilo jošte dosta vojske, da uzmogne suzbiti Turke. Kapetan Krištof Ungnad provali iz grada sa 100 konjanika svojih, te junački navali na Turke. Mnoge je poklao, a većinu zarobio. U njegove ruke dospješe gotovo svi

konji turski, a oslobodio je naravno i plijen, što su ga Turci narobili po lijepoj Podravini.

Ipak je i godine 1557. nastradao jedan dio Hrvatske. Turci se sakupiše kod Novoga grada na Uni, odakle su zaista provalili u južnu Hrvatsku. Plijenili su i robili oko Skrada (na rijeci Korani) i Hojšića (na Mrežnici). Dopriješe sve do Ogulina, a da ih nitko nije mogao sustaviti. Njemački kraljev časnik zlobno izvješćuje, da ban Erdedi nije za doba učinio pripreme, već da je mjesto toga slavio krstitke djeteta svoga. Bit će valjda bliže istini, da se junački ban jošte nije pridigao od bolesti, koja ga je morila god. 1557. Ta znademo, da on rado ide u boj na Turke!

Najčešće provaljivahu Turci u Hrvatsku g. 1558. Mjeseca veljače sakupiše se u većem broju kod Kostajnice. Odavle krenuše prema Blinji, gdje su grofovi Keglevići imali svoj grad s imanjem. Krištof Kardal, kapetan kraljeve posade u Zagrebu, razglasi odmah po Hrvatskoj, kakova propast prijeti Blinji. Ban Petar Erdedi diže ustanak u Hrvatskoj, a Turci ostaviše Blinju, kad su doznali, da se gradu primiče pomoćna vojska hrvatska. Pregledavši utvrde grada Blinje, uvjerio se ban, da taj grad ne bi mogao podnesti dulju opsadu tursku. Moglo bi se dakle dogoditi, da Turci ponovno dodju pred Blinju, kao što su god. 1556. opetovali navalu na Kostajnicu, pak da onda taj grad padne u ruke njihove. Turci bi tada sigurno Blinju dobro utvrdili, te bi onda iz toga grada mogli napastovati nedaleki Sisak. Da se to zapriječi, bit će najbolje, da sami Hrvati poruše grad Blinju, kako su to učinili i s nekim drugim gradovima. Erdedi je taj svoj sud javio generalu Ivanu Lenkoviću, da čuje i njegovo mnijenje. Lenković mu pak 28. lipnja iz Zagreba

javlja, da svakako valja Blinju porušiti, što se kasnije i učinilo.

Mjeseca travnja provališe opet u Hrvatsku turske čete iz Bosne. Pošle su podsjedati Hrastovicu. Ta grad je pripadao biskupu zagrebačkomu, koji je u njemu uzdržavao dva kastelana sa 44 vojnika. I ban Erdedi i general Lenković pohitiše Hrastovici u pomoć, koja stiže jošte u pravo vrijeme. Lenković je već 18. travnja mogao izvijestiti, da su Turci s velikim gubitkom suzbijeni kod Hrastovice. Da se pak važni taj grad što lakše obrani, ishodio je Lenković mjeseca lipnja 1558. kod kranjskih stališa, da su u Hrastovicu stavili 160 strijelaca.

Koncem kolovoza 1558. prijedje do 800 konjanika i pješaka turskih preko rijeke Une izmedju Krupe i Bijele stijene. Pustošili su okolicu Cazina, Bužima i Ostrošca. Mnoge ljude poubijahu, a do 80 njih zajedno sa brojnim stadom povedoše u ropstvo. No kad su se vraćali, zaostade ili zaluta do 200 Turaka. Medjutim se sabralo nekoliko konjanika iz gradova Nikole Zrinjskoga, te oni zajedno sa kranjskim plaćenicima i domaćim stanovnicima navale na Turke. General Lenković javlja 1. rujna iz Zagreba, da je u nastalom boju do 100 Turaka poginulo, potopilo se (na bijegu u Uni) ili palo u ropstvo. Naravno da je bio spasen i plijen, što su ga Turci narobili po Hrvatskoj

Oko 500 konjanika turskih provalilo je u Hrvatsku 30. kolovoza 1558. Harali su oko Hrastovice Gore. Već su Turci pohvatali oko 100 bijednih ljudi i velik broj stada, kad li na njih navali posada hrastovička. Premda brojniji, udariše ipak Turci iza kratkoga boja u bijeg, ostavivši narobljeni plijen.

Više puta podjoše i hrvatske čete u tursku krajinu, da plijene i da vide, što se ondje nova snuje.

Godine 1558. podje na takovo četovanje kraljevska posada iz Gradeca (kod Križevaca), gdje je na rijeci Glogovnici bila podignuta tvrdjava[1]). Gračanski su haramije (t. j. plaćeni vojnici) četovali izmedju Čazme i Kraljeve Velike. Medju ostalim zarobiše na tom putu nekoga harambašu martoloza turskih, koga odvedoše u Zagreb, gdje ga je general Lenković 1. rujna ispitivao o namjerama turskim. Harambaša je pod mukama odao, da Malkoč-beg namjerava iz Levačkoga provaliti prema Sisku i Hrastovici.

O tomu je posljetku ispitivanja Lenković odmah obavijestio bana Erdeda i štajerskoga zemaljskog kapetana Jurja baruna Herbersteina; potonjega zamoli, neka bude pripravan, da mu u slučaju potrebe priskoči u pomoć sa 2000 strijelaca. Navalu tursku očekivahu Hrvati u drugoj polovici mjeseca rujna 1558. Ban Erdedi s podbanom Alapićem sakupi oboružani narod kod Jakuševca u Turovom polju, da uzmogne što prije doći u pomoć Sisku ili Hrastovici, kad na njih udari Malkoč-beg. Uzalud je čekao. Mjesto prema Hrastovici i Sisku provališe Turci 30. rujna u okolicu Topuskoga i Steničnjaka, gdje su bez zapreke pustošili.

Odmah iza toga zaželi ratoborni Malkoč-beg, da se takodjer dokopa kojega grada Nikole Zrinjskoga. Nedaleko današnjega Dvora nalazila se Zrinjskova tvrdja Lišnica na lijevoj obali rijeke Une. Malkoč-beg dade god. 1558. graditi tvrdju na desnoj obali Une nasuprot Lišnici, da ovu lakše uzmogne zauzeti. O

[1]) Ono mjesto, gdje je stajala ta tvrdjava, zove narod još i danas »Siget«. Oko visokih nasipa od zemlje bijahu ondje iskopane jame, u kojima se nalazila voda iz Glogovnice; ta rijeka bijaše tu razdijeljena u dva traka.

toj pogibelji je više puta već ban Erdedi slao izvješća generalu Lenkoviću. Mjeseca listopada zaputio se ban takodjer s vojskom svojom u one krajeve. Tabor uredi sebi u Žirovcu, samo da bude što bliže Lišnici. Iz Žirovca piše Erdedi 31. listopada Lenkoviću: »Ja sam u Lišnicu smjestio ljude i hranu. Topova ima u Lišnici samo 4. a puščanoga praha ništa. Zato Vas molim, da što prije opskrbite Lišnicu topovima i prahom, jer ja toga nemam. Pomozite nam takodjer s vojskom i čim drugim, pošto ja moram braniti sva imanja svoja i čitavu državu našu, te ne mogu proti Bosni zaštititi Zrinjske gradove: Zrinj, Lišnicu i Prekovrški. Ovdje nemamo nikakove pomoći, izuzevši ove stanovnike, koji su i onako oplijenjeni od Turaka. Zajedno sa stanovnicima činim, što i koliko mogu; ipak se ne mogu obvezati na ono, što nije moguće«. Na ovo je pismo Ivan Lenković javio banu Erdedu, da iz Hrastovice šalje u Zrinj i u Lišnicu nekoliko topova i mnogo puščanoga praha. Ljude mu jošte ne može poslati, da budu posadom u tim gradovima, jer o tomu treba da odluči sam kralj. Ipak nije ni to pomoglo. Prvih dana mjeseca studenoga stade Malkoč-beg iz lumbarda udarati na Lišnicu. Kad je već grad bio gotovo razoren, morade iz njega pobjeći i posada.

Vraćajući se iz razvaljene Lišnice, učinio je Malkoč-beg konac posjedu knezova Blagajskih u Bosni. Na polovici puta izmedju Krupe i Novoga nalazila su se na desnoj obali rijeke Une dva blagajska grada: Otok i Bušević. Iz Otoka je knez Franjo Blagaj radi nesigurnosti pobjegao stanovati u Brubno. On je molio pomoći od bana Erdeda, da uzmogne sačuvati ova dva grada, kojima prijeti velika pogibao, otkada Turci zauzeše Kostajnicu i Novi. Neumorni je general Lenković isposlovao, da su mjeseca lipnja 1558. kranjski

staleži dali 40 strijelaca kao posadu u Bušević. Ipak je to bilo premalo. Oko 10. studenoga navali Malkoč-beg na otok Bušević. Otok se predao odmah, a Bušević istom onda, kad mu Turci sasjekoše svu posadu.

Istodobno je iz Like u primorje hrvatsko provalio zapovjednik turskoga sandžaka u Livnu. Ivan Lenković izvješćuje 11 studenoga iz Varaždina štajerske staleže o toj provali, te veli, da je Turaka bilo 4500. Turci su 3. studenoga uz Senj prošli u Vinodol. Čete im bijahu pješačke i konjaničke. Namjeravahu porobiti Primorje, te onda prijeći u Gorski kotar. No uskocima senjskim podje za rukom, da su uhvatili dva provodiča, koji su Turcima kazivali put po onoj — njima još nepoznatoj — strani Hrvatske. Pošto su k tomu započele jesenske kiše, kad je prolaz po gorovitom kraju veoma težak, vratiše se Turci u Bosnu neobavljena posla.

Iz Slavonije provališe Turci 29. studenoga u hrvatsku Podravinu. Upravo o ponoći dopre 1000 konjanika turskih do Koprivnice. Izvan tvrdje koprivničke nalazila su se predgradja, u kojima stanovahu — i još dan danas stanuju — većinom seljaci. Turci namjeravahu po običaju svome zapaliti kuće, te onda u nastaloj zabuni hvatati ljude i blago, da to odvedu u ropstvo. Već su zapalili 6 kuća u jednom predgradju i pohvatali nešto plijena. U tom času uzbuni straža posadu koprivničku, te su Turci uzmaknuli prije, nego li se dostatno naplijeniše. Iz tvrdje koprivničke izadje zapovjednik Vid Halek sa čitavom posadom. Konjanike su vodili kapetani Krištof barun Ungnad i Jakob Zegl, a pješake i konjanike vojvode Margetić i Večković. Nijesu ipak zatekli Turke u predgradju. Narod stane kazivati, da su Turci pobjegli prema Gjurgjevcu. Bez oklijevanja podje Halek s ko-

njanicima svojim u potjeru za Turcima. Tjerao ih je dvije milje daleko. Stiže ih istom pred tvrdjom gjurgjevačkom. Tu se zametnula ljuta bitka. Premda bijahu malobrojni, ipak pobijediše Hrvati. Na bojištu ostade do 150 Turaka, a do 120 ih zarobi posada koprivnička. »S pomoću božjom« javlja Halek 30. studenoga iz Koprivnice »spasli smo siromašan narod zajedno sa blagom, što su Turci odavle odvukli. Kako svi zarobljeni Turci pripovijedaju, nalazilo se u tom boju 12 aga i 4 vojvode turske. U istinu su imali veoma lijepe konje«.

Mnogo mirniji bijahu Turci godine 1559. Oni se dapače bojahu, da će Hrvati poprimiti ofenzivu (navalni rat.) Osobita ih je briga morila za njihovu Čazmu. Taj se grad nalazi odviše duboko u Hrvatskoj, te mu prijeti pogibao od hrvatskih posada u Ivaniću, Gradecu i u Križevcima. Ako Hrvati nenadano navale i zauzmu Čazmu, mogli bi odanle uznemirivati susjedne gradiće turske. Zato se Malkoč-beg odlučio, da sa Čazmom učini ono, što su Hrvati učinili sa Blinjom. Mjeseca travnja 1559. razori Malkoč-beg tvrdjavu čazmansku. O tomu je 28. travnja iste godine štajerske stališe obavijestio Vid Halek, podzapovjednik krajine ivaničke, križevačke i koprivničke. — Mjeseca listopada 1559. provališe Turci preko Une. Palili su u okolici Novigrada (Todorova), koji je pripadao knezu Nikoli Zrinjskomu. Sam Novigrad nijesu ipak mogli zauzeti.

Više se ratovalo godine 1560. Početkom mjeseca ožujka doznao je ban Erdedi, da će Turci provaliti preko Une. Da ih lakše odbije, zamoli on generala Lenkovića, neka bi se s krajiškom vojskom primaknuo k rijeci Uni. Lenković se odmah odazvao tomu pozivu. Iz svih gradova izmedju Save i Drave sabere

one čete, koje nijesu činile redovitu posadu. Tako sakupi 1300 vojnika te krene preko Zagreba prema Bihaću. Na tom putu mu se pridružilo do 200 plaćenih strijelaca kranjskih.

Čim je Lenković stigao u Bihać, odmah nadje posla. Turci su na desnoj obali rijeke Une sagradili mnogo tvrdjica, da ovdje čine krajište tursko. Iz tih tvrdjica sakupi se 16. ožujka 1560. oveća četa turska, koja je brojila 420 konjanika. Turci prijedjoše preko Une, te stanu četovati u okolici Vranograča. Mnogo su zla učinili palenjem i pustošenjem, a narobiše takodjer dosta ljudi i životinja. Lenković pošalje protiv njih 300 konjanika svojih. Ovima se pridružilo 60 do 80 konjanika, što ih je Nikola Zrinjski uzdržavao u gradovima svojim. Hrvati stigoše Turke kod Žirovnice (današnji Žirovac). Prestrašeni Turci odmah puste plijen i udare u bijeg. Hrvati se nijesu zadovoljili povratkom plijena, već podju u potjeru za Turcima. Malo su ih poubijali, ali zato preko 100 uhvatili. Medju ostalim zarobiše takodjer dvije zastave turske i do 200 konja.

Ova nesreća nije ipak u Turcima zatrla volju za četovanjem. Već 22. ožujka provali u Hrvatsku oko 200 konjanika turskih. Palili su i robili po okolici grada Slunja, koji je pripadao knezovima Frankopanima Slunjskim. Lenković je mislio, da je ova četa turska mnogo veća. Zato se iz Bihaća diže sa čitavom vojskom svojom. Turci su naravno odmah stali bježati pred nerazmjerno jačim neprijateljem. No prednja četa Lenkovićeva stiže ih na bijegu. Hrvati su Turcima oteli sav narobljeni plijen (70 ljudi i 60 goveda). Osim toga ih natjerivahu po šumama prema Primorju hrvatskom. Na toj potjeri pogibe ili pade u hrvatske ruke do 100 Turaka zajedno s oružjem i konjima.

Lenković se osobito veselio, što su Hrvati zarobili i jednu zastavu tursku.

Turske su provale neočekivano učestale mjeseca svibnja 1560. Tada su Turci u roku od 8 dana četiri puta provalili u Hrvatsku na različitim mjestima. Po običaju svome Turci bi sve popalili, a mnogo ljudi i blaga odveli u ropstvo. Narod je hrvatski puno patio, kako to bolno izvješćuje general Lenković 12. lipnja kralju Ferdinandu.

Na same Duhove god. 1560. provališe Turci preko Une u okolicu Novigrada. Bilo ih je do 6000 konjanika i pješaka. Pred gradom Zrinjskovim bijaše lijepo — ali otvoreno — trgovište Novigrad. Tu je Turke dočekao Deli Todor, zapovjednik posade Zrinjskoga. U nastalome boju ustrijeliše Turci hrabroga Deli Todora. Nato su zapalili trgovište, a zarobili stanovnike i stado. Njihovih ruku dopade i 40 Turaka, koji bijahu zatvoreni u Novigradu. Ovajput je postradao i grad Zrinjskoga. Turci su naime nekako bacili u Novigrad puščani prah, uslijed kojega se u tvrdji porodila vatra. Do 300 bijednih ljudi — medju njima takodjer Deli Todorova žena i djeca — postade plijenom strašnoga požara u tvrdji.

Malkoč-beg je imao sina, koji se zvao Šafer-beg. Ovaj se oženi kćerju Rosum-paše, koja opet bijaše po majci svojoj unučica sultana Sulejmana II. Šafer-beg je stanovao u Pakracu, gdje je pod sobom imao 2000 konjanika turskih. Mjeseca rujna 1560. htjede Šafer-beg da osvoji Križevce. Namjeru svoju otkrije on harambaši Vujici, koji ga je odgovarao od rata. Za provodiča uze Šafer-beg sebi Vuka Dobroslenića, koji ga je takodjer odgovarao od preuzetne namjere njegove. Šafer-beg ipak podje na vojnu. Po nesreći zapade kod

Popovca (jednu milju južno od Čazme) u stupicu, koju mu prirediše Hrvati. Posada naime iz Ivanića doznade u pravo vrijeme, kojim će putem poći Šafer-beg. Kod Popovca ga je dočekalo samo 68 haramija ivanićkih. Prestrašeni Turci pobjegoše glavom bez obzirce. Harambaša Vujica pade živ u ruke haramija ivanićkih. Šafer beg se ne htjede predati, već pogibe junačkom smrću u boju. O toj nezgodi turskoj izvijestio je 15. rujna štajerskoga zemaljskoga kapetana poznati nam Vid Halek iz Varaždina.

Da osveti smrt najstarijega i ljubljenoga sina svoga, poslao je Malkoč-beg 5. listopada 2000 Turaka na Dolnju Kladušu. Vojska se turska podijelila u dvije čete: jedna se utabori kod crkve i kod mosta, a druga se postavi na brdo iznad grada, gdje je plemić Karinčić imao dvorac svoj. Kladuša je pripadala knezu Franji Frankopanu Slunjskomu. U gradu se nalazila posada, koju Turci nijesu mogli prisiliti na predaju. Zato stanu paliti i plijeniti po okolici Husića, Cetina i Plešivice. Nedaleko odanle — na Petrovoj gori — stajaše krajiški kapetan Herbart Auersperg s vojskom svojom. Nešto vojske bijahu prikupili takodjer onamošnji velikaši hrvatski: Nikola knez Frankopan Tržački i Franjo knez Frankopan Slunjski. Ipak su svi zajedno bili odviše slabi, a da bi mogli udariti na Turke. Samo Frankopanu Slunjskomu podje za rukom, te je uhvatio 5 Turaka. Ovi su mu pripovijedali, da spomenutu četu tursku vodi kršćanski vojvoda iz Jajca, po imenu Čeh, koga u velikoj milosti drži Malkoč-beg.

I godine 1561. provaljivahu Turci u južnu Hrvatsku. Zato morade onamo više puta ići ban Petar Erdedi, a i general Ivan Lenković. Mjeseca lipnja bi-

jahu obojica zajedno na gornjoj Mrežnici, da Turcima iz Like prijeće provalu u južnu Hrvatsku. Iza toga ode Lenković prema rijeci Uni, odakle je opet zaprijetila pogibelj. Došavši pod grad Cazin, ostade ondje tri dana. Na jednom mu stiže vijest, da je Mustafa-beg Sokolović sa turskom posadom iz Kostajnice krenuo prema rijeci Kupi. Da im presiječe put, ode Lenković odmah preko Bužima i Bojne u Sračicu. Ne sluteći ništa zla, popali Mustafa-beg prijedjel oko Bunića i Boričevca, te 3. listopada o podne dopre do Sračice. Sa sobom je imao samo 60 do 80 konjanika. Nije dakle čudo, što je u okršaju s Lenkovićem ljuto postradao. Hrvati mu ubiše dotično zarobiše preko polovice ljudi. Medju ostalima pade u Lenkovićeve ruke takodjer Juraj Vrlić, vrhovni uhoda Malkoč-bega.

Hrvati se godine 1562. osmjeliše na toliko, da su u jačoj mjeri stali provaljivati u tursko krajište. Hrvatska je Podravina prijašnjih godina mnogo trpjela od onih Vlaha, što ih Turci naseliše na podnožju Crnoga Vrha i Papuka. Ban Petar Erdedi dogovori se sa generalom Lenkovićem o zajedničkoj navali na te Vlahe. Ovajput se diže dosta jaka vojska hrvatska od 5000 ljudi, kojima se na čelo postaviše ban Erdedi i Vid Halek. Koncem mjeseca ožujka 1562. stanu Hrvati paliti vlaška sela oko Vučina, Slatine i Mikleuša. Popališe do 1000 kuća i turski grad u Slatini. Protiv njih izadje dizdar (kapetan) sa 370 janjičara, ali pogibe u boju zajedno s većim dijelom janjičara.

Iza smrti Marka Stančića postade Nikola Zrinjski godine 1561. kapetanom grada Sigeta. Odanle je posada njegova često puta prelazila preko Drave, provaljujući u tursku Podravinu (izmedju Virovitice i Osijeka.) Da tomu na put stane, odlučio je požeški paša Arslan (Oroslan), da će u selu Moslavini tik rijeke Drave podići jaku tvrdju. U tu svrhu sabere on do 2000 konjanika i pješaka turskih, te natjera bijedne kršćane (raju) iz bliza i daleka na težak taj posao. Dok su kršćani kopali jame i podizali nasipe, pohiti Nikola Zrinjski, da Turcima pokvari posao. Sa 1000 konjanika i 2000 pješaka prijedje Nikola ispod Bobovca preko Drave, te navali na Turke kod Moslavine. Arslan mu se htjede oprijeti, no Turci udariše odmah u bijeg, čim su doznali, da tu protiv njih stoji strašni Nikola Zrinjski. Sav tabor turski pade u ruke Zrinjskoga. Medju ostalim nadje on tu i nekoliko topova, koje namjeravaše Arslan-paša staviti u Moslavinu. Zrinjski dade topove odvesti u Siget, a Moslavinu spali i razori. O tomu dogadjaju izvijestio je Vid Halek 3. travnja Ivana baruna Scharffenberga, zemaljskoga kapetana štajerskog.

No već mjeseca lipnja 1562. stiže u tursku Podravinu 20.000 konjanika i 2000 pješaka turskih sa 3000 radnika, da poprave, što su Hrvati uništili. Tu se nadje Malkoč-beg iz Hercegovine, Mustafa-beg Sokolović iz Livna i Klisa, Osman Nus-paša bosanski, Arslan-paša požeški i Ferhat-beg, zapovjednik sandžaka čazmanskog. Bez ikakovih neprilika sagradiše sada Turci ne samo tvrdju u Moslavini, već i u Sopju, da se lakše brane od posade sigetske. Jednako su iznovice podignuli tvrdju u Slatini, koju im je nedavno spalio ban Erdedi.

54. Promjena na prijestolju.

Navršivši 60 godina, osjećao je car i kralj Ferdinand, da mu se približuje konac života. Zato htjede da jošte za života svoga osigura porodici hapsburškoj

jahu obojica zajedno na gornjoj Mrežnici, da Turcima iz Like prijeće provalu u južnu Hrvatsku. Iza toga ode Lenković prema rijeci Uni, odakle je opet zaprijetila pogibelj. Došavši pod grad Cazin, ostade ondje tri dana. Na jednom mu stiže vijest, da je Mustafa-beg Sokolović sa turskom posadom iz Kostajnice krenuo prema rijeci Kupi. Da im presiječe put, ode Lenković odmah preko Bužima i Bojne u Sračicu. Ne sluteći ništa zla, popali Mustafa-beg prijedjel oko Bunića i Boričevca, te 3. listopada o podne dopre do Sračice. Sa sobom je imao samo 60 do 80 konjanika. Nije dakle čudo, što je u okršaju s Lenkovićem ljuto postradao. Hrvati mu ubiše dotično zarobiše preko polovice ljudi. Medju ostalima pade u Lenkovićeve ruke takodjer Juraj Vrlić, vrhovni uhoda Malkoč-bega.

Hrvati se godine 1562. osmjeliše na toliko, da su u jačoj mjeri stali provaljivati u tursko krajište. Hrvatska je Podravina prijašnjih godina mnogo trpjela od onih Vlaha, što ih Turci naseliše na podnožju Crnoga Vrha i Papuka. Ban Petar Erdedi dogovori se sa generalom Lenkovićem o zajedničkoj navali na te Vlahe. Ovajput se diže dosta jaka vojska hrvatska od 5000 ljudi, kojima se na čelo postaviše ban Erdedi i Vid Halek. Koncem mjeseca ožujka 1562. stanu Hrvati paliti vlaška sela oko Vučina, Slatine i Mikleuša. Popališe do 1000 kuća i turski grad u Slatini. Protiv njih izadje dizdar (kapetan) sa 370 janjičara, ali pogibe u boju zajedno s većim dijelom janjičara.

Iza smrti Marka Stančića postade Nikola Zrinjski godine 1561. kapetanom grada Sigeta. Odanle je posada njegova često puta prelazila preko Drave, provaljujući u tursku Podravinu (izmedju Virovitice i Osijeka.) Da tomu na put stane, odlučio je požeški paša Arslan (Oroslan), da će u selu Moslavini tik rijeke Drave podići jaku tvrdju. U tu svrhu sabere on do 2000 konjanika i pješaka turskih, te natjera bijedne kršćane (raju) iz bliza i daleka na težak taj posao. Dok su kršćani kopali jame i podizali nasipe, pohiti Nikola Zrinjski, da Turcima pokvari posao. Sa 1000 konjanika i 2000 pješaka prijedje Nikola ispod Bobovca preko Drave, te navali na Turke kod Moslavine. Arslan mu se htjede oprijeti, no Turci udariše odmah u bijeg, čim su doznali, da tu protiv njih stoji strašni Nikola Zrinjski. Sav tabor turski pade u ruke Zrinjskoga. Medju ostalim nadje on tu i nekoliko topova, koje namjeravaše Arslan-paša staviti u Moslavinu. Zrinjski dade topove odvesti u Siget, a Moslavinu spali i razori. O tomu dogadjaju izvijestio je Vid Halek 3. travnja Ivana baruna Scharffenberga, zemaljskoga kapetana štajerskog.

No već mjeseca lipnja 1562. stiže u tursku Podravinu 20.000 konjanika i 2000 pješaka turskih sa 3000 radnika, da poprave, što su Hrvati uništili. Tu se nadje Malkoč-beg iz Hercegovine, Mustafa-beg Sokolović iz Livna i Klisa, Osman Nus-paša bosanski, Arslan-paša požeški i Ferhat-beg, zapovjednik sandžaka čazmanskog. Bez ikakovih neprilika sagradiše sada Turci ne samo tvrdju u Moslavini, već i u Sopju, da se lakše brane od posade sigetske. Jednako su iznovice podignuli tvrdju u Slatini, koju im je nedavno spalio ban Erdedi.

54. Promjena na prijestolju.

Navršivši 60 godina, osjećao je car i kralj Ferdinand, da mu se približuje konac života. Zato htjede da jošte za života svoga osigura porodici hapsburškoj

ona prijestolja, što ih je sretno stekao. Ferdinand je imao tri sina: Maksimilijana, Ferdinanda i Karla. Najstarijemu sinu Maksimilijanu namijenio je carsko dostojanstvo u Njemačkoj, te kraljevsku krunu češku, ugarsku i hrvatsku. Cilj svoj postiže najprije u Češkoj. Ondje se Maksimilijan god. 1562. okrunio za kralja češkoga. Kod ove je slave od strane Hrvata prisustvovao Juraj Zrinjski, sin bivšega bana Nikole. Iste godine bijaše Maksimilijan u Frankfurtu izabran kraljem njemačkim. Da pak bude vjenčan takodjer krunom ugarsko hrvatskom, sazvao je otac njegov god. 1563. sabor u Požun.

Na kraljev poziv dodjoše u Požun mnogi velikaši i plemići hrvatski. U Požunu nalazimo prije svega Nikolu Zrinjskoga Sa sobom je Nikola doveo svoja dva sina — Jurja i Krstu — i prekrasnu konjaničku četu. Junaci su njegovi imali na glavi kacigu, a na prsima oklop. Od zlata i srebra bljeskalo se odijelo njihovo. Krasna bijahu takodjer sedla na izabranim konjima njihovim. Iza Nikole Zrinjskoga isticao se hrvatski ban Petar Erdedi. Nikola je imao 168, a ban 160 konjanika. Na sabor dodje takodjer Franjo Tah sa svojim sinovima Baltazarom i Gavrom; onda Petar i Mato Keglević, Stjepan Frankopan Tržački, Ivan i Gavro Alapić, te Gašpar Drašković. Svaki je velikaš sa sobom doveo konjaničku družinu svoju. Sve se to plemićko konjaništvo sastavilo u jednu četu, da skladnije sudjeluje kod krunidbene slave. Jednodušnim pak zaključkom postade Nikola Zrinjski zapovjednikom svih konjanika.

Kraljević Maksimilijan stiže u Požun 31. kolovoza 1563. Pratiše ga velikaši i plemići iz svih nasljednih zemalja hapsburških. Nikola Zrinjski ga je lijepo dočekao i uveo u Požun. Jednako lijepo bijaše 1. rujna

primljen i kralj Ferdinand. No kad se počelo raspravljati o krunisanju, stade plemstvo zahtijevati, neka se čuva staro pravo. Po tom pravu može sabor po volji sebi birati kralja izmedju članova vladajuće porodice. Nekoliko dana prodje u raspravama, a napokon se sporazumiše u tom, da će kraljevića Maksimilijana »imenovati«, a ne izabrati kraljem ugarskim i hrvatskim.

Po odredbi sabora požunskoga krunio se Maksimilijan 8. rujna, a žena njegova Marija sutradan. — Pošto su Turci imali u svojoj ruci Stolni Biograd, obavila se krunidba u Požunu. Nikola Zrinjski je prigodom krunisanja nosio zlatnu jabuku sa križem, a njegov sin Juraj zastavu dalmatinsku. I ostali su velikaši hrvatski bili odlikovani počasnim službama kod krunidbe i kod zabava, koje su slijedile iza nje.

Kralj Ferdinand umre 25. srpnja 1564. Hrvatska nije izgubila mnogo smrću njegovom. Otkako je naime god. 1556. zamijenio svoga brata Karla na carskom prijestolju u Njemačkoj, slabo se Ferdinand brinuo za maljenu Hrvatsku. Nije imao ni vremena za to. Predbaciti mu se mora, što ni prije toga nikada nije došao u domovinu našu, da barem na svoje oči vidi bijedu njezinu.

Prije smrti svoje učinio je Ferdinand veliku pogrješku. Mjesto da nasljedne zemlje hapsburške zadrži u državnoj svezi s novo stečenim kraljevinama (Češka, Ugarska i Hrvatska), on ih je podijelio medju sinove svoje. Gornju i dolnju Austriju dobi okrunjeni već kralj češki, ugarski i hrvatski. Maksimilijana zapade i carsko dostojanstvo u Njemačkoj. Mladjemu sinu Ferdinandu dade otac Ferdinand na samrti svojoj Tirolsku i t. zv. prednje austrijske zemlje na Rajni u Njemačkoj. Najmladji brat Karlo dobi Štajersku, Korušku, Kranjsku, Goricu, Istru i Trst.

Novi car i kralj Maksimijan II. razglasio je odmah na početku kraljevanja svoga, da će se ozbiljno brinuti za obranu država svojih. Zbog toga su toliki narodi s velikim veseljem pozdravili nastup nove vlade. Osobito se svatko u Ugarskoj i Hrvatskoj radovao, nadajući se, da će pod žezlom novoga vladara nastupiti sretnija vremena.

Sultan Sulejman II. pozdravi Maksimilijana neugodnim zahtjevom, neka plati danke, što ih Turskoj duguje otac njegov. Podjedno ga je zapitao, neka se izjavi, da li je voljan čuvati mir s Turcima pod onim uvjetima, kako ga je sklopio Ferdinand I.

Car i kralj Maksimilijan sazove u Beč vijeće duhovnih i svjetovnih velikaša iz Ugarske, Hrvatske i ostalih zemalja. Maksimilijan je želio doznati, što ljudi njegovi sude o poruci sultanovoj. Mnogi se velikaši — osobito crkveni — izjaviše u prilog mira. »Neka se nastavi mir s Turcima, jerbo valja držati zadanu riječ. Ugnimo se svakomu činu, koji bi u neprijatelja našega mogao pobuditi kakovu sumnju. Turci su tako jaki na kopnu i na moru, da zadavaju već toliko jada svemu kršćanstvu. Neka se dakle u Carigrad pošalju zaostali danci. Laglje je pregorjeti ovu svotu novaca, nego li ponoviti s Turcima novu vojnu, koja bi mogla postati pogubnom«.

Drugi velikaši svjetovahu kralja Maksimilijana, neka povede vojnu na Turke za krst časni i slobodu zlatnu. Medju ovima se isticao knez Nikola Zrinjski. Eto, kako je Nikola prisutne velikaše uputio u pravo stanje stvari:

»Medju nama i Turcima ne može biti pravoga mira. Turci robe i plijene; oni raznim načinom pod vlast svoju dovode podložnike naše; oni sad silom sad prevarom otimaju susjedne gradove hrvatske. I sve to

čine Turci, premda postoji ugovor o miru medju njima i nama! Ako se pak mi potužimo zbog takovih djela njihovih ili ako silu odbijemo silom, tad nam predbacuju, da vjeru lomimo i da mir kršimo. A onda postupaju s nama onako, kao što krvnik postupa s nemoćnim i svladanim robom svojim. Tužbe naše ne donose nam nikakove koristi, a Turci zbog nemarnosti naše postaju upravo obijesni, te nam čine sve veća zla. Zato mislim, da je već kucnuo čas, kad ćemo se probuditi i sa sebe skinuti sramotni jaram.

Da nam Turci ne budu mogli prigovarati, pošaljimo sultanu zaostali danak. Ali ujedno neka mu se otkaže dalnje držanje mira. Za ovo dali su nam Turci i previše razloga neprestanim haranjem svojim. Ovo nam je haranje više uništilo javne i privatne sile, nego li otvoreno vojevanje.

Odmah pak iza toga valja nam se pripravljati, da pomoću božjom odbijemo Turke. Istina je, da Turci vode u boj veliku silu. No ljudi govore više nego li je istina. Ja sam već vidio turske vojske, s kojima je u rat išao sam sultan. Kao mladić od 22 godine vidio sam Turke, kada su uzalud jurišali na Beč; vidjeh ih, kad su s malo slave podsjedali Kisek, te kada su zbog nemarnosti naše osvojili Ostrogon i Stolni Biograd. Zato i tvrdim, da sila turska nije onolika, kako se obično govori. Poznato je, da sultan ima samo 12 ili najviše 14 tisuća janjičara. Broj konjanika njegovih iz Azije i Evrope ne nadmašuje 25 ili 35 tisuća. Isto toliko može biti njegovih tjelesnih konjanika i onih, koji mu služe na granici u osvojenoj Ugarskoj i Hrvatskoj. Ostala pak množina, koju sultan vodi sa sobom u rat, ne sudjeluje u boju, već u taboru čini razne službe. To su ubogi podanici turski iz Grčke, Bugarske i drugih podjarmljenih zemalja. Oni nemaju ni

čestita oružja; mnogi imaju samo sjekiru, a neki niti nje. Zato nam ovi ne bi mogli učiniti štete, sve da ih sultan i natjera u boj.

Pošto znadem, kakova je sila turska, mogu pouzdano reći, da bismo se s neprijateljem mogli ogledati na bojnom polju, ako sakupimo 70.000 konjanika i pješaka. Nadam se pak u Boga Velikoga, da bismo mogli sabrati toliko vojske. Osim toga što bi se diglo u zemljama i kraljevinama Tvoga Veličanstva (upravlja Zrinjski govor svoj kralju Maksimiljanu), priskočio bi nam u pomoć bliži Tvoj rodjak: kralj španjolski Filip II. Poznato je, da pješak španjolski nije ni u čem lošiji od janjičara. U pomoć bi nam priskočio papa, otac svih kršćana, a uz njega i drugi vladari kršćanski. Naći će se takodjer novaca, brodova, topova i ostale bojne sprave. Plodna će Ugarska dati dovoljno hrane, a Dunav nam se sam nudi, da raznaša sve, što nam je potrebito. Za vojvodu se ne trebamo brinuti. Ovo ide Tebe, silni kralju, po uzvišenosti dostojanstva Tvoga, te po iskustvu i mudrosti Tvojoj. Ako učinimo tako, te pobijedimo li Turke, u što se ja čvrsto uzdam, tad ćemo nadoknaditi sve štete, što smo ih dosele pretrpjeli od Turaka. Time ćemo se neprijatelju osvetiti za sve prijašnje poraze, a domovini vratiti prijašnju moć i slavu«.

Tako reče Nikola Zrinjski. I mnogi drugi članovi kraljevskoga vijeća uvidjahu, da mir s Turcima nije častan, a ne pruža zemlji ni dovoljne sigurnosti proti obijesnim Turcima. No u njih ne bijaše dovoljno odvažnosti i pouzdanja. Oni nijesu mogli pouzdano reći, da će knezovi kršćanski priteći Maksimilijanu u pomoć. U vlastitoj pak državi Maksimilijanovoj nijesu vidjeli dovoljne sile. Zato nije u kraljevskom vijeću bio primljen prijedlog Nikole Zrinjskoga. Prevladalo je

mnijenje: neka se sultanu pošalju dužni darovi, a mir s Turcima neka potraje i dalje.

Slušajući zaključak vijeća svoga, otpremio je Maksimilijan u Carigrad poslanike svoje. Ovi predadoše Sulejmanu zaostale danke i ponudiše mir na dalnjih 8 godina. Ipak su stavili jedan uvjet: neka Ivan Sigismund Zapolja povrati neka mjesta, što ih je nedavno ugrabio kralju u Ugarskoj.

Sultan bijaše pripravan, da produlji mir i da udovolji zahtjevu Maksimilijanovu glede Zapolje. No prije konačnog ugovora ponovljeno bješe neprijateljstvo izmedju Maksimilijana i Zapolje. Braneći tobože štićenika svoga, udariše sada i Turci na kralja Maksimilijana, ne bi li proširili svoju vlast u Ugarskoj i u Hrvatskoj. Novi veliki vezir Mehmed-Sokolović bijaše sada čvrstom potporom sultanu Sulejmanu. Veliku vojsku pošalje Mehmed u Ugarsku, a svomu sinovcu Mustafi Sokoloviću zapovjedi, neka provali u Hrvatsku.

55. Matija Bakić u Krupi.

Turci su nastojali, da po što po to osvoje hrvatske tvrdje na gornjoj Uni. Odanle bi lakše provaljivali u prijedjele izmedju Une i Kupe, pa i dalje po Hrvatskoj i po Kranjskoj. Nadahu se pak Turci, da će dijelomice postignuti svrhu svoju, ako osvoje barem Krupu. Ova se tvrdjava nalazila ondje, gdje se Una dijeli u pet rukava, te čini četiri plodna otočića. Tu je na povišem mjestu stajao čvrst gradić, čije se ruševine (3 kule) još i danas vide kod bosanskoga grada Krupe.

Na Krupu su Turci prviput navalili godine 1509. sa 2000 ljudi. Tada ih je razbio i u bijeg natjerao Mirko Turak, kapetan krupski. Surim-paša bosanski

čestita oružja; mnogi imaju samo sjekiru, a neki niti nje. Zato nam ovi ne bi mogli učiniti štete, sve da ih sultan i natjera u boj.

Pošto znadem, kakova je sila turska, mogu pouzdano reći, da bismo se s neprijateljem mogli ogledati na bojnom polju, ako sakupimo 70.000 konjanika i pješaka. Nadam se pak u Boga Velikoga, da bismo mogli sabrati toliko vojske. Osim toga što bi se diglo u zemljama i kraljevinama Tvoga Veličanstva (upravlja Zrinjski govor svoj kralju Maksimiljanu), priskočio bi nam u pomoć bliži Tvoj rodjak: kralj španjolski Filip II. Poznato je, da pješak španjolski nije ni u čem lošiji od janjičara. U pomoć bi nam priskočio papa, otac svih kršćana, a uz njega i drugi vladari kršćanski. Naći će se takodjer novaca, brodova, topova i ostale bojne sprave. Plodna će Ugarska dati dovoljno hrane, a Dunav nam se sam nudi, da raznaša sve, što nam je potrebito. Za vojvodu se ne trebamo brinuti. Ovo ide Tebe, silni kralju, po uzvišenosti dostojanstva Tvoga, te po iskustvu i mudrosti Tvojoj. Ako učinimo tako, te pobijedimo li Turke, u što se ja čvrsto uzdam, tad ćemo nadoknaditi sve štete, što smo ih dosele pretrpjeli od Turaka. Time ćemo se neprijatelju osvetiti za sve prijašnje poraze, a domovini vratiti prijašnju moć i slavu«.

Tako reče Nikola Zrinjski. I mnogi drugi članovi kraljevskoga vijeća uvidjahu, da mir s Turcima nije častan, a ne pruža zemlji ni dovoljne sigurnosti proti obijesnim Turcima. No u njih ne bijaše dovoljno odvažnosti i pouzdanja. Oni nijesu mogli pouzdano reći, da će knezovi kršćanski priteći Maksimilijanu u pomoć. U vlastitoj pak državi Maksimilijanovoj nijesu vidjeli dovoljne sile. Zato nije u kraljevskom vijeću bio primljen prijedlog Nikole Zrinjskoga. Prevladalo je

mnijenje: neka se sultanu pošalju dužni darovi, a mir s Turcima neka potraje i dalje.

Slušajući zaključak vijeća svoga, otpremio je Maksimilijan u Carigrad poslanike svoje. Ovi predadoše Sulejmanu zaostale danke i ponudiše mir na dalnjih 8 godina. Ipak su stavili jedan uvjet: neka Ivan Sigismund Zapolja povrati neka mjesta, što ih je nedavno ugrabio kralju u Ugarskoj.

Sultan bijaše pripravan, da produlji mir i da udovolji zahtjevu Maksimilijanovu glede Zapolje. No prije konačnog ugovora ponovljeno bješe neprijateljstvo izmedju Maksimilijana i Zapolje. Braneći tobože štićenika svoga, udariše sada i Turci na kralja Maksimilijana, ne bi li proširili svoju vlast u Ugarskoj i u Hrvatskoj. Novi veliki vezir Mehmed-Sokolović bijaše sada čvrstom potporom sultanu Sulejmanu. Veliku vojsku pošalje Mehmed u Ugarsku, a svomu sinovcu Mustafi-Sokoloviću zapovjedi, neka provali u Hrvatsku.

55. Matija Bakić u Krupi.

Turci su nastojali, da po što po to osvoje hrvatske tvrdje na gornjoj Uni. Odanle bi lakše provaljivali u prijedjele izmedju Une i Kupe, pa i dalje po Hrvatskoj i po Kranjskoj. Nadahu se pak Turci, da će dijelomice postignuti svrhu svoju, ako osvoje barem Krupu. Ova se tvrdjava nalazila ondje, gdje se Una dijeli u pet rukava, te čini četiri plodna otočića. Tu je na povišem mjestu stajao čvrst gradić, čije se ruševine (3 kule) još i danas vide kod bosanskoga grada Krupe.

Na Krupu su Turci prviput navalili godine 1509. sa 2000 ljudi. Tada ih je razbio i u bijeg natjerao Mirko Turak, kapetan krupski. Surim-paša bosanski

podsjedao je Krupu god. 1523. puna četiri mjeseca sa 2000 konjanika i 5000 pješaka. Nije uspio, jer se u gradu održao kastelan Ivan Novaković, dok mu nije u pomoć došla vojska hrvatska. Po trećiput su Turci došli podsjedati Krupu 4. lipnja 1665. Vodio ih je Mustafa Soković, paša iz Livna, a imao je uza se 2000 Turaka i mnogo topova.

Tada je Krupa pripadala glasovitomu Nikoli Zrinjskomu, bivšemu banu hrvatskom. U Krupi se nalazio hrvatski plemić Matija Bakić sa 28 vojnika. Opkolivši tvrdjavu, pozvao je paša turski posadu krupsku, neka se predade. Kad je pak junački Bakić odbio taj poziv, zapališe Turci pod Krupom most, čardake i mlinove, te stanu iz topova pucati u grad.

Juraj Kronšal, kapetan od Bihaća, brzo je uvidio pogibao, koja prijeti Krupi i čitavoj okolici. Padne li Krupa, bit će i Bihaću teška dalnja obrana od Turaka. Doznavši za dolazak Turaka, pisao je Kronšal hrvatska pisma zapovjednicima susjednih tvrdjava i velikašima hrvatskim. Tu im je na srce stavio, neka po mogućnosti odmah šalju pomoći u Krupu; inače se Bakić ne će moći održati. — Posebnim je pismom o nastaloj pogibelji obavijestio takodjer generala Ivana Lenkovića, vrhovnoga zapovjednika carske pomoćne vojske u Hrvatskoj. Istodobno je Lenković primio i drugo pismo. Pisao mu ga je 5 lipnja 1565. na hrvatskom jeziku Petar Farkašić, kapetan iz Mrežnice. Na čitavoj krajini hrvatskoj — piše Farkašić — »ni teže nijednim siromahom, nego onim, ki su u Krupoj«. Zato i veli kapetan, da se boji, kako naskoro »ne bude ni Krupe ni njih, ki su u njoj«. Kapetan moli generala, neka što prije pomogne Bakiću u Krupi.

Jošte 4. lipnja poslao je bihaćki kapetan Kronšal niz lijevu obalu rijeke Une stražu svoju, da mu javlja

svaku vijest glede opsade Krupe. Njegova se straža s lijeve obale Une oglasila braniteljima Krupe. Za utjehu im se kazivalo, da će Krupi naskoro doći u pomoć velika kršćanska vojska. Opkoljenici se radovahu toj vijesti, sazivajući ime Isusovo. — Medjutim su i Turci marljivo radili, da što prije osvoje Krupu. Na zgodnim mjestima iskopaše četiri nasipa, u koje staviše topove svoje. Kad su pak Sokoloviću 16. lipnja stigle nove čete turske, spremio se on na jurišanje Krupe. Divno bijaše gledati, kako je naš Bakić sa malom četicom svojom odbijao juriše turske. Sa šakom ljudi obranio se junački Bakić od neprekidnih navala turskih. On je i sam dopanuo teške rane, kao što su Turci za tih juriša do 22. lipnja ranili jošte šestoricu od njegovih 28 junaka. Ipak nije ni za čas klonuo duhom.

Po dužnosti svojoj brinuo se general Lenković, da donese Krupi pomoćnu vojsku. Hrvatski ban Petar Erdedi povede prema Uni 300 konjanika, a zemaljski kapetan Ivan Alapić 300 plemića iz križevačke županije. Barun Herbard Auersperg, podzapovjednik hrvatske i primorske krajine, vodio je čete iz krajiških gradova, dočim se kranjski namjestnik Jošt Gallenberg žurio, da za vremena stigne iz Kranjske sa svojom četom.

Pomoćna se vojska sakupljala kod sela Peći. Odanle se 21. lipnja pomaknula prema Uni, te se postavila na lijevoj strani ove rijeke nasuprot Krupi. Ovamo je bihaćki kapetan Kronšal dao dopremiti tri velika topa iz Bihaća. Da se pak vojska uzmogne prevesti preko Une, sabraše Hrvati po Uni 14 ribarskih čamaca. Kršćanske se vojvode sastadoše na dogovor, kako će pomoći Bakiću.

Upravo toga dana jurišahu Turci na Krupu svom

silom svojom. Neki junaci kršćanski na lijevoj obali Une nijesu mogli već gledati, kako se zdvojno brani mala četa Bakićeva u gradu. Kad su dakle Turci po petiput naletjeli na zidine gradske, unidjoše neki vojnici kršćanski u čamce, da se preko Une prevezu u Krupu. Ipak su morali od namjere svoje odustati, jer su na njih stali Turci pucati iz nasipa kod mosta.

Sutradan (22. lipnja 1565) spustio je Bakić po konopu niz gradski zid dvojicu drugova svojih, da kršćanskim vojvodama jave bijedno stanje opkoljenika. Turci su iz topova svojih mjestimice oštetili zidine gradske, a jednu gradsku kulu potkopali na dva mjesta. Bakić poručuje, da mu doduše ne manjka hrane u gradu, ali da se ipak ne će Krupa ni jedan dan više moći održati bez pomoći.

Glavnim zapovjednikom čitave pomoćne vojske pred Krupom bijaše barun Herbart Auersperg. Premda je imao do 7000 ljudi, nije se usudio, da silom prijedje preko Une, pak da na otvorenom polju navali na Turke. Nato su njegovi podvojvode predlagali, neka se vojska brzo povuče niz lijevu obalu Une, te onda navali straga na Turke kod Krupe. No Auersperg se izjavio i proti tomu prijedlogu, jer da bi medjutim Turci mogli navaliti na Bihać, koji se nalazi jugozapadno od Krupe. Zato su vojvode odlučili, da će preko Une prijeći kod Ostrošca, koji se nalazi izmedju Bihaća i Krupe.

U jutro 23. lipnja stade pomoćna vojska kršćanska odlaziti ispred Krupe. Samo 20 srčanih junaka prevezoše se na čamcu preko Une, te su pod zaštitom topova unišli u Krupu, da pomažu izmorenoj četici Bakićevoj. Upravo su Turci žestoko jurišali na grad. Bilo je medju njima vidjeti i odličnijih Turaka sa zlatnim turbanima i sa svijetlim čelenkama. Bakić je

grad branio neopisivom srčanošću. Ali taneta su turska redomice obarala drugove njegove. Na posljetku je jošte imao samo 7 živih ljudi. I s malenim ostatkom ovim ne će da se predade. Oko 3 sata poslije podne provalio je Bakić s junacima svojim iz grada medju Turke. Petoricu mu Turci razniješe na mačevima, a sa dvojicom je sebi prokrčio put do Une. Ranjeni je Bakić potonuo u rijeci, a ona ju dvojica sretno preplivaše, da u narodu hrvatskom budu živi svjedoci junaštva Bakićeva.

56. Sulejman pred Sigetom.

Maksimilijan je godine 1565. svršio rat s Turcima. Uzalud je pokušao, da sa Sulejmanom sklopi mir. Sultan baci u tamnicu poslanika Maksimilijanova, te 31. siječnja 1566. navijesti Maksimilijanu novi rat.

Sulejman je odlučio, da u novom ratu osobno vodi vojsku tursku. Spremivši se potpunoma, povede on 1. svibnja 1566. veliku vojsku iz Carigrada prema Ugarskoj. U Zemun stiže sultan 27. lipnja. Pred Sulejmanom prodriješe u Ugarsku dvije vojske turske, da paze na Maksimilijana, koji je kod Gjura sabirao čete svoje.

U ono je doba **N i k o l a Z r i n j s k i** bio kapetan grada Sigeta. Doznavši, da se kod nedalekog Šikloša nalazi mala četa paše Mustafe Sokolovića, zaželi otkriti namjeru tursku. Zato pošalje prema Šiklošu svoga časnika Gašu Alapića sa 1000 pješaka i 500 konjanika. Alapić navali na Turke pred zoru, kad su jošte spavali. Kako bijahu nepripravni, za čas ih Alapić smrvi, a vodju im rani. Iza toga pobraše junaci njegovi sve, što bijaše vrijednoga u taboru turskom, te se veseli vratiše u Siget.

nije vidio Sulejman, silni vojvoda njezin. Najveći taj Turčin umro je jošte u noći od 4. na 5 rujna, dakle prije toga velikog juriša. Veli se, da je umro od starosti, kostobolje i proljeva. Sulejmanu se nije ispunila posljednja želja njegova: da vidi naime Siget pod vlašću turskom!

Veliki vezir Mehmed Sokolović nije dozvolio, da se vojsci turskoj razglasi smrt Sulejmanova. Bojao se, da Turci ne bi 5. rujna htjeli onako bijesno jurišati na Siget. Zato je sve udesio tako, da osim pouzdanika njegovih nitko nije znao za smrt njegovu. On je za Sulejmana dao priredjivati jela kao svaki dan; pred sultanovim je šatorom svirala glazba kao obično; uopće je oko šatora i u šatoru vladao običajni red.

57. Junačka smrt Nikole Zrinjskoga.

Kad su Turci iza opsade od mjesec dana zauzeli vanjski grad Siget, povukao se Nikola Zrinjski 5. rujna 1566. u nutarnji grad. Nije ipak mogao imati nade, da će se ovdje održati od sile turske. Nutarnji je grad bio naime slabo utvrdjen. Sa sjeverne su ga strane doduše branila dva bedema, pred kojima se izvana sterao duboki jarak sa dosta vode. No s južne strane — naproti vanjskome gradu — nije bilo gotovo nikakove obrane. — S ove je strane okruživao nutarnji grad jedino jarak, pun vode, ali bez ikakova zida. Samo nekoliko kuća — medju njima i zapovjednikova — moglo bi na toj strani braniti nutarnji grad. Zrinjski nije imao ni toliko topova, da bi mogao čuvati ovaj dio grada. Velika je topa imao samo dva, dočim je ostalih četrnaest bilo kojekakove vrste. Obrana dakle nutarnjega grada nije mogla ležati u njegovoj utvrdi.

Kao zapovjednik Sigeta, vršio je Nikola Zrinjski krasno svoju zadaću. On je upravo prošlih dana zasvjedočio junaštvo i poštenje svoje. Koncem kolovoza htjede naime sultan Sulejman, da Zrinjskoga sklone na predaju Sigeta. Najprije dade u grad baciti strjelicu s pismom, u kojemu Nikoli obećaje da će ga učiniti gospodarom Hrvatske, ako mu predade Siget. Kad mu to nije uspjelo, poslužio se Sulejman varkom. Na pljačkanju svome po Medjumurju uhvatiše Turci čovjeka, koji je služio kao trubljač kod Jurja Zrinjskoga, najstarijeg sina Nikolinog. Sulejman dade u Siget poslati trubljačevu trublju, na kojoj bijaše urezan grb obitelji knezova Zrinjskih. S ovom trubljom pošalje sultan u Siget poruku, da je zarobio Jurja Zrinjskoga, te će ga i pogubiti, ako Nikola ne predade grad. Pošto je trubljač vazda bio u društvu gospodara svoga, morao je Zrinjski vjerovati, da su Turci zaista zarobiti sina njegova, kad im je u rukama trublja trubljačeva. Poruka je dakle sultanova stavila na kušnju očinsko srce Nikole Zrinjskoga. Najstarijega sina njegova, koji treba da drži ime i slavu knezova Zrinjskih, hoće sada da pogubi krvoločni sultan turski! Ipak je junački značaj — spojen sa živom vjerom u Boga i sa pravom ljubavlju domovinskom — prevladao u Nikoli Zrinjskomu silnu bol za ljubljenim sinom!

I preostali branitelji sigetski pretrpješe već kušnju sultanovu. Videć naime, da je Nikola Zrinjski nepomičan kao stijena, pokušao je Sulejman koncem kolovoza, da predobi vitezove njegove. U Siget su Turci bacili mnogo strjelica sa pismima na hrvatskom, njemačkom i magjarskom jeziku. Tu je braniteljima sultan poručivao, neka ne pogibaju uzalud, jer će Turci i i onako osvojiti grad. Za njih bit će puno bolje, ako se dobrovoljno pokore mogućemu sultanu turskom,

koji će ih obilno nagraditi. Sulejman nije uspio ni ovdje, jer su branitelji ostali vjerni požrtvovnomu vodji svomu. Od 3000 branitelja preostade jošte na životu samo 500 ljudi. Ova bi četa ipak dostajala, da obrani nutarnji grad, kad bi samo bile druge prilike povoljnije.

Branitelji su zajedno s Nikolom Zrinjskim morali uvidjeti, da Sigeta ne će moći održati, ne dodje li mu za koji dan pomoć od kralja Maksimilijana. U plamenu vanjskoga grada propade hrana, koje je Zrinjski doveo u Siget toliko, da bi mogla kroz 4 mjeseca prehraniti branitelje. U nutarnjem se gradu nalazilo samo 1000 mjerova brašna, što je Zrinjski dao prije opsade dovesti s imanja svojih. To je premalo, da duže vremena prehrani branitelje, te preostale ljude, žene i djecu. Osim toga se u nutarnjem gradu odmah pojavila i nestašica vode.

Zrinjski se u nutarnjem gradu sigetskom održao dva dana. Istodobno je Mehmed Sokolović pripravljao tursku vojsku za još jedan juriš. Čitavoj vojsci dade pročitati pismo, što ga je tobože pisao sultan Sulejman, o čijoj smrti nijesu vojnici jošte ništa znali. U spomenutom pismu pita sultan vezira svoga Mehmeda: »Zar jošte nije izgorio taj dimnjak (misli na Siget)? Ne će li jošte zatrubiti trublja pobjede?«

Veliki vezir Sokolović dade 7. rujna 1566. bacati u nutarnji grad silnu vatru iz topova turskih. Vatra je naskoro zahvatila one zgrade, koje stajahu prema vanjskomu gradu; medju ostalima planuo je takodjer stan Nikole Zrinjskoga. Odmah iza toga zapovjedi veliki vezir, neka čitava vojska navali na nutarnji grad. Trublje zatrube, a cijelo polje na daleko pokri turska vojska, da zadnjiput juriša na ostanke Sigeta.

Brzo je Nikola Zrinjski uvidio, da je tvrdji sigetskoj kucnuo zadnji čas. On i junaci njegovi ne će

moći izdržati veliki juriš turski, jer su utvrde preslabe. Pa da i odbiju Turke, koja im korist od toga, kad će ih i onako progutati plamen u nutarnjem gradu. Videć dakle, da njega i vitezove njegove čeka sigurna smrt, odlučio je Zrinjski, neka ta smrt bude junačka.

Pred sebe dozove Nikola Zrinjski vjernoga svoga slugu Črnka, te od njega zatraži najljepše odijelo svoje. Obukavši se, kao da polazi na kakovu svečanost, pripasao je Nikola očevu sablju, s kojom se vazda borio i održao toliko pobjeda. U podstavu dolame svoje dade Zrinjski ušiti 100 dukata, da budu plijenom onomu Turčinu, koji će ga mrtva dobiti. U svoje ruke uze jošte ključeve gradske, da ih čuva, dok bude života u tijelu njegovu.

U svečanom odijelu svome dodje Zrinjski pred malenu četu branitelja sigetskih, da ih s nekoliko riječi pripravi na junačku smrt. Najprije ih sjeti na junaštvo, koje su do tada vazda pokazivali u borbi s nerazmjerno jačim Turcima. Zatim izjavi, da s njima želi provaliti iz grada medju Turke. Oni će naravno u tom boju svi zaglaviti. Ali će junačka smrt njihova biti samo lijep završetak onoga djela, na koje ih je pozvao kralj i ljubav domovinska. »U boj! U zadnji boj!« vikahu oduševljeno branitelji, slušajući poziv ljubljenoga vodje svoga. Mnogi pobacaše oklope i štitove, da otvorenim grudima dočekaju napadaj turski.

Vitezove svoje dovede Nikola Zrinjski pred vrata, koja su iz nutarnjega grada vodila u vanjski. Pred vratima je iza vodom napunjene grabe stajala velika vojska turska, koja se upravo spremila za posljednji juriš na Siget. Zrinjski je zaželio, neka se spuste vrata, da opet bude most, preko koga će branitelji provaliti iz grada. Jedinomu pak preostalomu topniku svomu — Marku Serečanu — zapovjedi Zrinjski, neka kroz

otvor ispali ogroman top, koji je imao u gradu. No u onom času, kad su se spuštala gradska vrata, pogodi tursko tane Marka. Mjesto njega ispalio je top vojnik Juraj Horvat. Veli se, da je naboj iz velikoga topa do 600 Turaka što pogubio što opet ranio. Onim pak putem, što ga je učinio top, provali iz Sigeta junački Nikola Zrinjski na čelu vitezova svojih.

Turci su isprvice s udivljenjem motrili Zrinjskoga. Dovikivahu mu, neka ne gubi uzalud junačku glavu svoju, jer će sigurno steći milost sultana Sulejmana, bude li se predao. No Zrinjski se ne dade smesti, već se kao lav obori na neprijatelje svoje. Njegov su primjer slijedili vitezovi njegovi, te se pred Sigetom zametnula krvava bitka na otvorenom polju.

Kao što je i naravno, ovaj pokolj nije mogao potrajati dugo. Tane iz puške turske pogodi junačke grudi Nikole Zrinjskoga, te je ovaj počeo silno krvariti. Ipak nije Zrinjski još ni sada duhom klonuo, već je i na dalje poticao junake svoje, neka budu vjerni obećanju svome, pak se neka ustrajno bore do konca života svoga. A tko da se i ne bori uz takvoga vodju? Turci bježahu pred mačem kršćanskim, pak su tek iz daleka puškama, strjelicama i kopljem svojim gadjali u junačku četu. Padahu junaci, pade i Nikola, koga drugo tane pogodi izmedju desnog uha i oka. Zrinjski se onesvijestio, a vitezovi njegovi stvoriše živi zid oko tijela njegova. Tu izgibe čitava četa junaka sigetskih od zrna iz pušaka turskih. Neki su nam junaci poznati i po imenu svome. Uz Nikolu Zrinjskoga pade Vuk Papratović, vojvoda na glasu. Od ostalih vojvoda zaglaviše Petar Patačić i Nikola Kobač. Tane tursko pogodi i Lovru Juranića, koji je pred Nikolom Zrinjskim prigodom ove provale nosio zastavu carsku. Borba se vodila i kod gradskih vrata, gdje su Turci navalili

na zadnje redove čete Zrinjskove. Odavle se vojvoda Ivan Novak i nekoliko branitelja zaklonio u gradski toranj. Turci stanu iz topova i pušaka strijeljati na toranj, gdje su poubijali sve branitelje.

Tako dakle pade u turske ruke i nutarnji grad sigetski. Dakako da su Turci odmah počeli gospodariti po običaju svome. Stanovnici sigetski postradaše svi bez iznimke. Muškarce su Turci sasjekli, a žene im i djecu odveli u tabor svoj kao robove turske. — Ipak je Turcima bilo sudjeno, da kod opsade Sigeta skupo plate svaki pedalj zemlje, što će je osvojiti. Nesreća im se dogodila i kod osvojenja nutarnjega grada. Turci se naime, nadahu da će u Sigetu naći veliko blago. Provalivši dakle u nutranji grad, stanu to blago tražiti. Kad ga pak nigdje nijesu mogli naći, uhvatiše Turci jednoga od sluga Zrinjskovih, te ga odvedoše u šator Sokolovićev, da ondje ispovijedi, kamo je Zrinjski sakrio dragocijenosti svoje. Bojeći se mučenja, priznade sluga, da je po nalogu gospodara svoga bacio u oganj sve srebro, zlato i ostale skupocjene stvari. Još je sluga rekao, da će vatra, koja tako bijesno hara po Sigetu, naskoro zahvatiti i toranj, gdje se nalazi mnogo puščanoga praha. Doznavši to, preplašio se veliki vezir Sokolović. Ta ako plane toranj, raznijet će ga puščani prah po čitavom nutarnjem gradu, gdje će sasuti i Turke, kojih je ondje tako mnogo. Sokolović odmah pošalje u grad glasnika, neka Turcima javi pogibelj, koja im prijeti, pa im neka zapovjedi, da se brzo imaju ukloniti iz grada. Dok je medjutim još taj glasnik trčao u grad, zbila se ondje užasna nesreća. Oganj zahvati toranj, koga puščani prah smrvi u komade. Preko 3000 Turaka pogibe u gradu od kamenja i ruševina tornja i ostalih zgrada. Zbog toga nastade velika žalost u taboru tur-

skom. Nitko nije ni mislio na to, kako bi se što ljepše proslavilo konačno zauzeće Sigeta, već je svatko oplakivao kojega rodjaka ili prijatelja, a veliki vezir brojne vojnike svoje.

Od svih branitelja sigetskih ostadoše na životu samo sedmorica. Slugu Črnka i vojnika Gerecija zadržaše Turci za sužanjstvo, jer bijahu lijepi mladići. Stjepana Oršića spasi Turčin Hasan iz Šikloša. Hasan bijaše naime nekada rob Oršićev, te je sada htio da pokaže zahvalnost prijašnjemu gospodaru, koji je s njime lijepo postupao. Za Gašu Alapića držahu Turci, da je sluga, pošto je bio nakažen na tijelu i u licu. Trojicu vojnika sačuvao je napokon veliki vezir Sokolović hotimice, da kršćanima odnesu glas o padu Sigeta.

Najkasnije umrije Nikola Zrinjski. Kad ga je ono drugo tane tursko oborilo na zemlju, nije Nikola poginuo, već se samo onesvijestio. Poslije smrti junačkih vitezova, koji se tom prigodom sletiše oko ljubljenoga vodje svoga, uzeše Turci onesviještenoga Nikolu, te ga odnesoše u tabor svoj. Tamo su liječnici ustanovili, da je u Zrinjskoga jošte malo života, premda su obadvije rane njegove smrtonosne. Radi toga zapovjedi aga janjičarski, neka Zrinjskomu odsjeku glavu na onom topu, što ga Turci zarobiše kod Osijeka, kad su ondje god. 1537. potukli vojsku Kacijanerovu. To bi imala biti osveta turska, što je Nikola Zrinjski god. 1539. dao u Kostajnici ubiti Kacijanera radi njegova saveza s Turcima.

Poslije toga uzeše Turci kolceve, pa na nje nataknuše glave palih branitelja sigetskih, a i glavu Nikole Zrinjskoga. Ove kolceve staviše pred šator sultanov, gdje su ostali dva dana. Svrha im bijaše, da svatko uzmogne vidjeti, kako se vojska turska nema

više bojati ovih junaka, koji su joj zadavali preko mjesec dana posla.

Veliki je vezir Sokolović 9. rujna poslao glavu Nikole Zrinjskoga svomu bratu Mustafi, zapovjedniku Budima. Mustafa ju predade carskomu vojvodi Salmu, koji ju uz velike vojničke počasti dovede u kraljevski tabor kod Gjura. U taboru je glava Zrinjskoga bila izložena do 18. rujna u posebnoj crkvi. Kako li se kukavnim negdje osjećahu vojvode carski, koji su tu kod Gjura sakupili veliku vojsku kršćansku, a ipak nijesu imali toliko srčanosti, da oslobode Nikolu Zrinjskoga u Sigetu od opsade turske! Juraj Zrinjski, najstariji sin junaka sigetskoga, dodje 18. rujna u Gjur po glavu očevu, te ju odvede u sv. Helenu kod Čakovca. Ovdje bijaše Nikola Zrinjski pokopan u posebnoj grobnici sa svim počastima, koje su išle takovoga neumrlog junaka.

Osvojivši Siget, morala bi vojska turska prema bojnoj osnovi krenuti protiv cara i kralja Maksimilijana. No Sokolović je već davno uvidio, da rata ne će moći nastaviti, a kamo li dovršiti. Ta pred Sigetom je izgubio mnogo vremena i 30.000 najboljih vojnika. Osim toga je već nestajalo živeža za vojsku tursku, koja je istodobno stradala i od bolesti (proljev). Zato je Sokolović imao poslije pada Sigeta jedinu želju: da uz što manje gubitke dovede vojsku tursku u Carigrad, gdje će na prijestolje doći Sulejmanov sin Selim. A mora se priznati, da je Sokolović znao posvema ispuniti želju svoju. On je naime tako vješto kretao vojskom svojom, da se u carskom taboru kod Gjura nije pravo moglo doznati, kamo će sada poći Turci. Da je Maksimilijan uza se imao odvažnih ljudi, ovi bi ga svjetovali, neka sada bez oklijevanja navali na

oslabljenu vojsku tursku. Mjesto toga čekahu vojvode carski kod Gjura tako dugo, dok se nije pouzdano znalo, da je sultan Sulejman umro, a vojska se turska vratila u Carigrad. Tada pak zaključiše vojvode, neka se raspusti velika vojska carska, u koju su mnogi kršćani opravdano polagali najljepše nade, ali koja nije učinila upravo ništa.

grad branio neopisivom srčanošću. Ali taneta su turska redomice obarala drugove njegove. Na posljetku je jošte imao samo 7 živih ljudi. I s malenim ostatkom ovim ne će da se predade. Oko 3 sata poslije podne provalio je Bakić s junacima svojim iz grada medju Turke. Petoricu mu Turci razniješe na mačevima, a sa dvojicom je sebi prokrčio put do Une. Ranjeni je Bakić potonuo u rijeci, a ona ju dvojica sretno preplivaše, da u narodu hrvatskom budu živi svjedoci junaštva Bakićeva.

56. Sulejman pred Sigetom.

Maksimilijan je godine 1565. svršio rat s Turcima. Uzalud je pokušao, da sa Sulejmanom sklopi mir. Sultan baci u tamnicu poslanika Maksimilijanova, te 31. siječnja 1566. navijesti Maksimilijanu novi rat.

Sulejman je odlučio, da u novom ratu osobno vodi vojsku tursku. Spremivši se potpunoma, povede on 1. svibnja 1566. veliku vojsku iz Carigrada prema Ugarskoj. U Zemun stiže sultan 27. lipnja. Pred Sulejmanom prodriješe u Ugarsku dvije vojske turske, da paze na Maksimilijana, koji je kod Gjura sabirao čete svoje.

U ono je doba N i k o l a Z r i n j s k i bio kapetan grada Sigeta. Doznavši, da se kod nedalekog Šikloša nalazi mala četa paše Mustafe Sokolovića, zaželi otkriti namjeru tursku. Zato pošalje prema Šiklošu svoga časnika Gašu Alapića sa 1000 pješaka i 500 konjanika. Alapić navali na Turke pred zoru, kad su jošte spavali. Kako bijahu nepripravni, za čas ih Alapić smrvi, a vodju im rani. Iza toga pobraše junaci njegovi sve, što bijaše vrijednoga u taboru turskom, te se veseli vratiše u Siget.

Sulejman se upravo nalazio u Zemunu, kad mu stiže vijest o porazu kod Šikloša. Da se osveti Nikoli Zrinjskomu, staromu neprijatelju turskomu, krene sultan s vojskom svojom ravno prema Sigetu. Kad osvoji taj grad, poći će Maksimilijana potražiti u Beču.

Čim je Zrinjski doznao, da će Sulejman podsjeđati Siget, počne se spremati, da uzmogne izdržati opsadu. Najprije dade u grad dovesti dovoljno hrane, a onda se pobrine za oružje. Posada mu je isprvice brojila 1000 ljudi; on ju poveća tako, da je narasla na 2500 po izbor junaka. Popravivši jošte utvrde gradske, mogao je Nikola pouzdano očekivati opsadu tursku. Nadao se, da će Sulejmana zadržati kod Sigeta mjesec dana, a možda i dva mjeseca. Time će kralj Maksimilijan dobiti vremena, da sabere vojsku svoju, pak da se onda s Turcima ogleda na otvorenom polju. Zrinjski je osnovu svoju rastumačio i vojnicima svojim. Tako ih je oduševio za junačku obranu Sigeta, da su zajedno s njime položili prisegu vjernosti Bogu, kralju i domovini. Nikola je postavio takodjer vrlo stroge bojne zakone, jer za vrijeme opsade može opstanku grada zaprijetiti i najmanja nepokornost ili izdajstvo.

Početkom srpnja krene sultan Sulejman iz Zemuna prema Osijeku. Tu je Hamza, beg iz Pečuha, sagradio ogroman most preko Drave i močvara, koje se nalažahu i nalaze na lijevoj obali rijeke. Turska je vojska 20. srpnja počela prelaziti preko Drave, a prelazila je čitav dan i cijelu noć. Pred Siget stiže Sulejman 6. kolovoza. Uza se je imao 100.000 vojnika. Osim toga bijaše u taboru turskom jošte mnogo drugih naoružanih ljudi, koji su većinom bili izagnani iz kršćanskih domova, da Turcima pomažu kod donašanja hrane i drvlja, kod gradnje mostova, nasipa i t. d. Istodobno je kod Gjura prikupio Maksimilijan 50.000

vojnika, a još mu je toliko ljudi đolazilo u pomoć. Maksimiljan se nije trebao plašiti sile turske, jer ga je o broju Turaka točno izvješćivao Nikola Zrinjski.

Turci su dobro znali, da Sigeta ne će moći zauzeti drukčije, nego li osvajanjem pojedinih dijelova grada. Zato zapovjedi sultan već 7. kolovoza, neka Turci jurišaju na novi varoš, koji je najjužniji dio Sigeta. Pošto je novi varoš bio slabo utvrdjen, započeše Turci juriš bez dovoljne priprave, te se odviše primaknuše zidinama gradskim. No skupo su platili lakoumnost svoju, izgubivši mnogo janjičara.

Odmah sutradan počnu Turci raditi ozbiljnije. Dok su iz topova pucali na bedeme gradske, stanu kopati podzemne prokope prema novomu varošu. Kad je Zrinjski uvidio, da će ga obrana novoga varoša stajati previše žrtava, dade on 9. kolovoza novi varoš zapaliti na sve četiri strane. Ljude pak svoje zakloni Zrinjski u stari varoš.

Već 10. kolovoza stanu Turci podsjeđati stari varoš sigetski. Bez prestanka su Turci pucali u grad iz topova svojih s istočne i južne strane. Kad se pak odlučiše, da zauzmu onaj jarak, koji je stari varoš dijelio od novoga, izleti iz Sigeta junački vojvoda Mato Sečujac, da im osujeti namjeru. Mato je tako srčano navalio na Turke, koji su u jarak nosili zemljom napunjene košare, da su odmah pobjegli i janjičari i radnici turski.

Turci se brzo dosjetiše drugog načina, kako će moći da zauzmu Siget. Na zapadnoj strani staroga varoša bijaše velik nasip. Pošto je taj nasip priječio oticanje vode iz potoka Almaša, koji teče kroz Siget razlijevala se voda oko nutarnjega grada i oko jednoga dijela staroga varoša. Spoznavši važnost ovoga

nasipa, htjedoše sada Turci da ga sruše. Time bi Sigetu oteli veliku potporu u obrani njegovoj.

U spomenutu svrhu odrediše Turci velik broj vojnika i kršćanske raje. Ovi će nasip što brže presjeći, dočim će ih od kršćana braniti četa janjičara i 4 topa sa vojničkoga groblja. Osnova je turska bila dobro smišljena. No i Zrinjski brzo spozna, kolika mu odatle prijeti pogibelj. Zato pozove pred sebe dva viteza svoja (Radovana i Dandoa), te im povjeri 200 ljudi sa zadatkom, da provale iz grada i da otjeraju radnike turske. Ova je provala posvema uspjela. Janjičari pobjegoše, a vojnici Zrinjskovi zagvozde im ona 4 topa. Kad se nasip ispraznio od Turaka, vraćahu se branitelji u Siget. Iznenada naidjoše pri tom na veliku silu Turaka. Veći dio branitelja spase se kroz bobovačka vrata u Siget, ali vodje im pogiboše na putu.

Turci napuste borbu za spomenuti nasip, te stanu danomice jurišati na stari varoš, ne bi li ga ovako zauzeli. Stari je varoš do 19. kolovoza morao izdržati 7 juriša turskih. Za tih juriša bijahu Turci tako smioni, da su se približavali neposrednoj blizini bedema sigetskih. Time pružahu braniteljima priliku, da topovima, puškama, kopljem i mačevima ruše Turke poput snoplja. Sultan izgubi ovih dana 5000 najboljih vojnika, medju tima 1500 samih janjičara. No dočim je Sulejman mogao za tih juriša izmjenjivati čete svoje, morade Zrinjski vazda u boj slati iste ljude. Branitelji bijahu zbog toga veoma izmoreni i znatno prorijedjeni. To je vidio i sam Nikola Zrinjski. Jasno mu bijaše, da će se u starom varošu moći održati samo jošte koji dan. Zato i javlja kralju Maksimilijanu, da će zapaliti stari varoš, kad mu do nevolje dodje.

Zadnji juriš protiv staroga varoša poduzeše Turci 19. kolovoza. Pošto su topovima učinili prodor u gradskom bedemu, a zemljom i drvećem zatrpali jarak oko bedema, provališe Turci u stari varoš već za rana jutra. Junački ih je dočekao Nikola Zrinjski s junacima svojim, te se u gradu razvio strašan boj. Premda su branitelji redomice uspješno odbijali nasrtaje turske, ipak se činilo, da će napokon podleći daleko pretežnijim Turcima. Ovi naime provališe u stari varoš takodjer sa strane velikoga nasipa. Turci se dapače primaknuše k velikomu mostu, koji je iz staroga varoša preko močvare vodio u nutarnji grad. Da ih Turci ne rastave od grada, počmu se branitelji preko mosta povlačiti iz staroga varoša. Bijesni su Turci bez prestanka navaljivali na branitelje za čitavog uzmaka. Tom prigodom pade vojvoda Mato Sečujac, a uz njega i nekoliko drugih odličnih vitezova. Stari pak varoš ostade Turcima.

Nutarnji je grad sigetski bio dobro utvrdjen. U njemu je dakle Nikola Zrinjski našao zadnje utočište pred Sulejmanom. Ipak mu bijaše jasno, da se ni tu ne će moći održati pred Turcima, ako mu kralj za vremena ne pošalje pomoći. Zato je Nikola i poslao u kraljev tabor kod Staroga grada (blizu Požuna) glasnike svoje. Po njima Zrinjski poručuje kralju Maksimilijanu, neka sada navali na Sulejmana, komu je vojska pred Sigetom znatno oslabljena i osramoćena.

Maksimilijan nije znao, što da radi. Savjetnici njegovi bijahu različita mnijenja. Po želji Nijemaca zaputi se napokon čitava vojska u Gjur, da ondje čeka zgodnije vrijeme za rad. Tako se eto uzalud sakupila velika i jaka vojska kršćanska. Sulejman se nije nadao tolikoj kukavštini. On bijaše uvjeren, da će kralj Maksimilijan za koji dan osvanuti pred Sigetom, da satre vojsku tursku. Zato je i nastojao svom silom, da prije dolaska kraljeva zauzme Siget.

Sultan je uvidio, da bi potrošio mnogo vremena, ako bude bedeme gradske rušio topovima. Koliko su naime Turci bedeme oštetili, toliko bi ih popravili neumorni branitelji. Jurišati se pak ne može na nutarnji grad, pošto se oko njega nalaze široke močvare. Trebalo je dakle da se tek pripravi tlo za jurišanje. Imajući već u svojoj ruci stari varoš, lako su Turci presjekli veliki onaj nasip, koji je oko grada razlijevao vodu iz potoka Almaša. Posljedica toga bijaše to, da je već za nekoliko dana nestalo močvara oko grada, gdje ostade samo blatno i vlažno tlo. Na ovakovo zemljište donašahu Turci s južne strane grada drveće, zemlju i svakojake stvari.

Bacajući to jedno na drugo, podizahu Turci nove visoke nasipe naprotiv bedema gradskih. Odatle će braniteljima moći priječiti, da se primiču k topovima svojim, da ne uzlaze na bedeme i da na njima ne popravljaju ono, što će medjutim porušiti topovi turski. Zrinjski je uvidjao, kolika mu pogibao prijeti odatle. Zato je nastojao, da osujeti namjeru njihovu. Radi blizine mogli su branitelji po volji obarati radnike turske. Ipak je nadvladala nepokolebiva volja sultanova. Iza velikih neprilika i gubitaka dogotoviše Turci 26. kolovoza nasipe oko južnoga dijela gradskog.

Iz nasipa svoga razoriše Turci 26. kolovoza topovima oveći dio bedema gradskog. U ovaj prodor navališe odmah janjičari pod svojim agom Alijem. Zrinjski ih je sretno odbio. No janjičari pokušaše provaliti u grad jošte nekoliko puta. Pri tom bi vazda podizali užasnu viku. Ipak im poduzeće nije pošlo za rukom. Branitelji se dapače otisnuše pod večer za njima, te im uhvatiše živoga Aliju. Osim sramotnog poraza brojili su janjičari toga dana 1000 mrtvaca svojih.

Turci pripisivahu neuspjeh svoj tomu, što su na grad navaljivali samo s jugo-zapadne strane. Zato stanu opet graditi nove nasipe, i to na sjevero-istoku od grada, gdje se nalazio t. zv. Nadaždov bedem. Dovršivši i taj posao, poduzeše Turci 29. kolovoza veliki juriš na Siget. Da raspali vojsku svoju, uzjahao je sultan Sulejman konja svoga, te se onako star i boležljiv pokazao hrabrim janjičarima. Kao pomamni baciše se Turci na sigetske junake. Naskoro dodje do pokolja, gdje je stajao »čovjek do čovjeka«. Bog pomože braniteljima, te su sretno odbili prvi nasrtaj turski. Razbijeni Turci navališe još nekoliko puta, ali uzalud. Zrinjski je slavio teško stečenu pobjedu, a Turci izgubiše nadu u uspjeh.

Zadnjih dana mjeseca kolovoza ponoviše Turci još 3 juriša na Siget. Zrinjski ih je svakiput hrabro suzbio. Ipak izgubi mnogo ljudi. Teži mu je položaj nastao takodjer otuda, što su Turci neprestanim pucanjem iz topova svojih znatno oštetili gradski bedem na jugo-zapadu. Da se ovdje osigura od provale turske, dade Zrinjski s nutarnje strane toga bedema podići novi branik od debelih greda, medju koje su branitelji natrpali zemlju. Izmedju bedema i toga branika iskopaše branitelji jarak, da budu sigurniji od Turaka.

Dok je Nikola Zrinjski podizao novu utvrdu, latiše se Turci novoga posla: potkapanja bedema gradskog. Oko Sigeta ostadoše jošte veoma blatna zemljišta, kad su Turci odstranili veliki onaj nasip, koji je priječio oticanje vode iz potoka Almaša. No od onda je već prošlo desetak dana, te je velika ljetna žega isušila nekadanje močvarno tlo. Zato su i mogli Turci već 2. rujna početi s kopanjem podzemnih prokopa.

Prvi podzemni prokop poduzeše Turci prema jugozapadnomu bedemu sigetskom. Za dva im dana podje posao za rukom na toliko, da su prokopali zemlju sve do onoga jarka, što ga branitelji iskopaše medju bedemom i novim branikom. Zrinjski doznade za namjeru tursku, pa dade prema otvoru prokopa potpaliti nekoliko bureta puščanoga praha. Zbog toga izgiboše radnici turski.

Ni ta nesreća nije mogla da sustavi napredovanje Turaka. Sultan odredi nove radnike, koji su noću od 4. na 5. rujna dogotovili posao. Turci snesu u prokop mnogo puščanoga praha i drugih gorivih tvari, pa to potpale u ranu zoru 5. rujna. Bedem se dakako odmah razvalio, a iz prodora stane sukljati silna vatra. Južni vjetar raznese vatru na sve strane, te je za čas u gradu planulo nekoliko kuća, medju ostalim i konjušnica Nikole Zrinjskoga. Branitelji su naravno sada imali pune ruke posla, da grad brane od bijesnoga ognja, koji se neizrecivom brzinom širio po gradu. U tom kobnom času najaviše Turci novi juriš na Siget.

U povjesti Sigeta bez dvojbe je 5. rujna 1566. najgrozniji dan. Kao bijesni stanu Turci nasrtati; znali su, da im ne će dugo moći odolijevati mala četa branitelja gradskih. Najprije su jurišali svom silom na jugo-istočni bedem. Odavle ih je Zrinjski iza krvavoga boja sretno odbio. Odmah zatim navališe neizmučeni jošte janjičari na sjevero-istočni ili Nadaždov bedem. Preslabi branitelji nijesu ovdje mogli odoljeti velikoj sili turskoj, te se mnogo janjičara protisnulo preko zidina u nutrinju grada. Za vremena jošte spazi Zrinjski veliku pogibao, koja odatle prijeti Sigetu. Zato sabere četu branitelja, te ih osobno povede protiv janjičara. Ovom zgodom pokazao je Nikola veliko osobno junaštvo. Na očigled vitezova svojih oborio je mačem

nekoliko janjičara. To je ohrabrilo branitelje, te su na Turke navalili tolikom žestinom, da su ih za čas rastepli i protjerali iz grada. Nije ipak ni to pomoglo. Turci ne sustadoše, već — izmijenivši čete svoje — ponovno provale u grad istim putem. Zrinjski ih je hrabro dočekao i suzbijao. Morao se ipak i sam uvjeriti, da ne će dugo moći odolijevati Turcima. Branitelji su većim dijelom već izginuli u boju, a preostali su ljudi i onako izmučeni od silnoga napora. Vidio je Zrinjski i to, da je stari varoš sav u plamenu, te ne može više ni dati opstanka vitezovima njegovim.

Upravo je bijesnila najljuća bitka, kada Zrinjski dade braniteljima znak, neka se iz staroga varoša povuku u nutarnji grad. Junački branitelji stanu uzmicati prema mostu, koji dijeli vanjski grad (stari i novi varoš) od nutarnjega. Turci se potiskivahu za junacima Zrinjskoga, da i oni dodju na most, koji je podjedno služio kao vrata nutarnjemu gradu. Pošto je bila velika množina ovih Turaka, s kojima se na uzmaku boriše branitelji, nastade pogibao, da ne bi Turci kroz vrata doprli i u nutarnji grad. Zato digoše branitelji most prije, nego li su kroz njega svi junaci stigli u nutarnji grad. Sad se Turci svom silom bace na onu šaku ljudi, koji ostadoše pred mostom. Ovi se ipak nijesu predali, već dočekaše junačku smrt, boreći se poput lavova s gomilama turskim.

Turci su dakle 5. rujna zauzeli vanjski grad sigetski. Skupo li platiše pobjedu svoju! Spomenutog im se naime dana broj vojnika smanjio za 7000 ljudi. Ipak zaželiše Turci, da proslave pobjedu svoju. Na bedeme gradske, koje su prošlih dana toliko nakvasili krvlju svojom, nataknuše Turci zastave, neka tako vidi cijela vojska turska, da je vanjski grad u rukama turskim. I vidjela je to čitava vojska turska, samo

nije vidio Sulejman, silni vojvoda njezin. Najveći taj Turčin umro je jošte u noći od 4. na 5 rujna, dakle prije toga velikog juriša. Veli se, da je umro od starosti, kostobolje i proljeva. Sulejmanu se nije ispunila posljednja želja njegova: da vidi naime Siget pod vlašću turskom!

Veliki vezir Mehmed Sokolović nije dozvolio, da se vojsci turskoj razglasi smrt Sulejmanova. Bojao se, da Turci ne bi 5. rujna htjeli onako bijesno jurišati na Siget. Zato je sve udesio tako, da osim pouzdanika njegovih nitko nije znao za smrt njegovu. On je za Sulejmana dao priredjivati jela kao svaki dan; pred sultanovim je šatorom svirala glazba kao obično; uopće je oko šatora i u šatoru vladao običajni red.

57. Junačka smrt Nikole Zrinjskoga.

Kad su Turci iza opsade od mjesec dana zauzeli vanjski grad Siget, povukao se Nikola Zrinjski 5. rujna 1566. u nutarnji grad. Nije ipak mogao imati nade, da će se ovdje održati od sile turske. Nutarnji je grad bio naime slabo utvrdjen. Sa sjeverne su ga strane doduše branila dva bedema, pred kojima se izvana sterao duboki jarak sa dosta vode. No s južne strane — naproti vanjskome gradu — nije bilo gotovo nikakove obrane. — S ove je strane okruživao nutarnji grad jedino jarak, pun vode, ali bez ikakova zida. Samo nekoliko kuća — medju njima i zapovjednikova — moglo bi na toj strani braniti nutarnji grad. Zrinjski nije imao ni toliko topova, da bi mogao čuvati ovaj dio grada. Velika je topa imao samo dva, dočim je ostalih četrnaest bilo kojekakove vrste. Obrana dakle nutarnjega grada nije mogla ležati u njegovoj utvrdi.

Kao zapovjednik Sigeta, vršio je Nikola Zrinjski krasno svoju zadaću. On je upravo prošlih dana zasvjedočio junaštvo i poštenje svoje. Koncem kolovoza htjede naime sultan Sulejman, da Zrinjskoga sklone na predaju Sigeta. Najprije dade u grad baciti strjelicu s pismom, u kojemu Nikoli obećaje da će ga učiniti gospodarom Hrvatske, ako mu predade Siget. Kad mu to nije uspjelo, poslužio se Sulejman varkom. Na pljačkanju svome po Medjumurju uhvatiše Turci čovjeka, koji je služio kao trubljač kod Jurja Zrinjskoga, najstarijeg sina Nikolinog. Sulejman dade u Siget poslati trubljačevu trublju, na kojoj bijaše urezan grb obitelji knezova Zrinjskih. S ovom trubljom pošalje sultan u Siget poruku, da je zarobio Jurja Zrinjskoga, te će ga i pogubiti, ako Nikola ne predade grad. Pošto je trubljač vazda bio u društvu gospodara svoga, morao je Zrinjski vjerovati, da su Turci zaista zarobiti sina njegova, kad im je u rukama trublja trubljačeva. Poruka je dakle sultanova stavila na kušnju očinsko srce Nikole Zrinjskoga. Najstarijega sina njegova, koji treba da drži ime i slavu knezova Zrinjskih, hoće sada da pogubi krvoločni sultan turski! Ipak je junački značaj — spojen sa živom vjerom u Boga i sa pravom ljubavlju domovinskom — prevladao u Nikoli Zrinjskomu silnu bol za ljubljenim sinom!

I preostali branitelji sigetski pretrpješe već kušnju sultanovu. Videć naime, da je Nikola Zrinjski nepomičan kao stijena, pokušao je Sulejman koncem kolovoza, da predobi vitezove njegove. U Siget su Turci bacili mnogo strjelica sa pismima na hrvatskom, njemačkom i magjarskom jeziku. Tu je braniteljima sultan poručivao, neka ne pogibaju uzalud, jer će Turci i onako osvojiti grad. Za njih bit će puno bolje, ako se dobrovoljno pokore mogućemu sultanu turskom,